

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

MAGISTRSKO DELO

DAVČNA MORALA PRI MLADIH V SLOVENIJI

Ljubljana, januar 2021

ALJAŽ NEČIMER

IZJAVA O AVTORSTVU

Podpisani Aljaž Nečimer, študent Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani, avtor predloženega dela z naslovom Davčna morala pri mladih v Sloveniji, pripravljenega v sodelovanju s svetovalko red. prof. dr. Andrejo Cirman

IZJAVLJAM

1. da sem predloženo delo pripravil samostojno;
2. da je tiskana oblika predloženega dela istovetna njegovi elektronski obliki;
3. da je besedilo predloženega dela jezikovno korektno in tehnično pripravljeno v skladu z Navodili za izdelavo zaključnih nalog Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani, kar pomeni, da sem poskrbel, da so dela in mnenja drugih avtorjev oziroma avtoric, ki jih uporabljam oziroma navajam v besedilu, citirana oziroma povzeta v skladu z Navodili za izdelavo zaključnih nalog Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani;
4. da se zavedam, da je plagiatorstvo – predstavljanje tujih del (v pisni ali grafični obliki) kot mojih lastnih – kaznivo po Kazenskem zakoniku Republike Slovenije;
5. da se zavedam posledic, ki bi jih na osnovi predloženega dela dokazano plagiatorstvo lahko predstavljalo za moj status na Ekonomski fakulteti Univerze v Ljubljani v skladu z relevantnim pravilnikom;
6. da sem pridobil vsa potrebna dovoljenja za uporabo podatkov in avtorskih del v predloženem delu in jih v njem jasno označil;
7. da sem pri pripravi predloženega dela ravnal v skladu z etičnimi načeli in, kjer je to potrebno, za raziskavo pridobil soglasje etične komisije;
8. da soglašam, da se elektronska oblika predloženega dela uporabi za preverjanje podobnosti vsebine z drugimi deli s programsko opremo za preverjanje podobnosti vsebine, ki je povezana s študijskim informacijskim sistemom članice;
9. da na Univerzo v Ljubljani neodplačno, neizključno, prostorsko in časovno neomejeno prenašam pravico shranitve predloženega dela v elektronski obliki, pravico reproduciranja ter pravico dajanja predloženega dela na voljo javnosti na svetovnem spletu preko Repozitorija Univerze v Ljubljani;
10. da hkrati z objavo predloženega dela dovoljujem objavo svojih osebnih podatkov, ki so navedeni v njem in v tej izjavi.

V Ljubljani, dne _____

Podpis študenta: _____

KAZALO

UVOD	4
1 IZPOLNJEVANJE DAVČNIH OBVEZNOSTI	5
1.1 Opredelitev izpolnjevanja davčnih obveznosti.....	6
1.2 Izpolnjevanje davčnih obveznosti in davčna morala.....	12
2 DAVČNA MORALA	14
2.1 Opredelitev davčne morale	15
2.2 Davčna morala in etika.....	18
2.3 Merjenje davčne morale.....	20
2.4 Davčna morala v Sloveniji	21
3 DEJAVNIKI, KI VPLIVAJO NA DAVČNO MORALO	25
3.1 Socialno-demografski dejavniki	26
3.1.1 Starost	26
3.1.2 Spol.....	27
3.1.3 Zakonski status	28
3.1.4 Izobrazba	29
3.1.5 Religija: Verska prepričanja	29
3.2 Socialno-ekonomski dejavniki	30
3.2.1 Zaposlitveni status	30
3.2.2 Ekonomski razred	32
3.2.3 Zadovoljstvo s finančnim stanjem.....	32
3.3 Institucionalni dejavniki: politična in družbena stališča	33
3.3.1 Splošno zaupanje v vlado, javne institucije in davčne organe	33
3.3.2 Splošno zaznavanje stanja davčne morale v državi.....	34
4 IZBOLJŠANJE DAVČNE MORALE PREBIVALSTVA	35
5 EMPIRIČNA ANALIZA DAVČNE MORALE V SLOVENIJI	37
5.1 Metodologija.....	37
5.2 Namen, cilji in raziskovalna vprašanja.....	38
5.3 Raziskovalni vprašanji magistrskega dela	39
5.4 Predstavitev anketirancev	39
5.5 Predstavitev stanja davčne morale v Sloveniji.....	47

5.6	Regresijski model davčne morale.....	48
5.7	Preverjanje raziskovalnih vprašanj.....	51
5.7.1	Raziskovalno vprašanje 1 = Mlajša populacija ima nižjo davčno moralo in je bolj naklonjena davčnemu izogibanju in utajam davkov.	52
5.7.2	Raziskovalno vprašanje 2 = Ženske prikazujejo višjo stopnjo davčne morale kot moški.	53
5.8	Diskusija interpretacija raziskav	54
SKLEP.....		55
LITERATURA IN VIRI.....		57
PRILOGE		63

KAZALO TABEL

Tabela 1:	Davčna morala v tranzicijskih državah (odstotek anketirancev, ki so na vprašanje o goljufanju pri davkih odgovorili, da tako ravnanje ni nikoli upravičeno)	22
Tabela 2:	Davčna morala v novo pridruženih članicah EU (ocene od 1 – najnižja davčna morala do 3 – najvišja davčna morala).....	23
Tabela 3:	Zaupanje v institucije	45
Tabela 4:	Povprečne vrednosti zaupanja v institucije	46
Tabela 5:	Davčna morala.....	48
Tabela 6:	Regresijski model	50
Tabela 7:	Ocena regresijskih koeficientov	50
Tabela 8:	Ocena regresijskih koeficientov (nad.).....	51
Tabela 9:	Starost in davčna morala	52
Tabela 10:	Spol in davčna morala	53
Tabela 11:	Preverjanje raziskovalnih vprašanj.....	55

KAZALO SLIK

Slika 1:	Izpolnjevanje davčnih obveznosti, davčna morala in izobrazba.....	11
Slika 2:	Davčna morala v Evropi (odstotek posameznikov, ki ne opravičujejo davčnih utaj)	25
Slika 3:	Porazdelitev anketirancev po spolu	40
Slika 4:	Porazdelitev anketirancev po starostnih skupinah	41
Slika 5:	Porazdelitev anketirancev po zakonskem statusu	41
Slika 6:	Porazdelitev anketirancev po izobrazbi	42
Slika 7:	Porazdelitev anketirancev po zaposlitvenem statusu	43
Slika 8:	Porazdelitev anketirancev po ekonomskih razredih	43

Slika 9: Porazdelitev anketirancev po finančni stiski.....	44
Slika 10: Porazdelitev anketirancev po pomembnosti vere v njihovem življenju.....	45
Slika 11: Porazdelitev anketirancev po zaupanju v institucije	46
Slika 12: Porazdelitev anketirancev po zaznavi stanja davčne morale v Sloveniji.....	47
Slika 13: Porazdelitev anketirancev po stanju davčne morale	48

KAZALO PRILOG

Priloga 1: Anketni vprašalnik magistrskega dela	1
Priloga 2: Izpis iz SPSS-a: Pearsonov koeficient korelacije	4
Priloga 3: Izpis iz SPSS-a: Linearni regresijski model.....	7

SEZNAM KRATIC

angl. – angleško

BDP – Bruto domači proizvod

EU – Evropska unija

EUR – Evro

EVS – Evropska raziskava vrednot (angl. European Values Survey)

SPSS – Program IBM SPSS Statistics verzija 26

WVS – Svetovna raziskava vrednot (angl. World Values Survey)

ZDA – Združene države Amerike

UVOD

Davčna morala postaja vedno bolj aktualno področje, saj tako fizične kot pravne osebe iščejo številne načine, kako se izogniti plačilu davkov. Po finančni krizi leta 2008 in sledeči krizi državnega dolga je bilo v mnogih državah občutiti veliko upadanje davčnih prihodkov, zato so države morale zmanjševati obseg javnega sektorja in zmanjševati socialne ugodnosti državljanov (Rodriguez-Justicia & Theilen, 2018, str. 18). Problematika neizpolnjevanja davčnih obveznosti se je zaradi stanja po finančni krizi vse bolj analizirala. Boj proti davčnim utajam je postal eden izmed glavnih prioritetenih nalog Evropske unije (v nadaljevanju EU) (Evropska komisija, 2016).

Davčne goljufije in utaje davkov nezakonito zmanjšujejo prihodke javnih proračunov. Hkrati predstavljajo velik problem tudi davčne oaze, ki omogočajo plačevanje po nižjih davčnih stopnjah, v nekaterih primerih na povsem legalen način. Iz poročila Evropske komisije je razvidno, da obseg sive ekonomije v državah članicah znaša v povprečju skoraj 20 % bruto domačega proizvoda (v nadaljevanju BDP); hkrati v polovici držav članic izterjane davčne obveznosti ne dosegajo niti 50 % teoretičnih davčnih obveznosti po predpisanih merilih (Čokelc & Križman, 2014, str. 48).

Velika podjetja pogosto posežejo po agresivnem davčnem načrtovanju, ki izkorišča meje zakona z namenom zmanjšanja obveznosti plačila davkov. Svet pretresa vedno več škandalov o neplačevanju davkov in kaznovanju velikih podjetij zaradi dejanj, ki so posledica nizke davčne morale nekaterih korporativnih struktur. Vprašanje, ki si ga mnogi zastavljajo, je, zakaj bi mi plačevali davke, če najbolj dobičkonosna in največja podjetja tega ne počnejo.

Veliko raziskav kaže, da je stanje še bolj alarmantno pri lastnikih oziroma managerjih malih podjetij, saj je verjetnost neplačila davkov pri njih še večja kot pri drugih skupinah davčnih zavezancev (Kamleitner, Korunka & Kirchler, 2012, str. 330). Davčna morala ljudi je vedno bolj pod vprašajem, saj vse več ljudi postavlja v ospredje lastne interese in ne interesov družbe kot celote.

Nizka davčna morala prepreda vse nivoje družbe in pomembno vpliva na razvoj držav. Raziskave tudi nakazujejo, da starejši ljudje kažejo višjo stopnjo davčne morale kot mlajši (Torgler & Schaltegger, 2005; Alm & Torgler, 2006). Zato je prihodnost stanja davčne morale še bolj negotova. Magistrsko delo bo poskušalo analizirati trenutno stanje davčne morale pri mladih v Sloveniji v primerjavi s starejšo populacijo z namenom, da bi ugotovili stanje in dejavnike, ki vplivajo na trenutno stanje.

Namen magistrskega dela je predstaviti izpolnjevanje davčnih obveznosti in davčno moralo ter vpliv posameznih dejavnikov na davčno moralo. Cilj teoretičnega dela je opredelitev

pojma davčna morala in predstavitev, kako posamezni dejavniki, ki so najbolj pogosto opredeljeni v literaturi, vplivajo na stanje davčne morale. Cilj raziskovalnega dela je ugotoviti, ali imajo v povprečju Slovenci visoko davčno moralo. Hkrati je cilj tudi ugotoviti, kako dejavnika starost in spol vplivata na stanje davčne morale v Sloveniji. Raziskovalno vprašanje oziroma glavna teza pri tem magistrskem delu je: Kakšna je davčna morala v Sloveniji in kako nanjo vplivata starost in spol? Na podlagi teorije sta bili oblikovani raziskovalni vprašanji povezanosti dejavnikov starosti in spola z davčno moralo, ki jih v magistrskem delu preverjamo.

Raziskovalno vprašanje 1: Mlajša populacija ima nižjo davčno moralo in je bolj naklonjena davčnemu izogibanju in utajam davkov.

Raziskovalno vprašanje 2: Ženske izkazujejo višjo stopnjo davčne morale kot moški.

V teoretičnem delu magistrsko delo obsega predstavitev pojma izpolnjevanje davčnih obveznosti ter nato opredelitev povezave med davčno moralo in izpolnjevanjem davčnih obveznosti. V magistrskem delu sledi opredelitev pojma davčna morala, povezava med davčno moralo in etiko, načini merjenja davčne morale iz raziskav ter nato predstavitev raziskav, ki so analizirale stanje davčne morale v Sloveniji. Nato je opredeljeno, kateri dejavniki so v mednarodnih študijah najpogosteje navedeni kot tisti, ki vplivajo na delovanje davčne morale, ter predstavitev vpliva dejavnikov na davčno moralo. Teoretični del je zaključen s predstavitvijo v literaturi navedenih načinov, kako izboljšati davčno moralo ljudi.

Empirični del magistrskega dela je izveden s kvantitativno metodo, in sicer z empirično raziskavo na priložnostnem vzorcu. Na podlagi prejetih rezultatov iz ankete je bil oblikovan multipli regresijski model. Z uporabo regresijske analize je bil ocenjen vpliv starosti in spola na davčno moralo posameznikov v Sloveniji. Prav tako je bil z regresijsko analizo ocenjen vpliv na davčno moralo izbranih dejavnikov, ki so najpogosteje raziskovani v literaturi: izobrazba, verska prepričanja, zaposlitveni status, zakonski status, ekonomski razred, zadovoljstvo s finančnim stanjem, splošno zaupanje v vlado, javne institucije in davčne organe ter splošno zaznavanje stanja davčne morale v državi. Na podlagi ankete je bilo prav tako ocenjeno stanje davčne morale v Sloveniji.

1 IZPOLNJEVANJE DAVČNIH OBVEZNOSTI

Čeprav se na davčne evidence na splošno gleda kot na neprijetnost, lahko pride dan, ko bodo zgodovinarji spoznali, da davčni zapisi pripovedujejo resnično civilizacijsko zgodbo. Kako so bili obdavčeni ljudje, kdo je bil obdavčen in kaj je bilo obdavčeno, namreč pove več o družbi kot karkoli drugega (Adams, 1993, str. 21).

Človeško življenje je organizirano v različnih bolj ali manj abstraktnih kolektivih, od družin, klubov, delovnih organizacij in skupnosti do narodov in nadnacionalnih združenj (Wenzel, 2002, str. 3). Ti kolektivi imajo svoje cilje, agende in politike. Njihova realizacija je odvisna od prispevkov in sodelovanja med člani. Pravila in zakoni lahko izrecno predpisujejo prispevke in sodelovanje, vendar so neučinkoviti, če jih posamezniki ne upoštevajo.

Neupoštevanje ogroža kolektivni projekt in je, vsaj z vidika kolektiva, lahko zelo uničevalno. Na splošno je večina ljudi nenaklonjena plačilu davkov; lahko jim je vseč tisto, kar dobijo v zameno za to: lokalne in državne javne storitve, kot so izobraževanje, zdravstveno varstvo, javni prevoz, pokojnine, policija, pravosodje, narodna obramba, razvoj infrastrukture ipd. Da bi dobili celovitejšo sliko o vprašanju, zakaj ljudje plačujejo davke, je potrebno upoštevati učinke davčnega sistema, porabo davčnih prihodkov, učinkovitost davčne uprave, obnašanje davčne uprave do davkoplačevalcev in velikost (zaznanega) davčnega bremena (Torgler & Schaltegger, 2005, str. 3).

Davki so prisilna dajatev posameznikov ali pravnih subjektov, namenjeni predvsem povečanju prihodkov za državne izdatke, čeprav so namenjeni tudi drugim namenom (McLure, Neumark & Cox, 2019). Davki so stalnica, s katero se srečujejo vsi posamezniki (fizične osebe), podjetja in drugi poslovni subjekti. Davčni sistem je namreč namenjen zagotavljanju prihodkov, potrebnih za doseganje kolektivnih ciljev, kot so socialna varnost, gospodarska blaginja, prerazporeditev bogastva, varnost in razvoj kulture (Wenzel, 2002, str. 3). Problem neizpolnjevanja davčnih obveznosti je prisoten že tako dolgo kot davki. Čeprav se pogosto reče, da so davki in smrt v življenju edino, kar je vedno prisotno, davki niso v celoti neizbežni in posamezniki oziroma organizacije izvajajo različne ukrepe za zmanjšanje svojih davčnih obveznosti.

1.1 Opredelitev izpolnjevanja davčnih obveznosti

Izpolnjevanje davčne obveznosti pove, v kolikšni meri davčni zavezanec spoštuje (ali ne upošteva) davčne predpise svoje države, na primer s prijavo dohodka, vložitev napovedi in pravočasno plačanim davkom (OECD, brez datuma). Stopnja izpolnjevanja davčnih obveznosti se med organizacijami in posamezniki zelo razlikuje. Neizpolnjevanje davčnih obveznosti obsega namerno davčno utajo oziroma izogibanje in nenamerno neupoštevanje davčne zakonodaje, kar je posledica napačnega izračuna ali neustreznega razumevanja davčne zakonodaje. Izpolnjevanje davčnih obveznosti lahko razumemo kot socialno pogodbo, s katero se državljani zavežejo, da plačujejo svoj davek v zameno za javne storitve in dobrine; ta izmenjava hkrati opravičuje politično ravnovesje in državo samo (Daude, Gutierrez & Melguizo, 2012, str. 5).

Davki so izrednega pomena za spodbujanje gospodarske rasti in razvoja držav, saj vlade posameznih držav potrebujejo stabilne vire financiranja socialnih programov in javnih naložb (World Bank, 2019). Zaradi narave prisilnosti in učinka plačila davkov, to je izgube finančnih sredstev ob njihovem plačilu, predstavlja plačilo davkov obveznost, ki jo mnogi

poskušajo minimizirati. Minimiziranje davčnih obveznosti v osnovi ne predstavlja nelegalnega dejanja, saj lahko prihaja le do davčnega izogibanja.

Izogibanje davkom je zakonita uporaba davčnega režima v lastno korist, da se zmanjša znesek davčne obveznosti, ki ga je treba plačati na način, ki je določen v zakonu (Scott, Michelle in Edward, 2008). Davčno izogibanje je v osnovi torej legalno dejanje, ki pa lahko hitro postane nelegalno, ko zaradi njega prihaja do davčne utaje. Pogosto je davčno izogibanje sprejeto s strani skupnosti, namesto da bi ga skupnost dojemala kot škodovanje sebi (Hofmann, Hoelzl & Kirchler, 2008, str. 3).

Davčna utaja je nezakonito prikrivanje obdavčljive dejavnosti (Hashimzade, Myles & Tran-Nam, 2013, str. 1). Davčne utaje so vir potencialno resne izgube prihodka za vlade, kar povzroči morebitno premajhno financiranje javnih storitev in "nepošteno" breme poštenih zavezancev (Orviska & Hudson, 2002, str. 83). Meja med davčnim izogibanjem in davčno utajo je zelo tanka in zato se davčni zavezanci mnogokrat znajdejo v težavah, saj je v nekaterih primerih davčno zakonodaja napisana tako, da je težko določiti, kaj je legalno in kaj ne (Wenzel, 2002, str. 5). Posamezniki in podjetja lahko utajijo davke z nepravilnim poročanjem s podcenjevanjem dohodka, prodaje ali premoženja, s precenjevanjem odbitkov, oprostitev ali dobropisov ali s predložitvijo neustreznih davčnih obračunov (Alm & Gomez, 2008, str. 73).

Če davčni zavezanci skušajo najti vrzeli v zakonu z namenom plačevati manj davka, četudi so tehnično zakoniti, so njihova dejanja prav tako lahko v nasprotju z duhom zakona in v tem smislu veljajo za neskladna (James, Hasseldine, Hite & Toumi, 2001). Davčne goljufije in utaje davkov nezakonito zmanjšujejo prihodke javnih proračunov; hkrati velik problem predstavljajo tudi davčne oaze, ki omogočajo plačevanje po nižjih davčnih stopnjah, v nekaterih primerih na povsem legalen način. Neizpolnjevanje davčnih obveznosti spreminja porazdelitev dohodka na poljubne, nepredvidljive in nepoštene načine, saj so zaradi neizpolnjevanja davčnih obveznosti nekaterih drugi pošteni plačniki davka, ki izpolnjujejo davčne obveznosti v popolnosti, pretirano davčno obremenjeni.

Bistvena težava pri analizi davčnih utaj je pomanjkanje zanesljivih informacij o izpolnjevanju davčnih obveznosti, saj je davčna utaja nezakonita. Posamezniki imajo zato močno spodbudo za prikrivanje svojih nelegalnih aktivnosti glede na finančne in druge kazni, ki se nalagajo posameznikom, odkritih pri goljufanju. Čeprav je merjenje davčnih utaj izredno kompleksno, obstajajo široko razširjeni dokazi, da so davčne utaje obsežne in prisotne v skoraj vseh državah.

Murphy (2012) je v svojem Poročilu za skupino naprednega zavezništva socialistov in demokratov v Evropskem parlamentu ocenil dejansko stanje davčnih utaj in davčnega izogibanja v EU. Glede na dosledno verodostojne vire je ocenjena količina davčnih utaj v EU približno 860 milijard evrov (v nadaljevanju EUR) letno. Davčno vrzel v Evropi sestavljata dve ključni sestavini, in sicer davčne utaje in davčno izogibanje. V tem poročilu

je podana tudi ocena količine davčnega izogibanja v Evropi, pri čemer je ocenjeno, da bi lahko šlo za 150 milijard EUR na leto. V kombinaciji je torej verjetno, da bi davčne utaje in izogibanje davkom lahko stale vlade držav članic EU 1000 milijard EUR letno. Skupna utaja davkov v EU stane več kot skupni proračuni držav EU za zdravstveno varstvo in če bi se ta davčna utaja lahko ustavila, bi se lahko skupni primanjkljaji v EU povrnili v samo 8,8 letih (Murphy, 2012, str. 2). Izgubljeni davek kot posledico sive ekonomije v Republiki Sloveniji je Murphy (2012, str. 11) ocenil na 3,546 milijarde letno.

Boj proti davčnim utajam je zato postal ena izmed glavnih prioritetenih nalog EU (Evropska komisija, 2016). Iz poročila Evropske komisije je razvidno, da obseg sive ekonomije v državah članicah znaša v povprečju skoraj 20 % BDP; hkrati v polovici držav članic izterjane davčne obveznosti ne dosegajo niti 50 % teoretičnih davčnih obveznosti po predpisanih merilih (Čokelc & Križman, 2014, str. 48). Enako je tudi drugod po svetu, namreč raziskave ocenjujejo, da so v razvitih državah davčne utaje odgovorne za škodo v višini približno 20 % davčnih prihodkov (Orviska & Hudson, 2002, str. 83).

Prav tako, če ne še bolj, je problematično stanje v državah v razvoju. Številne države v razvoju se soočajo s problemom nizkega razmerja med pobranimi davki in BDP-jem (Saeed & Shah, 2011, str. 13559). V državah v razvoju so stopnje davčnih utaj in davčnega izogibanja običajno visoke, kar razkriva nizko stopnjo davčne morale prebivalstva in hkrati odsotnost prizadevanja za uveljavitev davčne zakonodaje in davčnih pravil s strani vodstva držav. V državah v razvoju je povezava med pravicami in obveznostmi različnih akterjev pogosto šibka; za nastalo ravnotežje je običajno značilna nizka stopnja davčnih prihodkov in posledično količinsko in kakovostno nezadostne javne dobrine ter storitve (Daude, Gutierrez & Melguizo, 2012, str. 5). To zavira države v razvoju pri hitrejšem razvoju infrastrukture in zasledovanju razvoja razvitih držav.

Nadzor in kaznovanje davčnih organov in prikrivanje prihodkov vključno z davčnimi goljufijami niso dragi samo za vpletene posameznike, ampak tudi za družbo, saj bi te vire sicer lahko uporabila v proizvodne namene (Bayer & Sutter, 2004, str. 1). Zaradi velikosti problematike davčnih utaj in velikih gospodarskih učinkov nespoštovanja davčnih predpisov so davčne utaje in izpolnjevanje davčnih obveznosti vedno bolj predmet raziskav na globalnem nivoju. Zlasti od devetdesetih let prejšnjega stoletja se je literatura o izpolnjevanju davčnih obveznosti količinsko in kvalitativno razširila (Cevik, 2016, str. 37). Najpogostejše vprašanje raziskav je iskanje vzrokov za davčne utaje, torej zakaj določeni posamezniki spoštujejo davčne zakone in zakaj jih nekateri ne.

Model Allingham in Sandmo (1972) je že več kot 40 let referenčni ekonomski model za davčne utaje. Ta ekonomski model je za razlago davčne utaje uporabil model ekonomskega kriminala, ki ga je razvil Becker (1968). Po ekonomskem modelu davčne utaje za davčne zavezance velja, da so racionalni agenti, ki poskušajo doseči čim večjo koristnost svojega obdavčljivega prihodka. V tem modelu davkoplačevalci z lastnimi interesi določajo, koliko dohodka bodo poročali davčnemu organu s trgovanjem med koristi utaje (nižjega plačila

davka) v primerjavi s stroški utaje davkov (možnost ujetja in kaznovanja) (Luttmer & Singhal, 2014, str. 149). Glavni parametri po tem modelu verjetnosti davčne utaje so stopnja prihodkov, davčna stopnja, verjetnost odkritja davčne utaje in naložena kazen.

Recimo, da posameznik prejema določen znesek dohodka (I) in mora izbrati, koliko bo prijavil davčnim organom. Deklarirani dohodek (D) se obdavči po stopnji t . Neprijavljeni dohodki se ne obdavčijo, vendar pa se lahko posameznik davčno revidira z verjetnostjo (p) in takrat se za vsak EUR neplačanih davkov naloži denarna kazen (f).

Kjer je deklarirani dohodek dejansko manjši od celotnega dohodka ($D < I$), je posameznikov končni dohodek (IC) določen na način razviden iz enačbe (1).

$$IC = I - tD - ft(I - D) \quad (1)$$

Če posameznik izpolni svoje obveznosti v celoti, pa je njegov dohodek enak (IN) in je določen, kot je razvidno iz enačbe (2).

$$IN = I - tD \quad (2)$$

Posameznik izbere stopnjo deklariranega dohodka (D), po kateri maksimira pričakovano koristnost $EU(I)$ davčne utaje, kot je razvidno iz enačbe (3).

$$EU(I) = pU(IC) + (1 - p)U(IN) \quad (3)$$

Pri čemer se koristnost $U(I)$ šteje samo za funkcijo dohodka. Ta optimizacija ustvari pogoj prvega reda, ki je razviden iz enačbe (4).

$$pU(IC)(f - 1)t - (1 - p)U(IN)t = 0 \quad (4)$$

To je osnovni portfeljski model izpolnjevanja davčnih obveznosti. V tem modelu je preprosto prikazati, da se bo tedaj, ko se bo povečala verjetnost davčnega pregleda in/ali velikosti globe, povečalo izpolnjevanje davčnih obveznosti (Cummings, Martinez-Vazquez, McKee & Torgler, 2009, str. 3).

Pri tem je potrebno poudariti, da ta model nezadostno pojasnjuje izpolnjevanje davčnih obveznosti v resničnem svetu, saj empirične ugotovitve eksperimentov in socialnih raziskav kažejo, da je kljub dejansko nižji ravni davčnih pregledov in kazni stopnja izpolnjevanja davčnih obveznosti bistveno višja od pričakovane (Alm, McClelland & Schulze, 1992, str. 22). Glavna uganka pri izpolnjevanju davčnih obveznosti je torej, da večina teoretičnih pristopov napoveduje bistveno manjše izpolnjevanje davčnih obveznosti, kot je dejansko izpolnjevanje davčnih obveznosti (Andreoni, Feinstein & Erard, 1998, str. 821). Standardni portfeljski model individualne skladnosti nakazuje, da racionalni posamezniki (zlasti tisti, katerih dohodki niso podvrženi tretjim virom informacij) ne bi smeli poročati skoraj o nobenem dohodku (Alm, 2012, str. 9).

Po neoklasičnem modelu torej ni uganka, zakaj je toliko neizpolnjevanja davčnih obveznosti, ampak zakaj posamezniki tako redko posegajo po davčnih utajah. Na podlagi tega se razvije pomembno vprašanje, zakaj ljudje celo svoje življenjsko obdobje plačujejo davke, čeprav so možnosti za odkritje in kazni za davčno utajo majhne. Običajno je odstotek vseh revidiranih napovedi za dohodnino manjši od enega odstotka; kazni za goljufive utaje predstavljajo le zanemarljiv del neplačanih davkov (Alm, Sanchez & de Juan, 1995, str. 1).

Določena država, ki si želi doseči višjo stopnjo izpolnjevanja davčnih obveznosti pri svojih državljanih, lahko s prevelikim višanjem kazni in prepogostim nadzorom izpolnjevanja davčnih obveznosti doseže tudi neželene učinke, če po obeh instrumentih posega preveč skrajno. Ekstremno visoke kazni lahko namreč udarijo nazaj, če ustvarijo okolje, v katerem podkupovanje in korupcija prevladujeta; končni rezultat sta manjše izpolnjevanje davčnih obveznosti in splošna izguba zaupanja v javne institucije (Cummings, Martinez-Vazquez, McKee & Torgler, 2009, str. 2). Feld in Frey (2002) sta v svoji študiji prav tako podprla dvomljiv vpliv odvrčanja na izpolnjevanje davčnih obveznosti, saj sta na podlagi raziskave švicarskih kantonov prišla do ugotovitve, da večja intenzivnost nadzora poveča davčne utaje, medtem ko globe in kazni zmanjšujejo utajo davkov.

Razvidno je, da na izpolnjevanje davčnih obveznosti pomembno vplivajo še dodatne spremenljivke, ki pa niso upoštevane v tradicionalnih modelih izpolnjevanja davčnih obveznosti. Čeprav se izpolnjevanje davčnih obveznosti močno razlikuje po državah in med različnimi vrstami davkov in čeprav je izpolnjevanje davčnih obveznosti pogosto precej nizko, izpolnjevanje le redko pade na raven, ki jo predvideva standardna ekonomska teorija izpolnjevanja davčnih obveznosti. To dejstvo je pripeljalo večino raziskovalcev k preučevanju neekonomskih dejavnikov, kot so družbene norme, moralni pozivi, socialna kohezija, politične institucije in odnos do davčnega sistema ter davčne uprave (Cevik, 2016, str. 38).

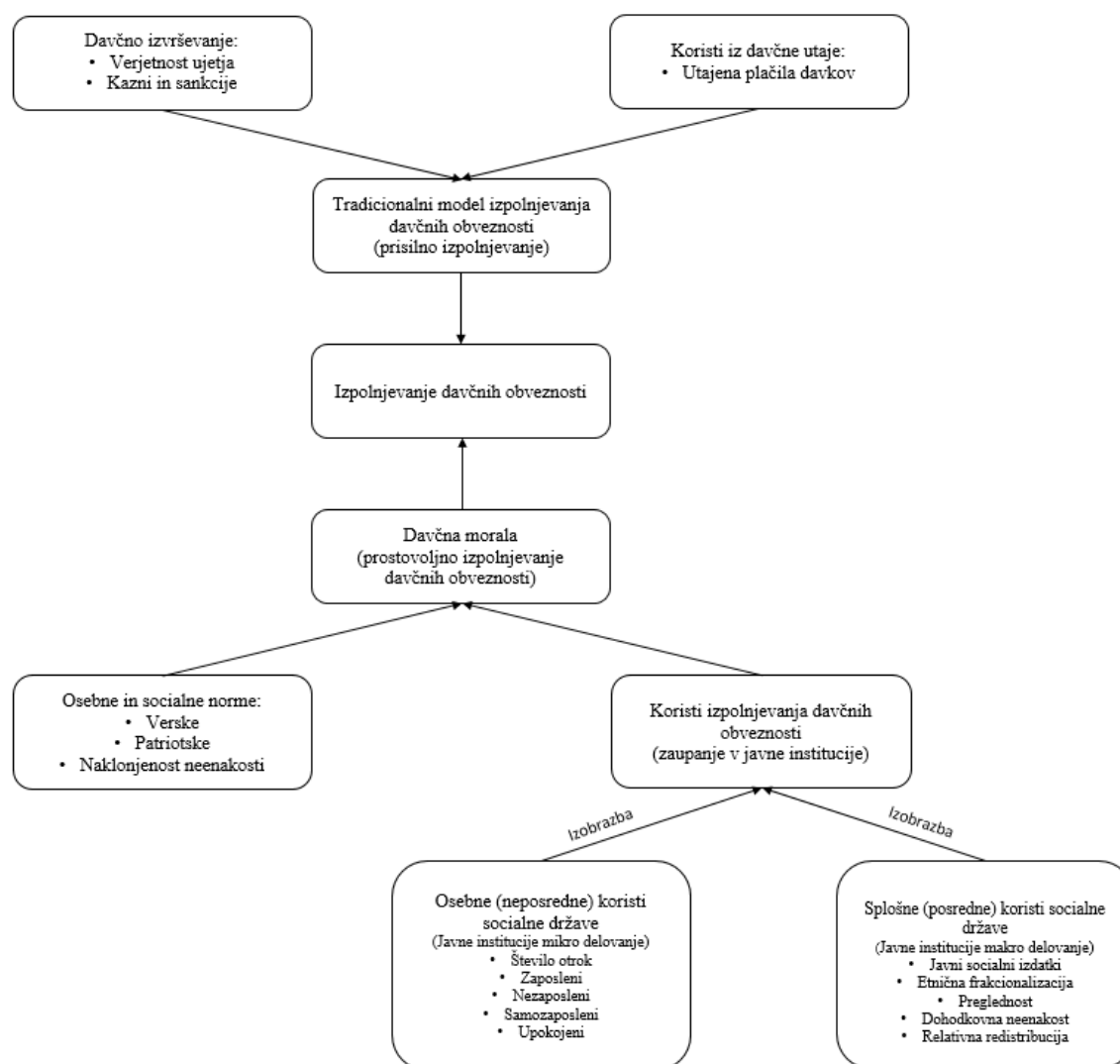
Oblikovanje učinkovitih politik za izboljšanje izpolnjevanja davčnih obveznosti zahteva razumevanje vedenjskih vidikov odločitve izpolnjevanja davčnih obveznosti, ki je funkcija družbenih in kulturnih norm posameznika. Obstajata dva glavna razloga, zaradi katerih se ljudje odločajo, da ne utajijo davkov, čeprav je izmikavanje plačila po mnogih kriterijih boljše od poštene igre na srečo – to sta nenaklonjenost tveganju in moralne omejitve (Bayer & Sutter, 2004, str. 23).

Prvi razlog izhaja iz tega, da smo ljudje že v osnovi nenaklonjeni tveganju in dajemo prednost varnosti in zanesljivosti pred izpostavljanju tveganju, ki lahko vodi v denarno kazen ali pa v nekaterih primerih pripelje celo do zaporne kazni. Obstaja veliko dokazov, da posamezniki pripisujejo prevelik pomen majhni verjetnosti, s katero se srečujejo pri izpolnjevanju davčnih obveznosti; to pomeni, da tudi tedaj, kadar so posamezniki v celoti informirani, sistematično delujejo, kot da je verjetnost davčnega pregleda, s katero se soočajo, veliko večja od njene dejanske ravni (Alm, 2012, str. 12). Toda nenaklonjenost tveganju ne more v celoti razjasniti dejanskega izpolnjevanja davčnih obveznosti, saj je tudi

ob upoštevanju nenaklonjenosti tveganju dejanska stopnja izpolnjevanja davčnih obveznosti še zmeraj veliko višja od pričakovane.

Drugi razlog so moralne omejitve, ki so v tem magistrskem delu predstavljene kot davčna morala. Za posameznike z visoko davčno moralo velja, da bolj podrobno izpolnjujejo svoje davčne obveznosti kot ljudje z nižjo davčno moralo. Običajno dojetje davčne morale je, da je davčna morala del meta preferenc davkoplačevalcev in kot taka rezidual, ki v analizah obsega neznane vplive na utajo davkov (Feld & Frey, 2002, str. 3). Slika 1 prikazuje povezave med izpolnjevanjem davčnih obveznosti, davčno moralo in izobrazbo.

Slika 1: Izpolnjevanje davčnih obveznosti, davčna morala in izobrazba

Prيرهjeno po Rodriguez-Justicia & Theilen (2018).

1.2 Izpolnjevanje davčnih obveznosti in davčna morala

Na izpolnjevanje davčnih obveznosti močno vplivata davčna morala oziroma etika posameznika, odgovornega za plačevanje davkov. Ta oseba je namreč vsakič znova ob plačilu davkov pred moralno dilemo, ali izpolniti ali raje utajiti davčne obveznosti in povečati lastno korist. Kljub temu je dokaj težko oziroma nemogoče dokazati, da bodo posamezniki, ki trdijo, da imajo visoko davčno moralo, vedno pravilno izpolnili davčne obveznosti. Toda obstaja kar nekaj literature, ki govori o povezavi med davčno moralo in izpolnjevanjem davčnih obveznosti. Največja skupina študij o izpolnjevanju davčnih obveznosti se osredotoča na pomembnost širokega spektra socialnih in političnih interakcij, kot so družbene norme, družbeni vpliv, kultura, zaznana poštenost, javno upravljanje in socialni kapital, ki razvijajo notranjo motivacijo plačevanja davka (Cevik, 2016, str. 38).

O močni korelaciji med davčno moralo in izpolnjevanjem davčnih obveznosti govori že prva pomembna literatura o utaji davkov, napisana s strani Jacksona in Milliron-a (1986). V njej sta ugotovila štirinajst ključnih dejavnikov pri davčni utaji. Dejavnike sta razdelila med tri glavne tipe: demografske, ekonomske in vedenjske. Med te ključne dejavnike po njuni raziskavi spadajo: starost, spol, izobrazba in status zaposlitve ("demografski kriteriji"), raven dohodka, vir dohodka, mejne davčne stopnje, sankcije, verjetnost odkritja in efektivne davčne stopnje ("ekonomski kriteriji") ter kompleksnost davčnega sistema, poštenost, angažiranje davčnih regulatorjev, spoštovanje davčne zakonodaje s strani konkurentov in etika oziroma davčna morala ("vedenjske determinante") (Jackson & Milliron, 1986). V tej raziskavi sta ugotovila, da imajo posamezniki z nizko davčno etiko in nizko davčno moralo večjo nagnjenost k dejanju goljufije (davčne utaje) pri svojem izpolnjevanju davčnih obveznosti.

Richardson (2006) je nadalje razvil to raziskavo in ugotovil, da na verjetnost davčne utaje najmočneje vplivajo neekonomski dejavniki (demografski in vedenjski kriteriji). Kompleksnost davčnega sistema je bila po tem modelu najpomembnejši kriterij pri davčnih utajah. Manjša kompleksnost davčnega sistema naj bi izjemno pomembno vplivala na verjetnost davčne utaje. Drugi pomembnejši dejavniki so izobrazba, vir dohodka, pravičnost in davčna morala. Ugotovil je, da višja, kot je stopnja teh posameznih kriterijev, nižja je verjetnost davčne utaje.

Frey in Weck (1983) sta v empirični analizi ugotovila, da obstaja negativna korelacija med davčno moralo in velikostjo sive ekonomije. V primerjavi z drugimi spremenljivkami je davčna morala po njunem modelu najmočneje vplivala na velikost sive ekonomije. Podobno sta ugotovila tudi Torgler in Schneider (2007), in sicer da višja davčna morala in višja kakovost institucij države privedeta do manjšega obsega sive ekonomije.

V študiji Feld in Frey (2002) se avtorja ukvarjata z obrazložitvijo negativnega razmerja med davčnimi utajami in pravicami do politične udeležbe davčnih zavezancev, ki je usmerjeno v to, kako davčne oblasti obravnavajo davčne zavezance. Skladno z ugotovitvami je odnos

med njima možno dojemati kot implicitno ali "psihološko" pogodbo in močnejše, kot so pravice do politične udeležbe, bolj pomembna je ta pogodba in manj je davčnih utaj.

Torgler (2003) je v svojem raziskovalnem delu ugotovil, da so v državah z nižjo stopnjo davčne morale imeli višje stopnje davčnih utaj in davčnega izogibanja. Prav tako je glede na raziskovalno delo Allingham in Sandma (1972) davčna morala eden od glavnih dejavnikov, ki pojasnjujejo izpolnjevanje davčnih obveznosti (Feld & Torgler, 2007, str. 2). Bayer in Sutter (2004) sta v svoji študiji našla dokaze, da so za sorazmerno nizek obseg davčnih utaj bolj odgovorne individualne moralne omejitve kot tveganju nenaklonjeni davkoplačevalci.

Bobek, Roberts in Sweeney (2007) so v svojem delu preverjali hipoteze z uporabo hipotetičnega scenarija izpolnjevanja davčnih obveznosti, ki je bil uporabljen v Avstraliji, Singapurju in Združenih državah Amerike (v nadaljevanju ZDA). Prvi in najpomembnejši dejavnik v raziskavi pri odločitvi izpolnjevanja davčnih obveznosti so bila osebna moralna prepričanja davkoplačevalcev, skupaj s prepričanji bližnjih (npr. prijateljev in drugih njim pomembnih ljudi). Drugi pomemben dejavnik so predstavljali družbeni pogledi na pravilno vedenje.

Halla (2012), ki je v svoji raziskavi raziskoval davčno moralo ameriških priseljencev, je prišel do ugotovitve, da je v državah z višjo davčno moralo prišlo do manj neprijavljene proizvodnje. Ugotovil je, da davčna morala dejansko pomaga razložiti uganko, zakaj ljudje plačujejo davke kljub majhni verjetnosti davčnih pregledov in nizki stopnji kazni.

Rezultati raziskave Alm in McClellan (2012), ki sta raziskovala stanje davčne morale pri podjetjih, so pokazali, da se podjetja, ki imajo višjo davčno moralo in menijo, da je izogibanje davčnim obveznostim napačno, tudi manj izogibajo izpolnjevanju davčnih obveznosti kot podjetja z nižjo davčno moralo. Williams in Horodnic (2016) sta v svojem delu na podlagi raziskave Eurobarometra (2013) iz 28 držav članic EU (EU-28) na podlagi večstopenjske logistične regresijske analize ugotavljala povezavo med udeležbo pri neprijavljenem delu in stopnjo davčne morale. Ugotovila sta, da davčna morala pomembno vpliva na stopnjo neprijavljenega dela finančnim upravam. Odkrila sta, da je višja davčna morala (in s tem manjša nagnjenost k neprijavljenemu delu) močno povezana z večjim obsegom državnega posredovanja ter hkrati tudi z značilnostmi na ravni posameznika, kot so spol, starost, izobrazba in status zaposlitve. Pri tem sta upoštevala, da višje stopnje davkov in socialnih izdatkov pomenijo večji obseg državnega posredovanja.

Zelo veliko študij torej govori o pozitivni korelaciji med davčno moralo in izpolnjevanjem davčnih obveznosti. Toda potrebno je poudariti, da je davčna morala izredno kompleksna in da višja davčna morala ne vodi vedno v bolj pravilno izpolnjevanje davčnih obveznosti. Kljub vsemu je merjenje davčne morale bolj enostavno kot merjenje neizpolnjevanja davčnih obveznosti, ker imajo posamezniki manj vzgibov za prikrivanje nizke davčne morale kot za neizpolnjevanje davčnih obveznosti.

Dejanje, ki bi namigovalo na visoko davčno moralo (pravilno izpolnjevanje davčnih obveznosti) pri posamezniku prav tako ne pomeni vedno bolj etičnega in moralnega vedenja, saj je potrebno davčno moralo postaviti tudi v institucionalni okvir. V državah, kjer se zbirajo davčni prihodki za financiranje diktatorjevega vojnega stroja, se davčna utaja lahko šteje za opravičljivo, tako da lahko posameznik celo čuti moralno dolžnost, da ne plača davkov (Frey & Torgler, 2007, str. 141). Alasfour, Samy in Bampton (2016) so v svoji študiji prišli do ugotovitve, da je davčna utaja v Jordaniji v nekaterih okoliščinah moralno sprejemljiva oziroma da lahko obstaja dolžnost utaje davkov, saj je vlada v Jordaniji zaznana kot zelo pokvarjena.

V literaturi prihaja do konsenza, da je davčna utaja zapleten pojav, na katerega poleg tradicionalne analize stroškov in koristi vplivajo tudi drugi dejavniki, ki skupaj tvorijo tako imenovano davčno moralo, sestavljeno iz osebnih vrednot, družbenih norm in odnosa do javnih institucij (Rodriguez-Justicia & Theilen, 2018, str. 18). Tradicionalni model utaje davkov temelji na ekonomski literaturi, medtem ko davčna morala predmet interdisciplinarnega proučevanja. Davkoplačevalci kljub temu, da so sposobni goljufati pri izpolnjevanju davčnih obveznosti, zaradi neekonomskih razlogov tega ne želijo storiti (Kleven, Knudsen, Kreiner, Pedersen & Saez, 2011, str. 652).

2 DAVČNA MORALA

Ekonomisti poudarjajo pomembnost zunanjih spremenljivk, kot so davčna stopnja, dohodek, verjetnost davčnih pregledov in resnost glob, medtem ko psihološke raziskave kažejo, da so pomembne tudi notranje spremenljivke (Hofmann, Hoelzl & Kirchler, 2008, str. 1). Pomen notranje motiviranega izpolnjevanja davčnih obveznosti je najtežje raziskati empirično in je zato najmanj dobro razumljen (Dwenger, Kleven, Rasul & Rincke, 2014, str. 1).

Pomena davčne morale za fiskalno politiko ni mogoče zanemariti, saj lahko davčna morala pomaga pojasniti stopnjo izpolnjevanja davčnih obveznosti ali stopnjo davčni utaj (Torgler & Schaltegger, 2005, str. 1). Sprejemanje davčnih utaj kot dopustnih je negativna definicija davčne morale. To pomeni, da je toleriranje davčnih utaj najbolj jasen izraz neustrezne davčne ozaveščenosti, kar vodi do slabe ravni davčne morale (García, Azorín, & de la Vega, 2018, str. 1). Zato je preučevanje odnosa posameznikov do davčnih utaj najbolj neposreden način za merjenje davčne morale. Koncept davčne morale je enostavno razumeti na intuitivni ravni, vendar se je izkazalo, da ga je težje predstaviti v formalnem modelu odločitve o izpolnjevanju davčnih obveznosti (Hashimzade, Myles & Tran-Nam, 2013, str. 31). V literaturi je bilo opredeljenih več dimenzij davčne morale, na katere vplivajo številni dejavniki. Spremembe katere koli dimenzije davčne morale lahko privedejo do zmanjšanja izpolnjevanja davčnih obveznosti.

Davčna morala na eni strani temelji na subjektivnih značilnostih davkoplačevalcev (na njihovih moralnih vrlinah), saj naj bi ekonomske analize upoštevale psihologijo

davkoplačevalcev. Po drugi strani se davčna morala nanaša tudi na družbene norme in zaznana pravičnost sistema. Posledično mora vsaka analiza posameznih utajevalcev davkov zagotoviti institucionalni okvir, ki ga opredeljuje kraj stalnega prebivališča davkoplačevalcev (Dell'Anno, 2009, str. 989).

Halla (2012) je v svojem delu ugotavljal, da je na davčno moralo Američanov druge generacije (priseljencev) znatno vplivala država izvora njihovih prednikov. Ta pojav je mogoče razložiti z vzročnim učinkom podedovanih moralnih vrednot, kar nakazuje na pomembnost podedovanih in pridobljenih kulturnih/socialnih lastnosti na davčno moralo.

Večina raziskav dokazuje, da morajo vlade posameznih držav in organi pregona gojiti davčno moralo pri svojih davkoplačevalcih, ker nižja davčna morala vodi v manjše izpolnjevanje davčnih obveznosti. Čeprav so davčni organi očitno zaskrbljeni nad nadzorom izpolnjevanja davčnih obveznosti, običajno pri tem močno poudarjajo tudi izboljšanje "davčne morale", s čimer na splošno mislijo na povečanje prostovoljnega spoštovanja davčnih zakonov in ustvarjanje socialne norme skladnosti pri izpolnjevanju davčnih obveznosti (Luttmer & Singhal, 2014, str. 149).

Toda razvoj davčne morale pri posamezni populaciji je lahko zelo kompleksen. Čeprav se davčna morala pogosto priznava kot zelo pomembna pri izpolnjevanju davčnih obveznosti, je o tem, kako nastane in kako jo je najbolje negovati, znanega zelo malo (Feld & Frey, 2002, str. 3). Davčna morala ima svoj vpliv tako na mikroekonomski ravni posameznika in njegovega finančnega stanja kot na makroekonomski ravni in finančnem stanju države.

V nadaljevanju bom najprej opredelil koncept davčne morale ter nato predstavil, kako je davčna morala povezana z etiko posameznika in kako jo merimo. Predstavil bom študije o stanju davčne morale v Sloveniji ter nato opredelil, kateri dejavniki so v mednarodnih študijah najpogosteje navedeni kot tisti, ki vplivajo na delovanje davčne morale. Na koncu bom prikazal v literaturi navedene načine, kako izboljšati davčno moralo ljudi.

2.1 Opredelitev davčne morale

Davčna morala predstavlja notranjo motivacijo in odnos ljudi do plačila oziroma do izogibanja plačila davkov (Frey, 1994). Davčna morala opisuje moralna načela posameznikov pri plačilu davkov in je močno korelirana z etiko posameznika, saj plačilo davkov predstavlja dejanje za skupno dobro in je hkrati zakonsko obvezno. Za davčno moralo raziskovalci pri njenem raziskovanju uporabljajo tudi kopico drugih izrazov, kot so davčna etika, moralna pravila, psihični stroški, družbena stigma, družbene norme, stroški ugleda, državljanska dolžnost, ki pa vsi temeljijo na istih temeljih. Davčna morala je povezana z (ekonomsko) utemeljitvijo obdavčitve, zato je odločilno, kako vlada obdavčuje gospodarstvo in kako vlada porablja prihodke (Torgler & Schaltegger, 2005, str. 3).

Koncept davčne morale je razvil Günter Schmölders s svojimi sodelavci v šestdesetih in sedemdesetih letih prejšnjega stoletja, ko so skupaj razvili "kölnsko šolo davčne psihologije" (Torgler & Schaltegger, 2005, str. 11). Poudarjali so, da ekonomskih pojavov (izpolnjevanje davčnih obveznosti) ne bi smeli analizirati samo s tradicionalnega vidika. V svojih raziskavah so uporabljali subjektivno davčno breme kot pokazatelja stopnje davčne morale in ugotovili, da samozaposleni kažejo nižjo davčno moralo kot zaposleni. Njihova šola je temeljila na teoriji, da je davčna morala bistvena za razlago ravnanja izpolnjevanja davčnih obveznosti.

Davčna morala predstavlja pripravljenost posameznika, da izpolni davčne obveznosti, kot jih zapoveduje davčna zakonodaja posamezne države, oziroma izpolni obveznosti na način, ki je skladen z davčno prakso državnih regulatorjev posamezne države. Za razliko od izpolnjevanja davčnih obveznosti davčna morala ne meri posameznikovega obnašanja, ampak posameznikov odnos do plačila davka (Torgler, 2003, str. 4). Pomembna vprašanja pri davčni morali torej so, zakaj ljudje plačujejo davke oziroma če se ljudje zavedajo pozitivnih strani plačila davkov in kaj to prinaša družbi oziroma državi.

Hkrati davčna morala vključuje tudi moralno obžalovanje ali krivdo posameznika zaradi goljufanja davčnega sistema. Krivda nastane, ko posameznik spozna, da je ravnal neodgovorno in v nasprotju s pravilom ali socialno normo, ki jo je predhodno ponotranjil bodisi s tem, da je storil določeno protipravno dejanje, bodisi da ni izpolnil priznane etične dolžnosti (Orviska & Hudson, 2002, str. 88). Ob neizpolnjevanju davčnih obveznosti prihaja tako do psihičnih stroškov (temelječ na moralnih vrednotah) in do družbene stigme ali stroškov ugleda (Dell'Anno, 2009, str. 990). Področje davčne morale je močno vezano na področje psihologije, ki ima močan vpliv na ekonomsko stanje držav in je s tem močno povezana tudi s področjem ekonomije. Orviska in Hudson (2002) davčno moralo opredelita kot izpolnjevanje "državlanske dolžnosti", ki prispeva h kolektivnim ciljem. V skladu z najnovejšo literaturo povezane študije razvrstimo v tri veje: osebne in družbene norme, zaupanje v avtoriteto in nadaljnje socialno-demografske spremenljivke (Rodriguez-Justicia & Theilen, 2018, str. 19).

Luttmer in Singhal (2014) sta v svojem delu upoštevala pet široko opredeljenih možnih mehanizmov, preko katerih bi lahko delovala davčna morala. Ti se medsebojno ne izključujejo in se lahko med seboj prekrivajo ter medsebojno vplivajo. Ti mehanizmi so po Luttmerju in Singhalu (2014):

1. notranja motivacija pri plačilu davkov – ta temelji na notranjih individualnih vzgibih posameznika za izpolnjevanje davčnih obveznosti;
2. vzajemnost – ta temelji na odnosu posameznika do države in do ugodnosti, ki jih država ponuja;
3. vpliv vrstnikov in socialni vplivi – ta temelji na stališčih ali vedenju drugih posameznikov;

4. kulturni dejavniki – ti temeljijo na dolgoročnih socialnih normah, pridobljenih skozi življenje in skozi več generacij;
5. informacijske nepopolnosti in odstopanja od maksimiranja uporabnosti – te temeljijo na omejitvah oziroma napakah posameznika pri izbiri racionalne odločitve pri izpolnjevanju davčne obveznosti.

Hkrati je potrebno razlikovati med davčno moralo posameznika in davčno moralo podjetja. V podjetju, ki posega po slabih praksah, je lahko namreč tudi človek z visoko davčno moralo prisiljen delovati v nasprotju z lastnimi moralnimi načeli. Medtem ko se podjetja očitno razlikujejo od posameznikov, pa za vse veljajo kulturne norme, ki lahko vplivajo na njihovo notranjo motivacijo za plačilo davkov, in hkrati odločitve vseh podjetij nujno sprejemajo posamezniki, ki imajo v lasti in upravljajo podjetja. To dokazuje, da se lahko nekateri enaki dejavniki, ki vodijo do posameznikove davčne morale, prav tako usmerijo v dejanske ukrepe podjetij (Alm & McClellan, 2012, str. 2).

Rezultati raziskave Alm in McClellan (2012), ki sta raziskovala stanje davčne morale pri podjetjih, so pokazali močno povezavo med davčno moralo podjetij in posameznikov, kar kaže na močno povezavo med odločitvami, ki jih posamezniki sprejemajo sami, in odločitvami, ki jih posamezniki sprejemajo prek svojih podjetij. Podjetja se namreč srečujejo z istimi davčnimi dilemami kot posamezniki. Zato v tem delu ne bom raziskoval davčne morale podjetij, ampak zgolj posameznikov, ki lahko sprejemajo odločitve o izpolnjevanju davčnih obveznosti podjetij.

Davčna morala ni le rezultat vzgoje posameznika, ampak nanjo vplivajo interakcije z davčnimi organi, pravnim sistemom in ustavnim okoljem (Feld & Frey, 2002, str. 12). Na razvoj davčne morale vpliva tudi širši institucionalni sistem države, v katerem je potrebno izpolnjevati davčne obveznosti. Odnos se razvija z vsako interakcijo z davčnimi organi.

Lubian in Zarri (2011, str. 225) sta v svoji študiji razdelila davčno moralo na različne dimenzije, s katerimi sta poskušala ovrednotiti stopnjo davčne morale posameznikov:

1. po Kantu je plačevanje davkov ena od osnovnih dolžnosti državljanstva. Kako močno posameznik spoštuje svoje državljanske dolžnosti (spoštuje državo);
2. skupnost: neizpolnjevanje davčnih obveznosti je eden najhujših zločinov, ki jih lahko stori oseba, saj škodi celotni skupnosti. Kako močno posameznik spoštuje in deluje za skupnost;
3. prerazporeditev: pravilno je plačevati davke, ker posameznik s tem pomaga šibkejšim v družbi. Kako močno je posameznik moralno zaskrbljen za šibkejše v družbi;
4. navpično: ljudje se skušajo izogniti plačilu davkov, ker vedo, da vlada slabo porabi denar. Kako močno posameznik dojema pravičnost davčnega sistema.

Iz teh štirih trditev je razvidno, da je davčna morala močno povezana z etiko in dejanji, ki nimajo svojega temelja v sebičnosti, ampak imajo svoj temelj v skupnem dobru.

2.2 Davčna morala in etika

Davčna morala opisuje moralna načela posameznikov in je močno korelirana z etiko posameznika, ki je odgovoren za plačevanje davkov. Etika, imenovana tudi moralna filozofija, je disciplina, ki se ukvarja s tem, kaj je moralno dobro in slabo ter moralno pravilno in narobe. Ta izraz se uporablja tudi za katerikoli sistem ali teorijo moralnih vrednot ali načel (Singer, 2020). Etika teoretično in sistematično narekuje moralo, a hkrati predstavlja dejansko moralo v praksi: praktično izvajanje morale s človeškim vedenjem.

Številni zakoni so sprejeti na podlagi moralnih temeljev, ki vsebujejo posamezna pravila ustreznega vedenja in jih je potrebno spoštovati pri človeški interakciji (van Brederode, 2020). Ti zakoni so lahko vezani na kazensko, obligacijsko, dedno pravo in ostale vrste prava ter povečini izhajajo iz moralnih temeljev naše družbe. Enako je z davčnim pravom, saj je davčno pravo v osnovi namenjeno doseganju kolektivnih ciljev družbe in je kot tako njeno spoštovanje močno pogojeno z etiko posameznika. Nezakonito ravnanje je povezano z višjimi moralnimi stroški (Torgler & Schneider, 2007, str. 229)

Davčna morala predstavlja teorijo moralnih vrednot, imenovano tudi davčna norma. Posamezniki se namreč ne obnašajo vedno kot sebični, racionalni in samoiniciativni, kot so predstavljeni v standardni neoklasični paradigmi, ampak so pogosto motivirani s številnimi drugimi dejavniki, ki imajo kot svoj temelj nekaj vidikov "etike" (Alm & Torgler, 2011, str. 1). Obstaja namreč veliko neposrednih in posrednih dokazov, da se etika med posamezniki razlikuje in da so te razlike pomembne pri izpolnjevanju davčnih obveznosti.

Preden posameznik sprejme odločitev, kako ravnati etično, pride do kognitivnih moralnih sklepanj. Kohlberg (1969) je razvil model kognitivnega moralnega razvoja (angl. cognitive moral development), ki temelji na socialnem sodelovanju in pravičnosti. Kohlbergov (1969) model določa tri razvojne stopnje morale:

1. Predkonvencionalna morala: Na tej ravni je posameznik v celoti osredotočen nase. Njegovo etično vedenje motivira izključno želja, da bi se izognil kazni ali išče zanj ugoden izid.
2. Konvencionalna morala: Na tej ravni je posameznik zaskrbljen zaradi družine, družbe, dobrega počutja drugih in mnenja, ki ga imajo drugi o njem.
3. Postkonvencionalna (načelna) morala: Na tej ravni je posameznik zaskrbljen za druge posameznike v družbi in bo deloval v njihovem imenu, četudi to pomeni kršenje pravnih pravil.

Vsaka stopnja je razdeljena na dve podstopnji, pri čemer je druga stopnja bolj napredna in organizirana oblika prve. Skozi lasten razvoj vsi posamezniki napredujejo skozi razrede, a vsi ne dosežejo postkonvencionalne razvojne stopnje. Teh šest stopenj določa stopnjo moralnega sklepanja, ki ga posamezniki uporabljajo pri razlikovanju med pravilnim in napačnim dejanjem. Moralna raven sklepanja pomaga določiti, kako se bodo posamezniki obnašali, ko se soočajo z etično dilemo (Doyle, 2015, str. 184). Primer te etične dileme je

tudi izpolnjevanje davčnih obveznosti. Posameznik na predkonvencionalni stopnji bo gledal le na lastno korist in ne na razvoj družbe kot celote. Posameznik na postkonvencionalni razvojni stopnji pa bo v skrbi za druge skrbno izpolnjeval svoje davčne obveznosti, saj se bo zavedal koristi za družbo. Kohlbergova (1969) teorija moralnega razvoja temelji na konceptih družbenega sodelovanja in pravičnosti.

Za spodbujanje davčnih etičnih standardov mora davčna vzgoja vključevati učinkovite metode za krepitev moralnega sklepanja posameznikov, da bodo vsi delovali v interesu družbe in ne kot sebična bitja. Omeniti velja tudi, da Kohlbergov (1969) model zaporedja stopenj preučuje moralno sklepanje in ne moralnega dejanja ali vedenja.

Lubian in Zarri (2011) sta v svoji študiji raziskovala povezavo med zadovoljstvom (srečo) posameznika in stopnjo davčne morale posameznika. Pri tem sta prišla do ugotovitve, da so posamezniki z višjo stopnjo davčne morale bistveno srečnejši. Fiskalna poštenost torej ustvarja večjo hedonistično izplačilo kot goljufanje. To izhaja iz "hedonističnega paradoksa", ki navaja, da homo economicus, ki išče srečo le zase, te ne bo našel, medtem ko jo bo našla oseba, ki pomaga tudi drugim (Lubian & Zarri, 2011, str. 224). Posamezniki so torej bolj srečni, če izvedejo dejanje, ki je v skladu z moralnimi načeli oziroma etiko in z njimi pomagajo tudi ostalim v družbi.

Etiko posameznika lahko povežemo na osebne in socialne norme posameznika. Kulturne ali socialne norme lahko vplivajo na moč notranjih motivacij pri izpolnjevanju davčnih obveznosti, vzajemnih motivov ali na občutljivost na mnenja vrstnikov (Luttmer & Singhal, 2014, str. 150). Allingham in Sandmo (1972) domnevata, da je davčna morala eksogena in jo implicitno dojemata kot rezultat posameznikove socializacije ali kulturno-zgodovinskih predispozicij. Norme oblikujejo pravno in legalno okolje, v katerem posameznik je. Osebne in socialne norme lahko določimo po tem, da so procesno usmerjene, torej da niso vezane samo na individualni rezultat posameznika.

Te norme predstavljajo vzorec vedenja, ki ga na podoben način presojuje drugi in ga zato delno podpira socialna odobritev ali neodobravanje (Alm, 2012, str. 14). Prisotnost socialnih norm je tudi skladna s pristopi, ki se opirajo na "družbene običaje", celo apelirajo na "domoljubje" ali na "vest" oziroma na posamezne občutke "altruizma", "poštenosti", "morale", "krivde" ali "odtujenosti" (Alm & Torgler, 2011, str. 9). Te socialne norme lahko izvirajo iz prejšnjih faz socializacije davkoplačevalcev in se zato z ekonomskega vidika lahko štejejo za eksogene (Feld & Torgler, 2007, str. 2). Posameznik bo spoštoval socialne norme, dokler meni, da je izpolnjevanje davčnih obveznosti socialna norma (ne glede na to, kakšna je opredelitev). Nasprotno, če neizpolnjevanje davčnih obveznosti postane razširjeno, socialna norma izgine (Alm, 2012, str. 14).

Teorijo lahko hkrati povežemo s Kantovo definicijo morale, ki temelji na predpostavki, da je "pošten" davek tisti, za katerega posamezen davčni zavezanec meni, da je pošten do vseh drugih davčnih zavezancev (Alm & Torgler, 2011, str. 9). Odgovornost političnih strank je,

da s pomočjo demokratičnih procesov razvijajo soglasje o tem, koliko davka je upravičenega (Saeed & Shah, 2011, str. 13559). Toda kljub temu popolnega soglasja o "poštenem" davku verjetno ne bomo nikoli dosegli, saj vsak posameznik razvije svojo edinstveno različico o tem, kaj je pošteno in kaj ni, v luči njegovega dojemanja resničnosti.

2.3 Merjenje davčne morale

Merjenje davčne morale je izredno kompleksno in ni enoznačnega odgovora, kako jo meriti v populaciji. Običajno se v raziskavah kot kriterij merjenja davčne morale vzame odstotek anketirancev, ki se strinjajo z izjavami. Drugi način je, da anketiranci ovrednotijo svoje strinjanje oziroma nestrinjanje s podano izjavo na podlagi lestvice, ki omogoča širši spekter odgovorov na postavljeno izjavo. Na splošno je prednost uporabe enega vprašanja zmanjšanje težav kompleksnosti gradnje indeksov zlasti, kar zadeva postopek merjenja ali nizko korelacijo med postavkami (Torgler & Schneider, 2006, str. 11). Meddržavni nabori podatkov, kot so Svetovna raziskava vrednot (angl. World Values Survey, v nadaljevanju WVS), Evropska raziskava vrednot (angl. European Values Survey, v nadaljevanju EVS), Latinobarómetro, mednarodne splošne družboslovne ankete (angl. International Social Survey Programme) ipd., omogočajo preučitev davčne morale in hkratno iskanje povezav z drugimi lastnostmi posameznika za lažje razumevanje dejavnikov, ki vplivajo na stanje davčne morale.

Najpogosteje uporabljene izjave za ugotavljanje stopnje davčne morale so:

1. Goljufanje pri izpolnjevanju davčnih obveznosti je lahko upravičeno (Torgler, 2003, str. 9; Torgler & Schaltegger, 2005, str. 6; Richardson, 2006, str. 166; Torgler & Schneider, 2006, str. 10; Frey & Torgler, 2007, str. 141; Feld & Torgler, 2007, str. 11; Lago-Penas & Lago-Penas, 2010, str. 447; Torgler, 2012, str. 15; Daude, Gutierrez & Melguizo, 2012, str. 15; Alasfour, Samy & Bampton, 2016, str. 130; Rodriguez-Justicia & Theilen, 2018, str. 24; García, Azorín & de la Vega, 2018, str. 5).
2. Goljufanje davkov je lahko upravičeno, če imate možnost (Halla, 2012, str. 4).
3. Ali menite, da je narobe, če davčni zavezanec ne prijavi vseh svojih dohodkov, da bi plačal manj dohodnine (Halla 2012, str. 6; Torgler & Schaltegger, 2005, str. 8).
4. Državljeni ne bi smeli goljufati pri izpolnjevanju svojih davčnih obveznosti (Russo, 2013, str. 111).
5. Goljufanje davkov je upravičeno, če obstaja možnost za to (Russo, 2013, str. 111).
6. Upravljanje na način, da se prepreči plačilo davkov, je legitimno (Russo, 2013, str. 111).
7. Pravzaprav ni tako slabo skriti dela svojega dohodka, saj to v resnici ne vpliva na nikogar (Alm & Gomez, 2008, str. 77).
8. Kupovati storitve na črnem trgu je nemoralno (Nordblom & Žamac, 2012, str. 156).
9. Plačevanje davkov je ena od osnovnih dolžnosti državljana (Lubian & Zarri, 2011, str. 225).

10. Neizpolnjevanje davčnih obveznosti je eden najhujših zločinov, ki jih lahko stori oseba, saj škodi celotni skupnosti (Lubian & Zarri, 2011, str. 225).
11. Pravilno je plačevati davke, ker pomaga šibkejšim v družbi (Lubian & Zarri, 2011, str. 225).
12. Ljudje se skušajo izogniti plačilu davkov, ker vedo, da vlada slabo porablja denar (Lubian & Zarri, 2011, str. 225).

Williams in Horodnic (2016) sta v svoji raziskavi za merjenje davčne morale namesto ene izjave uporabila več izjav, na podlagi ocene 1 (popolnoma nespremenljivo) do 10 (popolnoma sprejemljivo) sprejemljivosti določenih dejanj:

1. Nekdo nepravilno prejema socialna plačila.
2. Gospodinjstvo najame za delo posameznika in ta plačila ne prijavi davčnim organom ali organom socialne varnosti, čeprav bi ga moralo.
3. Gospodinjstvo najame za delo podjetje in to ne prijavi prejetega plačila davčnim organom ali organom socialne varnosti.
4. Podjetje najame drugo podjetje za delo in ta svoje dejavnosti ne prijavi davčnim organom ali organom socialne varnosti.
5. Podjetje najame posameznika in ta plače ali dela plače, ki mu je bila izplačana, ni uradno prijavil.
6. Nekdo se izogne davkom, če ne prijavi ali samo deloma prijavi svoje dohodke.

Na podlagi odgovorov na teh šest vprašanj sta sestavila zbirni "indeks davčne morale" za vsakega posameznika. Indeksi imajo prednost v tem, da je davčna morala večdimenzionalni koncept, ki zahteva orodje za merjenje več postavk hkrati.

Toda pri tem gre opozoriti, da davčna morala, zaobsežena v anketnih podatkih, ne meri posameznega vedenja temveč individualni odnos do izpolnjevanja davčnih obveznosti. Visoka davčna morala iz anket ne pomeni nujno visokega izpolnjevanja davčnih obveznosti v dejanskem svetu (Halla, 2012, str. 2). Prav tako je problematično, da se bodo davkoplačevalci, ki so v preteklosti izvajali davčne utaje, v anketi distancirali od takšnega ravnanja in poročali o višji lastni davčni morali, kot jo dejansko imajo (Torgler, 2003, str. 11).

2.4 Davčna morala v Sloveniji

V Sloveniji davčna morala do nedavnega ni bila dosti raziskovana. Šele v zadnjih letih je bilo o njej opravljenih nekaj raziskav. Pomembna faktorja pri davčni morali v Sloveniji sta relativna visoka stopnja davkov in bližina ter lahka dostopnost davčnih oaz (Dobovšek & Slak, 2017). Pomembno vlogo v davčni morali Slovencev igra tudi problematično upravljanje z denarnimi sredstvi države in njena pretekla vloga. Slovenci prav tako nismo zaupljivi do davčnega sistema zaradi zgodovinskih predispozicij; hkrati ga večinoma

vendarle spoštujemo (mogoče tudi zato, ker gojimo nekakšno upogljivost do oblasti) (Dobovšek & Slak, 2017, str. 10).

Z analizo davčne morale v Sloveniji je začel Torgler (2003), ki je raziskal davčno moralo tranzicijskih držav. Slovenija se namreč uvršča med tranzicijske države, ki so pred menjavo sistema v kapitalistično-demokratskega živele v socialistično-komunistični družbi. Torgler je vzel podatke WVS. Pri tem je za kazalnik ravni davčne morale za posamezno državo vzel odstotek anketirancev, ki so na vprašanje o goljufanju pri davkih odgovorili, da tako ravnanje ni nikoli upravičeno. Raziskava je temeljila na podatkih, pridobljenih med leti 1990-1993 ter 1995-1997. Rezultati raziskave so razvidni iz tabele 1.

Tabela 1: Davčna morala v tranzicijskih državah (odstotek anketirancev, ki so na vprašanje o goljufanju pri davkih odgovorili, da tako ravnanje ni nikoli upravičeno)

Države	1990-1993	1995-1997
Bivša Sovjetska Zveza	(%)	(%)
Azerbajdžan		47,8
Belorusija	44,4	40,7
Estonija	64,6	42,4
Gruzija		49,7
Latvija	64,4	31,3
Litva	57,0	46,1
Moldavija		39,0
Rusija	54,2	46,4
Ukrajina		41,4
<i>Povprečje</i>	<i>56,9</i>	<i>42,8</i>
Centralna in Vzhodna Evropa		
Armenija		41,1
Bolgarija	57,4	65,3
Bosna in Hercegovina		56,4
Hrvaška		36,6
Madžarska	56,3	
Makedonija		61,4
Črna Gora		48,4
Poljska	49,3	55,2
Romunija	67,7	
Slovenija	68,5	53,9
Srbija		56,0
<i>Povprečje</i>	<i>59,8</i>	<i>52,7</i>

Prيرهjeno po Torgler (2003).

Na podlagi izračunov je določil, da je bila v Sloveniji davčna morala 68,5 % v letih 1990-1993 in 53,9 % v letih 1995-1997. Iz spodnje tabele je razvidno, da je imela Slovenija v primerjavi z ostalimi tranzicijskimi državami nadpovprečno visoko davčno moralo. Hkrati

je razvidno, da se je tranzicijskim državam v tranziciji v kapitalistično-demokratski sistem pomembno znižala stopnja davčne morale.

Torgler (2012) je nato še nadalje raziskal stanje davčne morale v Sloveniji. V študiji je raziskoval stanje davčne morale pri desetih državah vzhodne Evrope, ki so se EU pridružile leta 2004 ali 2007. Raziskava je temeljila na podatkih, pridobljenih med leti 1999-2000 ter 2008. Podatki so bili pridobljeni preko WVS, natančneje preko dveh EVS. V študiji je za kazalnik nivoja davčne morale za posamezno državo vzel odgovore na vprašanje upravičenosti goljufanja pri davkih. Odgovore upravičenosti goljufanja pri davkih, ki so bili prvotno podani od 1 (vedno upravičeni) do 10 (nikoli upravičeni), je razdelil vrednostno v ocene od 1 (najnižja davčna morala) do 3 (najvišja davčna morala). Rezultati študije so predstavljeni v tabeli 2.

Tabela 2: Davčna morala v novo pridruženih članicah EU (ocene od 1 – najnižja davčna morala do 3 – najvišja davčna morala)

EU država	Pridružitve EU	Davčna morala	
		1999	2008
Bolgarija	1. 1. 2007	2,316	2,391
Češka	1. 5. 2004	2,209	1,923
Estonija	1. 5. 2004	1,563	1,259
Madžarska	1. 5. 2004	2,252	2,536
Latvija	1. 5. 2004	2,113	1,561
Litva	1. 5. 2004	1,433	1,546
Poljska	1. 5. 2004	2,228	1,809
Romunija	1. 1. 2007	1,97	1,775
Slovaška	1. 5. 2004	2,181	1,925
Slovenija	1. 5. 2004	2,122	2,265
Povprečje		2,0387	1,899

Prirajeno po Torgler (2012).

Na podlagi izračunov je določil, da je bila v Sloveniji davčna morala vrednostno v višini 2,122 v letu 1999 in 2,265 v letu 2008. Slovenija je imela tako v primerjavi z ostalimi novo pridruženimi članicami nadpovprečno visoko davčno moralo, ki je po pridružitvi v EU še narasla, medtem ko je sedmim od desetih novo pridruženih članic EU stopnja davčne morale po pridružitvi v EU padla. Empirične ugotovitve v tej študiji nakazujejo, da naraščajoče posameznikovo zaupanje v vlado, pravosodni sistem in kakovost upravljanja sredstev s strani države pomembno vpliva na davčno moralo.

Filipović (2009) je proučevala raven davčne morale v Sloveniji med posamezniki podjetniki. Z raziskavo je ugotovila, da je stanje davčne morale v Sloveniji nadpovprečno visoko glede na ostale države, ki jih je analizirala. Kot najpomembnejši dejavnik za stanje davčne morale v Sloveniji je poudarila pozitivne socialne norme, zato je za izboljšanje davčne morale priporočala pritisk na te norme (vrednote). Hkrati je v svojem delu ugotovila, da podjetniki

slovenski davčni sistem pogosto zaznavajo kot nepravičnega, zapletenega in pristranskega, kar naj bi vodilo do zniževanja davčne morale v Sloveniji.

Baloh (2010) je v svojem diplomskem delu *Davčna morala v Republiki Sloveniji* raziskovala stanje davčne morale v Sloveniji. Na podlagi raziskave je ugotovila, da je davčna morala od leta 1990 znatno upadla. Glavne razloge za ta upad je pripisala nizki stopnji zaupanja v pravni sistem in nezadovoljstvu z delovanjem davčnega organa. V svojem delu je ugotovila tudi, da starejši ljudje v Sloveniji bolj zaupajo pravnemu sistemu in imajo višjo davčno moralo.

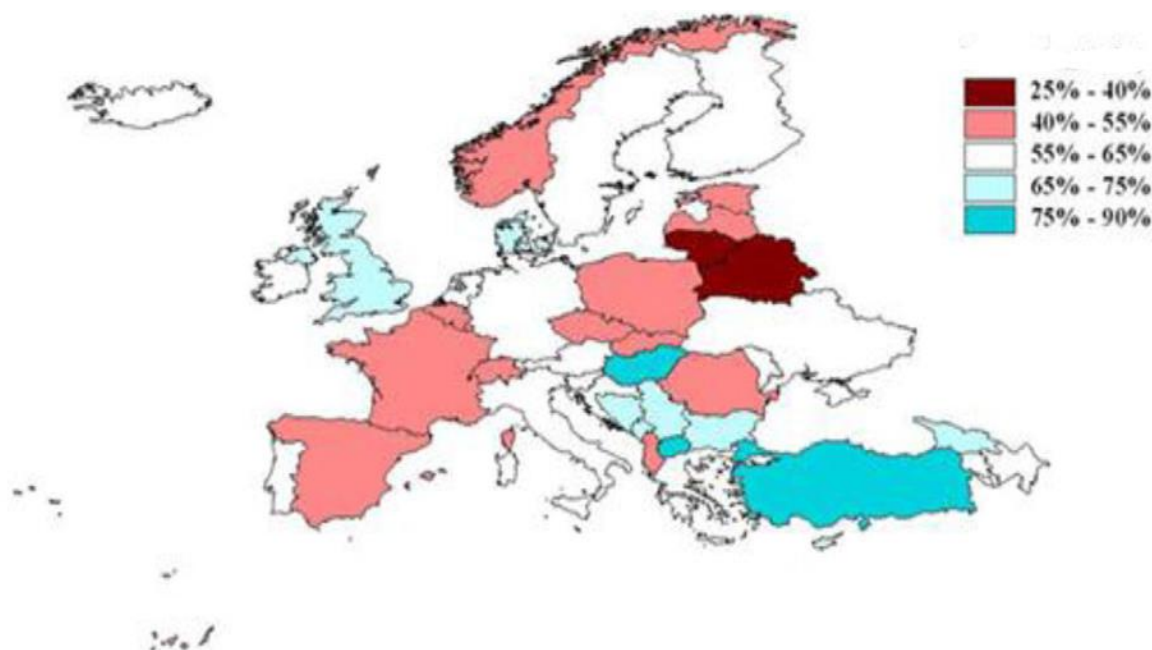
Hauptman in Matajič (2012) sta v svojem delu ugotavljali, kakšna je davčna morala podjetnikov v severovzhodni Sloveniji. Njuna raziskava je pokazala, da več kot polovica anketirancev v Sloveniji izkazuje visoko davčno moralo. Hkrati je ugotovila, da več kot polovica anketirancev pri davkih ne goljufa. Na podlagi ankete, ki sta jo izvedli, sta ugotovili, da je mnenje podjetnikov o davčni upravi in njenih uslužbencih relativno slabo.

Čokelc in Križman (2014) sta raziskovala davčno miselnost in davčno moralo v Sloveniji. Kot najpomembnejši dejavnik pri stanju davčne morale sta poudarila zaposlitveni status vprašanih. Ugotovila sta, da imajo vprašani, ki so delovno aktivni, višjo davčno moralo. Prav tako sta ugotovila, da se z višanjem starosti anketirancev viša tudi davčna morala.

Williams in Horodnic (2016) sta v svojem delu analizirala stanje davčne morale z raziskavo Eurobarometra na podlagi 27.563 intervjujev, izvedenih leta 2013 po osemindvajsetih državah EU. Ugotovila sta, da ima Slovenija bistveno višjo davčno moralo od povprečja v EU.

García, Azorín, in de la Vega (2018) so v svoji študiji analizirali davčno utajo kot temeljni element davčne morale v evropskih državah z vidika prostorske porazdelitve. Ta študija kaže, da med sosednjimi državami obstaja interakcija zavračanja davčnih utaj, tako da so nizke/visoke stopnje zavrnitve davčne utaje doma povezane z nizko/visoko stopnjo zavrnitve davka v sosednji državi. Študija je bila opravljena s pomočjo podatkov EVS v 43 evropskih državah v letu 2008. Po tej raziskavi je Slovenija dosegla indeks davčne ozaveščenosti 63,2 %. Ta vrednost je malo nad povprečno vrednostjo davčne ozaveščenosti evropskih držav. Indeks davčne ozaveščenosti predstavlja odstotek posameznikov, ki ne opravičujejo davčnih utaj. Podrobna porazdelitev glede na indeks po evropskih državah je razvidna iz slike 2.

Slika 2: Davčna morala v Evropi (odstotek posameznikov, ki ne opravičujejo davčnih utaj)

Vir: García, Azorín & de la Vega (2018).

3 DEJAVNIKI, KI VPLIVAJO NA DAVČNO MORALO

Ponavljajoča se ugotovitev raziskovalcev, ki se ukvarjajo z raziskovanjem davčne morale, je, da morajo vlade in državni organi gojiti davčno moralo v svojem prebivalstvu, ki plačuje davke (Braithwaite & Ahmed, 2005, str. 524). Toda kako to doseči, je izjemno kompleksno vprašanje in nanj še ni enoglasnega odgovora. Za lažje razumevanje davčne morale je potrebno analizirati dejavnike, ki vplivajo na stopnjo davčne morale. Ni dvoma, da socialno-demografsko in socialno-ekonomsko ozadje posameznikov vpliva na davčno moralo ter s tem vpliva tudi na stopnjo davčnih utaj in korupcijo (Alasfour, Samy & Bampton, 2016, str. 130). Socialno-demografsko in socialno-ekonomsko ozadje je odvisno od demografskega, verskega, zgodovinskega, kulturnega in izobraževalnega ozadja davkoplačevalcev.

Čeprav je davčna morala vedno bolj raziskan pojav, je raziskav, ki so dejansko poskušale razumeti, kaj pojasnjuje razlike v davčni morali, dokaj malo (Nordblom & Žamac, 2012, str. 154). Večina študij davčno moralo obravnava kot črno skrinjico, ne da bi razpravljali o tem, kateri dejavniki jo oblikujejo in kako jo ohranjati (Feld & Frey, 2002, str. 3). Davčna morala je večdimenzionalni koncept, na katerega vpliva veliko različnih dejavnikov in ga je kot takega težko popolnoma zajeti. Zato je zelo težko predstaviti vse dejavnike, ki vplivajo nanj.

Študije, ki obstajajo, posamezne dejavnike razvrščajo v kar nekaj različnih podskupin. Običajno poskušajo prepoznati dejavnike (na posamezni ali na bolj združeni ravni), ki so povezani z visoko stopnjo davčne morale. Do zdaj je na voljo že veliko empiričnih dokazov o povezavi med davčno moralo in več socialno-demografskimi značilnostmi iz nacionalnih

in mednarodnih vzorcev. Večino teorij o vplivu socialno-demografskih dejavnikov na vedenje izpolnjevanja davčnih obveznosti so razvili socialni psihologi (Torgler & Schaltegger, 2005, str. 12). Številni članki proučujejo tudi različne institucionalne ureditve, ki so povezane z visoko stopnjo davčne morale (Halla, 2012, str. 2).

V nadaljevanju bom predstavil dejavnike, ki najpomembneje vplivajo na stanje davčne morale pri posameznikih in so najpogosteje opredeljeni kot dejavniki, ki pomembno vplivajo na stanje davčne morale pri posameznikih, po raziskavah, na katerih temelji to magistrsko delo. V osnovi lahko večino teh dejavnikov razdelimo v tri skupine dejavnikov, in sicer socialno-demografski dejavniki, socialno-ekonomski dejavniki in institucionalni dejavniki (politična in družbena stališča). Predstavil bom rezultate raziskav na temo vpliva teh dejavnikov na davčno moralo.

3.1 Socialno-demografski dejavniki

3.1.1 Starost

Starost po mnogih raziskavah pomembno vpliva na stanje davčne morale. Raziskave nakazujejo, da starejši ljudje kažejo višjo stopnjo davčne morale kot mlajši (Torgler & Schaltegger, 2005; Braithwaite & Ahmed, 2005; Torgler, 2006; Torgler & Schneider, 2006; Alm & Gomez, 2008; Feld & Torgler, 2007; Cummings, Martinez-Vazquez, McKee & Torgler, 2009; Lago-Penas & Lago-Penas, 2010; Lubian & Zarri, 2011; Torgler, 2012; Daude, Gutierrez & Melguizo, 2012; Alasfour, Samy & Bampton, 2016; Williams & Horodnic, 2016; Rodriguez-Justicia & Theilen, 2018). Starost kot dejavnik hkrati igra zelo pomembno vlogo v tem magistrskem delu, ki raziskuje stanje davčne morale pri mladih v Republiki Sloveniji v primerjavi s starejšo populacijo.

Čeprav so se tako posameznikove kot družbene ali socialne norme izkazale za pomembne v vedenju in vemo, da se posamezniki držijo zelo različnih norm, še vedno vemo zelo malo o tem, kako se razvijajo v celoti skozi čas (Nordblom & Žamac, 2012, str. 155). Po teoriji tako starejši ljudje, ki so pridobili več socialnega kapitala, kot mlajši ljudje lahko čutijo močnejšo navezanost na skupnost, kar bi lahko povzročilo dodatne moralne omejitve in vodilo do pozitivne korelacije med starostjo in davčno moralo (Pommerehne & Weck Hannemann, 1996). Starejši so hkrati bolj odvisni od drugih in je za njih potencialna socialna škoda zaradi sankcij še bolj izrazita in pomembnejša kot za mlajšo populacijo.

Razlog je lahko tudi v tem, da imajo številni starejši ljudje (starejši od 65 let) drugačen odnos do izpolnjevanja davčnih obveznosti (imajo višjo davčno moralo), ker pogosto njihovi prihodki niso tako obdavčeni kot prihodki mlajših (Torgler, 2006, str. 88). Starejši so morda v boljšem finančnem položaju kot mlajši in si lažje privoščijo, da pravilno izpolnjujejo svoje davčne obveznosti zaradi manjših proračunskih omejitev (Hofmann, Voracek, Bock & Kirchler, 2017, str. 64). Starejši so namreč večinoma že dosegli večino svojih ciljev (dom,

družina ipd.), kar jim omogoča finančno svobodo, ki je mladi državljani morda nimajo. Hkrati so starejši ljudje, ki so preživel v sistemu dlje časa od mlajših, bili dlje časa izpostavljeni socialnih normam, kar je vplivalo na njihovo stopnjo davčne morale (Feld & Torgler, 2007, str. 25). Čeprav so se tako posameznikove kot družbene ali socialne norme izkazale za pomembne v vedenju in vemo, da se posamezniki držijo zelo različnih norm, še vedno zelo malo vemo o tem, kako se razvijajo v celoti skozi čas.

Mlajši davkoplačevalci so bolj naklonjeni tveganju, manj občutljivi na kazni (variacije življenjskega cikla) in odražajo socialne in psihološke razlike, povezane z obdobjem, v katerem so zrasli (generacijska razlika) (Richardson, 2006, str. 152). Pomembno vprašanje, ki se poraja pri vplivu starosti na davčno moralo, je, ali je vpliv višje davčne morale pri starejših dejansko vpliv staranja ljudi (nabiranje novih socialnih norm), ali ta višja davčna morala izhaja iz razlik odraščanja v drugačnem obdobju človeštva.

Pomembno vlogo pri razlikah v davčni morali med mlajšimi in starejšimi bi lahko imele tudi materialne spodbude, ki imajo svoj temelj v sebičnih težnjah. Lahko bi namreč sumili, da na primer dohodek, lastništvo hiše in odvisnost od javnega sektorja igrajo vlogo moralne vrednosti in ustvarjajo zmedo pri razlikovanju davčne morale med mladimi in starimi (Nordblom & Žamac, 2012, str. 157). Toda raziskava Nordblom in Žamac (2012) na podlagi regresijske analize je pokazala, da tudi v primeru, če nadzorujemo faktorje, ki imajo svoj temelj v lastnih interesih posameznikov, na primer lastništvo hiše in odvisnost od javnega sektorja, starejši ljudje še vedno bolj neradi kupujejo storitve črnega trga od mlajših posameznikov. V svoji raziskavi sta ugotovila, da je razlika med generacijami pravzaprav verjetno starostni učinek, tako da bodo današnji mladi ljudje, ko se bodo postarali, imeli podobne osebne norme kot današnja starejša populacija, kar pomeni, da ne bomo videli erozije davčne morale družbe v prihodnosti.

3.1.2 Spol

Raziskave, ki preiskujejo vpliv spola, so večinoma prišle do ugotovitve, da ženske izkazujejo višjo stopnjo davčne morale kot moški (Torgler, 2003; Torgler & Schneider, 2006; Alm & Torgler, 2006; Torgler, 2006; Feld & Torgler, 2007; Torgler, 2012; Daude, Gutierrez & Melguizo, 2012; Alasfour, Samy & Bampton, 2016; Williams & Horodnic, 2016; Rodriguez-Justicia & Theilen, 2018). Socialno psihološke raziskave kažejo, da ženske bolj spoštujejo zakone in pravila (izpolnjujejo obveznosti) in so manj samozadostne od moških (Torgler, 2006, str. 88).

To bi lahko izhajalo tudi iz tega, da naj bi ženske pripisovale etičnim vprašanjem večji pomen kot moški. Literatura ponuja dve glavni teoriji za razlago razlik med spoloma pri stopnji davčne morale. Teoriji temeljita na pripisovanju razlik temeljnim razlikam na kognitivni, čustveni in vedenjski ravni zaradi bioloških, psiholoških in izkustvenih resničnosti ali zaradi drugačne stopnje vključenosti moških in žensk v delovno silo in v vlado (Alasfour, Samy & Bampton, 2016, str. 134).

Hipoteza, da ženske bolje izpolnjujejo davčne obveznosti (imajo višjo davčno moralo) kot moški, temelji tudi na ugotovitvah, da ženske običajno manj iščejo tveganja pri finančnih odločitvah (Hofmann, Voracek, Bock & Kirchler, 2017, str. 64). Ženske imajo raje varnost in se manj rade izpostavljajo tveganju nadzora in kaznovanja kot moški. Ženske lahko sankcije dojemajo kot resnejše in bolj grozeče kot moški.

Vpliv spola verjetno temelji tudi na tradicionalni ženski vlogi, ki je bila skrb za družino in gospodinjstvo. Ker socialna psihologija trdi, da razlika temelji na tradicionalni ženski vlogi, naj bi današnja ženska generacija, ki je bolj neodvisna, lahko izkazovala precej nižjo stopnjo davčne morale kot prejšnja (Torgler, 2006, str. 88). Toda kljub temu večina raziskanih proučevanj v tem magistrskem delu še vedno prihaja do ugotovitve, da ženske izkazujejo višjo stopnjo davčne morale kot moški.

3.1.3 Zakonski status

Dolga tradicija sociologije, ki sega vse do Durkheima, določa, da se nagnjenost h kršenju pravil razlikuje glede na to, v kolikšni meri so posamezniki vključeni v družbena/socialna omrežja, ki so v osnovi restriktivna (Torgler, 2006, str. 88). Iz tega bi lahko izhajalo, da poročeni ljudje bolj dosledno izpolnjujejo lastne obveznosti od drugih. Še posebej v primerjavi s samskimi ljudmi, ki jih njihovo socialno/družbeno omrežje veliko manj omejuje. Hkrati lahko domnevamo, da imajo pari v svoji sosesčini večje socialne deleže in se počutijo bolj zavezane družbeni in politični skupnosti, kjer živijo kot samski ljudje (Torgler & Schaltegger, 2005, str. 16).

Hkrati je zakonski status močno koreliran s starostjo posameznika. Statistično je veliko večja verjetnost, da bo poročena starejša oseba kot pa mlajša. To bi lahko pomenilo, da lahko del razlik pri davčni morali samskih in poročenih izhaja tudi iz starostnih razlik med posamezniki. Del razlik bi lahko temeljil tudi na različni davčni obravnavi poročenih in neporočenih (npr. t. i. zakonska kazen) posameznikov. Vendar pa dokazi iz Švice in ZDA kažejo, da imajo poročeni ljudje višjo davčno moralo kot neporočeni, kar ni v skladu s tem argumentom (Torgler & Schaltegger, 2005, str. 16).

Torgler (2006) je v svoji študiji ugotovil, da imajo poročeni ljudje višjo davčno moralo kot samski in ljudje, ki živijo skupaj (neporočeni) nižjo davčno moralo kot samski. Williams in Horodnic (2016) ugotavljata, da imajo poročeni ljudje v primerjavi s katerokoli drugo kategorijo zakonskega statusa najvišjo davčno moralo. Prav tako Feld in Torgler (2007) ugotavljata, da imajo v primerjavi s samskimi, poročeni, ločeni in ovdoveli posamezniki bistveno višjo davčno moralo.

3.1.4 Izobrazba

Pomembno vlogo pri davčni morali igra tudi stopnja izobraženosti posameznika. Stopnja izobraženosti posameznika je namreč močno povezana z znanjem davkoplačevalca o davčni zakonodaji in davčni praksi. Bolj izobraženi posamezniki, ki se običajno bolj spoznajo na davčno pravo in davčne povezave, bolj poznajo ugodnosti in storitve, ki jih zagotavlja država kot pa neizobraženi davkoplačevalci.

Toda po drugi strani so izobraženi potencialno bolj kritični do državnih ukrepov, zlasti do lastnih odhodkov za državne prihodke in morda tudi bolj razumejo priložnosti za davčno utajo in davčno izogibanje (Torgler & Schneider, 2006, str. 13). To seveda ne pomeni, da ne obstajajo neizobraženi ljudje, ki se na davčno pravo in davčne ugodnosti odlično spoznajo in izkoriščajo ukrepe, ki jih nudi država. Višjo izobrazbo posameznikov lahko povežemo z manjšimi težnjami za davčno utajo, vendar z večjimi težnjami po davčnem izogibanju (Hofmann, Voracek, Bock & Kirchler, 2017, str. 64).

Vogel (1974) je izdelal raziskavo, katere rezultati kažejo, da so imeli manj izobraženi davčni zavezanci manj dostopa do informacij o izpolnjevanju davčnih obveznosti, bili manj obveščeni o ustreznih davčnih predpisih in so pogosteje potrebovali davčno pomoč. Zdi se, da je šolanje pomemben kanal, po katerem se etična načela lahko širijo v skupnosti, in da obseg tega učinka narašča z doseženo stopnjo izobrazbe (Lubian & Zarri, 2011, str. 233). Rezultati torej kažejo, da je izobrazba dobra ne le za kopičenje zasebnega človeškega kapitala, ampak tudi za spodbujanje državljske vloge (večanje socialnega kapitala družbe).

Rodriguez-Justicia in Theilen (2018) sta v svojem delu ugotovila, da izobraževanje pozitivno vpliva na davčno moralo posameznikov, ki so neto prejemniki socialne države in negativno vpliva na tiste, ki so neto donatorji. Hkrati rezultati njune raziskave kažejo, da imajo visoko izobraženi posamezniki zaradi boljšega poznavanja javnih zadev višjo stopnjo davčne morale v državah, ki imajo kakovostnejše javne storitve, pravičnejši davčni sistem in bolj kakovostne institucije.

Večina raziskav, ki so v svoje rezultate umestile dejavnik stopnje izobrazbe so prišle do ugotovitve, da imajo bolj izobraženi posamezniki višjo stopnjo davčne morale kot manj izobraženi (Torgler, 2003; Lubian & Zarri, 2011; Torgler, 2012; Daude, Gutierrez & Melguizo, 2012; Alasfour, Samy & Bampton, 2016; Williams & Horodnic, 2016).

3.1.5 Religija: Verska prepričanja

Adam Smith (1976) je v svoji knjigi religioznost analiziral z racionalnega vidika in ugotovil, da religioznost deluje kot nekakšni notranji moralni izvrševalni mehanizem. Vera v višjo silo je močno povezana z etiko posameznika, saj večina religij diktira, kako ravnati, da dosežemo kriterije dobrih vernikov. Religijo lahko razumemo kot moralno zavezo, da bomo spoštovali določene nauke in da bomo delovali na določen način.

Pri dejavniku verskega prepričanja se postavlja vprašanje, kako pravilno meriti stopnjo religioznosti populacije. Na eni strani imamo dejavnike, ki jih je mogoče takoj zaznati in meriti, na primer pogostost obiskovanja cerkve oziroma verskih obredov, aktivnost in vpletenost posameznika z versko skupnostjo ali pa če smo odraščali in bili vzgojeni v družini z določenimi verskimi prepričanji. Po drugi strani obstajajo dejavniki, ki jih ni mogoče natančno zaznati in meriti, na primer dejanska religioznost posameznika, zaupanje v religijo, pomen religije v človekovem življenju in jasnost lastnega prepričanja, kaj je dobro in kaj je zlo. Analiza vseh teh dejavnikov pomaga ustvariti dejansko sliko, kako religioznost vpliva na davčno moralo (Torgler, 2006, str. 86). Enostavno zaznani in merljivi dejavniki nam lahko podajo napačno sliko o dejanski religioznosti posameznika, saj nam nobeden od zgoraj naštetih dejavnikov ne zagotavlja, da bodo posamezniki ravnali v skladu z verskimi nauki. Hkrati se stopnje davčne morale lahko zelo razlikujejo med pripadniki različnih verskih prepričanj in ni pravilno vzeti religioznosti kot enoznačne, ampak je potrebno razlikovati po različnih vrstah verskih prepričanj z drugačnimi nauki in stopnjami pripadnosti.

Kljub težavi določitve dejanske religioznosti posameznika pa za verne posameznike načeloma velja, da so bolj pozorni oziroma ozaveščeni o tem, kaj je prav in kaj je narobe in da se zavedajo, da obstajajo določene dolžnosti, ki naj bi jih vsi opravljali, med drugim tudi izpolnjevanje davčnih obveznosti (Lago-Penas & Lago-Penas, 2010, str. 445). To je v skladu z empiričnimi študijami, ki navadno kažejo, da imajo države z višjo stopnjo aktivnih vernikov bistveno manj nasilnih in nenasilnih zločinov (Alm & Torgler, 2006, str. 7). Torgler (2006) je v svoji raziskavi ugotovil zelo močno korelacijo med religioznostjo posameznika in stopnjo njegove davčne morale. Prav tako je večina pregledanih študij v tem magistrskem delu prišla do ugotovitve, da verni posamezniki izkazujejo višjo stopnjo davčne morale (Torgler, 2003; Torgler & Schneider, 2006; Alm & Torgler, 2006; Feld & Torgler, 2007; Lago-Penas & Lago-Penas, 2010; Torgler, 2012; Daude, Gutierrez & Melguizo, 2012).

3.2 Socialno-ekonomski dejavniki

3.2.1 Zaposlitveni status

V osnovi zaposlitveni status pove, ali je oseba zaposlena ali ne. Toda zaposlitveni status lahko nadalje razvrstimo še v podskupine, kot so redno zaposleni, zaposleni s krajšim delovnim časom, samozaposleni, brezposelni, neaktivni, študenti, upokojenci in drugo. Standardni argument je, da samozaposleni utajijo veliko več svojih davčnih obveznosti kot redno zaposleni (Torgler, 2006, str. 90). Vogel (1974) je v svoji raziskavi ugotovil, da samozaposleni davkoplačevalci na Švedskem verjamejo, da je bil velik del davkov porabljen za nesmiselne namene, da je vlada naredila veliko nepotrebnih socialnih reform, da so imeli manjše koristi od državnih programov kot povprečni davčni zavezanec in da je breme davkov previsoko ter devizni tečaj neugoden. Torgler (2006) je v svoji raziskavi ugotovil, da imajo ljudje, ki so zaposleni s krajšim delovnim časom, so doma ali pa so upokojeni, višjo davčno moralo kot ljudje, zaposleni s polnim delovnim časom. Daude, Gutierrez in Melguizo

(2012) v svojem delu ugotavljajo, da imajo brezposelni in samozaposleni nižjo davčno moralo od ostalih skupin.

Raziskava Alasfour, Samy in Bampton (2016) kaže, da so samozaposleni in brezposelni udeleženci dosegli najnižjo stopnjo davčne morale in s tem najvišjo stopnjo nespoštovanja izpolnjevanja davčnih obveznosti. Feld in Torgler (2007) prav tako ugotavljata, da ima zaposlitveni status anketiranih pomembno vlogo in da je glede na status zaposlitve davčna morala brezposelnih bistveno nižja.

Pri samozaposlenih se kažejo močnejši vplivi vertikalne morale v primerjavi z zaposlenimi, saj so bolj občutljivi na to, ali vlada porabljen denar porabi slabo ali ne (Lubian & Zarri, 2011, str. 228). Vertikalna morala obravnava razmerje med vlado in davkoplačevalci. Samozaposleni, ki za razliko od zaposlenih sami odločajo, kolikšen delež prihodka bodo prijavi, so zato bolj osredotočeni na to, kako se bo njihov denar porabil.

Kamleitner, Korunka in Kirchler (2012) v svojem delu predstavijo tri ključne vidike, ki ločujejo dožemanje lastnikov malih podjetij o njihovem davčnem položaju v primerjavi z večjimi družbami: lastniki majhnih podjetij bodo verjetno opazili več priložnosti za neizpolnjevanje davčnih obveznosti kot zaposleni davčni zavezanci; bolj verjetno je, da bodo lastniki malih podjetij imeli pomanjkljivo znanje o obdavčenju; bolj verjetno se bodo soočili z okviri odločanja, ki davke predstavljajo kot boleče izgube. Eden od načinov, kako si lastnike malih podjetij prikazati, je kot posameznike, katerih vedenje v veliki meri določa njihovo čustveno in razumsko dožemanje obdavčitve, ki pa verjetno ni njihovo temeljno strokovno področje (Kamleitner, Korunka & Kirchler, 2012, str. 332). V večjih gospodarskih strukturah je operativna stran obdavčitve v celoti ločena od takšnih posameznikovih premislekov. V večjih podjetjih za izpolnjevanje davčnih obveznosti skrbijo strokovnjaki, ki imajo omejen osebni interes za davčne rezultate in ne doživljajo neposredne povezave med prihodki podjetja in lastnim finančnim stanjem.

Williams in Horodnic (2016) sta v svojem delu ugotovila, da se sprejemljivost dejanj, ki niso v skladu z visoko davčno moralo (neizpolnjevanje davčnih obveznosti), razlikuje glede na to, ali se s takim delom ukvarja podjetje ali posameznik. Za podjetja, ki ne izpolnjujejo davčnih obveznosti, je nižja toleranca kot za posameznike.

Obstajajo nekateri poklici (zdravniki, odvetniki, računovodje ipd.), ki so močno regulirani in imajo močne temeljne moralnega kodeksa (Torgler & Schneider, 2006, str. 14). Močnejša regulacija predstavlja tudi večji nadzor nad njimi in s tem tudi močnejše spoštovanje moralnih kodeksov. Za upokojence velja, da so njihove pokojnine dohodki, ki jih zagotavlja država ali pa jih vsaj močno ureja, zato je preglednost večja in nadzor boljši (Torgler & Schneider, 2006, str. 14).

3.2.2 Ekonomski razred

Skoraj vsi teoretični modeli utaje davkov sklepajo, da se davčna utaja povečuje z dohodkom, torej da bogatejši ljudje bolj verjetno utajijo davke kot revnejši, čeprav ni jasne teoretične navedbe, kako davčne stopnje vplivajo na odločitev o utaji (Orviska & Hudson, 2002, str. 83). Če se osredotočimo na utajo davkov, lahko trdimo, da v državah s progresivno stopnjo dohodnine davčni zavezanci z višjim dohodkom dosežajo višji donos EUR-a z utajevanjem, vendar verjetno z manjšo ekonomsko koristnostjo. Vpliv dohodka na davčno moralo je teoretično težko oceniti. Glede na preferenco tveganja in progresivnost dohodninske politike lahko dohodek poveča ali zmanjša davčno moralo (Torgler & Schaltegger, 2005, str. 17).

Po drugi strani imajo lahko davčni zavezanci z nižjim dohodkom nižje socialne "deleže" ali omejitve, vendar so manj sposobni prevzeti tveganja zaradi visoke mejne izgube zmanjšanja bogastva, če so ujeti in kaznovani. Tako ne preseneča, da empirične ugotovitve pri vplivu dohodka kažejo mešano sliko, a obstaja težnja, da večji dohodki vodijo do nižje davčne morale (Torgler & Schaltegger, 2005, str. 17).

3.2.3 Zadovoljstvo s finančnim stanjem

Nezadovoljstvo z lastnim finančnim stanjem lahko ustvari občutek stiske, še posebej kadar je potrebno plačevati davke in tako lahko poveča spodbudo za goljufanje pri davkih (Alm & Torgler, 2006, str. 8). Ljudje, ki so v finančni stiski, plačujejo svoje račune za stroške gospodinjstva in hipotekarnih posojil, ker bi v nasprotnem primeru takoj prišlo do glob ali kaznovanja ustreznih organov (Alasfour, Samy & Bampton, 2016, str. 154). Zato je bolj verjetno, da bodo posamezniki v finančni stiski prej utajili davke kot pa ne poravnali računov gospodinjstva ali hipotekarnih posojil.

Finančno nezadovoljstvo lahko negativno vpliva na davčno moralo, saj nezadovoljstvo lahko ustvari občutek stiske, ko je potrebno plačati davke in obstaja neskladje med dejanskim in želenim finančnim stanjem (Torgler, 2006, str. 91). S tem se močno poveča verjetnost utajitve davkov. Williams in Horodnic (2016) ugotavljata, da imajo posamezniki, ki se večino časa srečujejo s težavami pri plačevanju gospodinjskih računov nižjo davčno moralo kot tisti, ki nimajo tako hudih finančnih težav. Večina raziskanih študij nakazuje, da je višja stopnja zadovoljstva z lastnim finančnim stanjem pozitivno korelirana z davčno moralo (Torgler, 2003; Torgler & Schneider, 2006; Alm & Torgler, 2006; Torgler, 2006; Lago-Penas & Lago-Penas, 2010; Williams & Horodnic, 2016).

3.3 Institucionalni dejavniki: politična in družbena stališča

3.3.1 Splošno zaupanje v vlado, javne institucije in davčne organe

Davkoplačevalci kot pravično vlado dojemajo tisto, ki ustrezno varuje njihove interese. Bolj ko davkoplačevalci dojemajo vlado kot pravično, višja je davčna morala in nižja je stopnja davčnih utaj (Dell'Anno, 2009, str. 989). Davkoplačevalci torej želijo, da vlade ustrezno porabijo njihov denar in spoštujejo trud državljanov, ki so ga vložili v njihov zaslužek.

Stopnja davčne morale je odvisna od tega, ali zavezanci zaupajo svojim vladam ali ne. Višje stopnje zaupanja vodijo k višji stopnji izpolnjevanja davčnih obveznosti (Alasfour, Samy & Bampton, 2016, str. 131). Na podlagi argumentov Freya in njegovih sodelavcev (Frey, 2003; Frey & Feld, 2002) bi lahko pričakovali, da vladne politike, ki so kontroverzne in nepriljubljene, tvegajo spodbujati davčno moralo nezadovoljnega prebivalstva. Feld in Torgler (2007) v svoji študiji, kjer sta raziskovala stanje davčne morale v Nemčiji, prav tako ugotavljata, da zaupanje v pravičnost sistema ohranja znatno pozitiven učinek na davčno moralo.

Dell'Anno (2009) je v svoji študiji ugotovil, da s stališča socialne izmenjave na pripravljenost za spoštovanje davčnih pravil vpliva individualno dožemanje učinkovitosti vlade pri ohranjanju nizkih stopenj brezposelnosti in inflacije ter pri zagotavljanju zadovoljive stopnje vladavine prava. Stopnja spoštovanja davčnih pravil raste s stopnjo, po kateri davkoplačevalci vlado dojemajo kot pošteno in učinkovito.

Pogledi posameznikov o sposobnosti vlade in vrednosti javnih storitev, ki jih zagotavlja, se oblikujejo skozi celotno življenjsko osebno izkušnjo: nekaj vrstic besedila v poslanem pismu morda preprosto ni dovolj, da bi davkoplačevalci posodobili svoja prepričanja ali stališča v mnogih kontekstih (Luttmer & Singhal, 2014, str. 158). Enako je tudi s splošnim zaupanjem v vlado in davčne organe, saj za zaupanje velja, da ga zelo težko pridobiš, medtem ko ga lahko izgubiš že z eno napačno potezo. Davčna morala je obstojna; v veliki meri se podeduje skozi generacije in lahko traja zelo dolgo, da jo spremenimo.

Splošno zaupanje v vlado je močno povezano z zaznano korupcijo v državi. Bolj kot je država koruptivna, bolj pada raven zaupanja v vlado. Stopnja zaznane korupcije prav tako negativno vpliva na stanje davčne morale v državi (Feld & Torgler, 2007, str. 20). Frey in Torgler (2007) v svoji študiji ugotavljata, da kakovost političnih institucij močno vpliva na davčno moralo. Vseh šest spremenljivk iz njune študije, ki merijo ta učinek – glas in odgovornost, politična stabilnost in odsotnost nasilja, vladna učinkovitost, zakonodajna kakovost, pravna država in nadzor korupcije, močno vpliva na davčno moralo.

Feld in Torgler (2007) ugotavljata, da večje splošno zaupanje v pravni sistem pozitivno korelira s stopnjo davčne morale. Cummings, Martinez-Vazquez, McKee in Torgler (2009) so raziskovali izpolnjevanje davčnih obveznosti v Južnoafriški republiki in v Botsvani.

Ugotovili so, da je na izpolnjevanje davčnih obveznosti in na davčno moralo pomembno vplival davčni režim in odzivnost vlade na želje državljanov. Daude, Gutierrez in Melguizo (2012) v svoji študiji celo ugotavljajo, da imajo med glavnimi dejavniki davčne morale spremenljivke dojemanja (podpora demokraciji in zaupanje v vlado) enega izmed največjih ocenjenih učinkov.

Zdi se, da je davčna morala višja, bolj ko neposredno davčni zavezanci lahko vplivajo na davčno zakonodajo in davčne stopnje in tudi na pravila davčne igre na splošno (Feld & Frey, 2002, str. 3). Vsled temu je poleg neposredne zakonodaje pomembna tudi decentralizacija davčne moči, saj volivci bolj zaupajo odločitvam lokalne uprave kot odločitvam centralne vlade (Torgler & Schaltegger, 2005, str. 26). Volivci imajo namreč večji nadzor nad lokalnimi odločevalci, ki jih pogosto osebno poznajo; na lokalni ravni imajo odločevalci več znanja o preferencah davkoplačevalcev, kar jim daje možnost boljšega prilagajanja javnih uslug glede na posebne potrebe volilnih enot. Torgler in Schneider (2006) sta v svoji študiji ugotovila, da zaupanje v pravni sistem, vlado in parlament, nacionalni ponos in pro-demokratski odnosi pozitivno vplivajo na davčno moralo, kar dokazuje, da večja legitimnost političnih institucij vodi do višje davčne morale.

Davčni zavezanci si torej želijo, da jim vlade prisluhnejo in da spoštujejo ter upoštevajo njihovo mnenje. Davčni zavezanci z višjo davčno moralo so torej tisti, ki so bolj aktivno vključeni v politične odločitve na področju davkov kot na vseh ostalih področjih. Davčni zavezanci, ki živijo v bolj demokratični ureditvi, kjer lažje izrazijo svoje mnenje, bodo izkazovali višjo stopnjo davčne morale.

3.3.2 Splošno zaznavanje stanja davčne morale v državi

Davčna morala je odvisna od davkoplačevalskega (eksogenega) odnosa do spoštovanja pravil (psihični stroški) in do družbene stigme. Slednja je povezana z dojemanjem davkoplačevalcev o razširjenosti oziroma obsegu in velikosti davčnih utaj ter učinkovitosti oblikovalcev politike pri izvajanju nadzora nad nekaterimi temeljnimi gospodarskimi in institucionalnimi spremenljivkami (Dell'Anno, 2009, str. 989).

Če posamezniki opazijo, da se mnogi drugi posamezniki izogibajo izpolnjevanju davčnih obveznosti, se njihova lastna motivacija za izpolnjevanje davkov zmanjša (Cevik, 2016, str. 44). Pošteni davkoplačevalci si torej želijo, da davčni organi vestno izvajajo nadzor nad izpolnjevanjem davčnih obveznosti, saj se tako poveča družbena blaginja in hkrati potencialno zmanjša njihov potreben doprinos v davčno blagajno. Veliko davčnih utaj v državi je namreč signal, da notranja motivacija ni prepoznana. Tako imajo davkoplačevalci občutek, da so lahko tudi sami oportunistični in se jim s tem moralni stroški utaje davkov zmanjšujejo (Torgler & Schaltegger, 2005, str. 26).

Na podlagi raziskav bi lahko pričakovali, da se bo davčna morala zmanjšala, če bodo ljudje zaznali utajo davkov kot pogosto in običajno (Frey & Torgler, 2007; Alm & Gomez, 2008;

Feld & Torgler, 2007). Po drugi strani se bo pripravljenost za pošteno izpolnjevanje davčnih obveznosti povečala, če bodo posamezniki verjeli, da so drugi pošteni. Frey in Torgler (2007) sta v svoji študiji ugotovila, da v primeru, če davkoplačevalci zaznajo, da drugi davkoplačevalci pošteno prispevajo v davčni sistem, to sproži bolj ali manj boljše sodelovanje in sistematično vpliva na pripravljenost prispevati v davčno blagajno.

4 IZBOLJŠANJE DAVČNE MORALE PREBIVALSTVA

Cilj davčnih organov je, kot že omenjeno, zvišati davčno moralo davkoplačevalcev z namenom prejetja več prihodkov za državo. A pomembno je opozoriti, da pri postavljanju politike davčnih organov ni pomembno le to, kakšno vlogo ima davčna morala pri sedanjem izpolnjevanju davčnih obveznosti, temveč tudi, ali je mogoče še dodatno izboljšati davčno moralo in ali je mogoče povečano izpolnjevanje doseči z nižjimi stroški z izboljšanjem davčne morale kot s povečanjem nadzora in kaznovanja (Luttmer & Singhal, 2014, str. 154). Izboljšanje davčne morale pa nikakor ni enostavno. Ni je mogoče zagotoviti v kratkem obdobju, ampak je potrebno ukrepe izvajati dolgoročno in konsistentno.

Za lažje razumevanje, kako izboljšati davčno moralo, se je potrebno poglobiti v dejavnike, ki vplivajo na davčno moralo. Williams in Horodnic (2016) v svojem delu prikažeta pomen pomembnih dodatnih rešitev za izboljšanje davčne morale, ki so bile do tedaj nepomembne, vključno z izboljšanjem izobrazbe, s starejšimi državljanji, ki so mentorji mlajšim in izboljšanjem udeležbe žensk v delovni sili kot sredstva za izboljšanje davčne morale (in s tem zmanjšanja nagnjenosti k opravljanju dela na črno).

V zadnjem času se je pojavil model socialnega akterja, zasnovanega v pristopu davčne morale, ki neprijavljeno delo šteje za nastalo, kadar je davčna morala nizka in zato kodificirani zakoni in predpisi formalne institucije ("državna morala") niso usklajeni s skupnimi socialnimi pravili neformalnih institucij ("državljska morala") (Williams & Horodnic, 2016, str. 326). Višjo davčno moralo bi torej dosegli s spreminjanjem norm, vrednot in prepričanj glede sprejemljivosti neizpolnjevanja davčnih obveznosti, na primer z ozaveščanjem o koristih obdavčitve in prejetih javnih dobrinah.

Rezultati raziskave Alm in McClellan (2012), ki sta raziskovala stanje davčne morale pri podjetjih, so pokazali, da tuja podjetja in državna podjetja bolj natančno poročajo in imajo manj davčnih utaj kot domača podjetja. Zato bi morala vlada svoja davčna revizijska prizadevanja bolj osredotočiti predvsem na domača podjetja.

Po Feldu in Freyu (2002) se morajo davčni organi obnašati spoštljivo do davčnih zavezancev in jih ne izkoriščati, če želijo dvigniti stopnjo davčne morale svojih državljanov. Zato v svojem delu Feld in Frey (2002) priporočata tri ukrepe za zvišanje davčne morale zavezancev:

1. Davkopllačevalcem je potrebno bolj zaupati. Ko posamezne davčne napovedi vsebujejo napako, davčni organi ne smejo samodejno sumiti na namerno goljufijo, temveč omogočajo davkopllačevalcu kot partnerju koristi dvoma.
2. Davkopllačevalce se bolj spoštljivo obravnava kot partnerje v pogodbi, kot pa da se na njih gleda kot na manjvredne in ima z njimi hierarhični in birokratski odnos.
3. Davkopllačevalci morajo biti manj intenzivno nadzorovani, če obstaja "psihološka" pogodba med davčnimi organi in davkopllačevalci, da ne bi spodkopali razmerja medsebojnega zaupanja z nezaupanjem.

Potrebno je s pozitivnimi ukrepi vzdrževati psihološko davčno pogodbo, kar bi dokazovalo spoštljivo obravnavo davkopllačevalcev, in tudi z negativnimi ukrepi, da bi preprečili kršitev pogodbe (Feld & Frey, 2002, str. 10). Povečanje števila davčnih pregledov in kazni za neupoštevanje davčne zakonodaje povečuje zunanjo motivacijo za plačilo davkov, kar pa po drugi strani izpodriva interno motivacijo za izpolnjevanje davčnih obveznosti (davčno moralo). Po drugi strani se ne pričakuje, da bo davčna morala znižana, če poštenu davkopllačevalci zaznajo strožjo politiko, usmerjeno proti nepoštenim davkopllačevalcem (Feld & Torgler, 2007, str. 3).

Japonska ponuja dober primer za strategijo, katere cilj je okrepiti interakcijo med davčno upravo in davkopllačevalci na podlagi zaupanja. Po reorganizaciji leta 1949 je imela japonska davčna uprava visoko stopnjo davčnega prestopništva (okrog 40 odstotkov). Prehitro izvajanje sistema samoocenjevanja in velike davčne obremenitve so razjezile japonske davkopllačevalce. Reforme, katerih cilj je bil zmanjšati davčno obremenitev, poenostaviti davčne napovedi in izboljšati pomoč davkopllačevalcem, so pripomogle k večji davčni skladnosti. Danes je Japonska znana po visoki stopnji davčne morale, na katero bi lahko vplivalo intenzivno sodelovanje med davčno upravo in davkopllačevalci, ki temelji na zaupanju (Torgler & Schaltegger, 2005, str. 27).

Kot že napisano pri dejavnikih, ima stopnja izobrazbe pomembno vlogo na stanje davčne morale pri posamezniku. Zato naj bi posamezniki v bolj izobraženi družbi bolj izpolnjevali svoje davčne obveznosti kot tisti iz manj izobraženih krogov. Na ta dejavnik lahko država direktno vpliva z več sredstvi, vloženimi v šolstvo in s spodbujanjem ozaveščanja pomembnosti izobraževanja posameznikov, kar bi vodilo v višjo stopnjo davčne morale prebivalstva.

Vlade držav morajo preudarno porabiti denar davkopllačevalcev, ker način, kako vlada porablja denar, povzroča različne ravni izpolnjevanja davčnih obveznosti (Alasfour, Samy & Bampton, 2016, str. 152). Vlade držav se morajo zavedati, da so odhodki državljanov, namenjeni za davčne odhodke, težko prisluženi in je potrebno z njimi ravnati skrajno preudarno ter s tem zvišati zaupanje v državo kot dobrega gospodarja. To bi omogočilo višjo davčno moralo pri davkopllačevalcih.

Organizacija OECD (2013, str. 7-8) v svojem delu prepoznava naslednja potencialna področja, na katerih bi lahko civilna družba, poslovne organizacije in mednarodna razvojna skupnost podprla prizadevanja vlad za izboljšanje stanja davčne morale in izpolnjevanja davčnih obveznosti:

1. Okrepitev in razjasnitev povezave med davčnimi prihodki in izdatki.
2. Vzpostavitev profilov davkoplačevalcev: analiza odnosa državljanov in dojetanja davčnih vprašanj bi državam omogočila, da razvijejo svoje profile davkoplačevalcev.
3. Poskušati bolje razumeti neformalni sektor: obdavčevanje neformalnega sektorja je izziv za večino držav v razvoju.
4. Povečanje preglednosti oblikovanja davčne politike in posodobitev postopkov davčne uprave.
5. Poravnati prizadevanja na različnih področjih, da bi se izognili negativnim interakcijam med dejavniki izpolnjevanja davčnih obveznosti.

5 EMPIRIČNA ANALIZA DAVČNE MORALE V SLOVENIJI

V raziskovalnem delu magistrskega dela so predstavljeni rezultati raziskave davčne morale pri Slovencih. Raziskovalni del magistrskega dela je bil izveden s kvantitativno metodo, in sicer z empirično raziskavo populacije. Med prostovoljci je bila izvedena anketa, ki predstavlja osrednji del tega magistrskega dela. Namen raziskave je bil raziskati stanje davčne morale v Sloveniji in vpliv različnih dejavnikov na stanje davčne morale pri posameznikih. Na začetku bo predstavljena metodologija raziskave, čemur bo sledil opis namena raziskave in ciljev, raziskovalnih vprašanj in potem predstavitev anketirancev; temu sledi predstavitev rezultatov analiz in diskusija.

5.1 Metodologija

Pri analizi sem se odločil za primarno zbiranje podatkov s pomočjo ankete. Enota vzorčenja je bil/a naključen prostovoljec/ka. Vzorčil sem neslučajno; ankete sem razdelili med 175 prostovoljcev, ki so državljani Republike Slovenije. Anketiranje sem izvedel z deljenjem fizičnih kopij anket med anketiranci. Razlog za deljenje fizičnih kopij namesto poseganja po spletnih orodjih za anketiranje je, da sem želel doseči čimbolj raznoliko populacijo glede na dejavnik starosti. Dodaten razlog za deljenje fizičnih kopij je, da sem želel doseči čim večje število v celoti rešenih anket, saj mi je to omogočalo lažjo analizo podatkov. Vsi anketiranci so anketo izpolnili v celoti. Anketiranje je potekalo septembra in oktobra 2020. Raziskovano populacijo sem razdelil v štiri starostne skupine. Prva starostna skupina je bila 16-29 let, druga 30-49 let, tretja 50-64 let; četrta, zadnja skupina je vključevala posameznike, starejše od 65 let.

V anketi je bil uporabljen vprašalnik zaprtega tipa, kar pomeni, da so imela vsa vprašanja že ponujene odgovore. To sem naredili z namenom poenostavitve odgovarjanja na vprašalnik,

saj odgovarjanje na tak vprašalnik ne zahteva veliko truda ter hkrati omogoča čim hitrejšo odgovarjanje pri anketi. Hkrati mi je zaprt način vprašalnika omogočal bolj enostavno in manj subjektivno oceno pri analizi podanih odgovorov. Vprašalnik je priloga magistrskega dela (je v Prilogi 1).

Vprašalnik je bil anonimen in je obsegal 11 vprašanj. Vprašalnik je bil zasnovan tako, da je bilo pri šestih vprašanjih pričakovano, da anketiravec poda pri posameznem vprašanju samo en odgovor. Pri ostalih vprašanjih so bili odgovori podani v obliki lestvice. Uporabljena je bila sumarna ali Likertova lestvica, ki se uporablja za merjenje stališč posameznih anketirancev. Glavno vprašanje pri anketi (1. vprašanje: Opreделите svojo strinjanje z naslednjo trditvijo: Goljufanje pri izpolnjevanju davčnih obveznosti je lahko upravičeno) je pomagalo določiti stanje davčne morale pri posameznikih. Ostalih 10 vprašanj je določilo stanje ostalih dejavnikov, ki vplivajo na stanje davčne morale.

Te dejavniki lahko razdelimo v tri skupine: socialno-demografski dejavniki (spol, zakonski status, izobrazba, verska prepričanja), socialno-ekonomski dejavniki (zaposlitveni status, ekonomski razred, zadovoljstvo s finančnim stanjem) in institucionalni dejavniki oziroma politična in družbena stališča (splošno zaupanje v vlado, javne institucije in davčne organe, splošno zaznavanje stanja davčne morale v državi). Za določitev vprašanj pri anketi sem si pomagal s pregledano literaturo, saj sem za določitev vprašanj za posamezen dejavnik uporabil tistega, ki je bil pogosto uporabljen v literaturi.

V skladu z opisano literaturo so ti dejavniki najpogosteje opredeljeni kot dejavniki, ki pomembno vplivajo na stanje davčne morale pri posameznikih. Prejete podatke iz ankete sem obdelal v programu Microsoft Excel ter nato še v statističnem programu IBM SPSS Statistics verzija 26 (v nadaljevanju SPSS).

5.2 Namen, cilji in raziskovalna vprašanja

Namen magistrskega dela je predstaviti izpolnjevanje davčnih obveznosti in davčno moralo ter vpliv posameznih dejavnikov na davčno moralo.

Z raziskovalnim delom sem ugotovil stanje davčne morale pri anketirancih v Sloveniji in jih povezal s posameznimi dejavniki, ki so bili v pregledanih raziskavah najpogosteje opredeljeni kot dejavniki, ki pomembno vplivajo na stanje davčne morale pri posameznikih. Na podlagi statistične analize je bil nato cilj potrditi oziroma ovreči raziskovalni vprašnji, vezani na dejavnika starosti in spola v povezavi z davčno moralo.

Cilj teoretičnega dela je opredelitev pojma davčna morala in predstavitev, kako posamezni dejavniki, ki so najbolj pogosto opredeljeni v literaturi, vplivajo na stanje davčne morale.

Cilj raziskovalnega dela je ugotoviti, ali imajo Slovenci v povprečju visoko davčno moralo. Hkrati je cilj tudi ugotoviti, kako dejavnika starost in spol vplivata na stanje davčne morale v Sloveniji.

Raziskovalno vprašanje pri tem magistrskem delu je: Kakšna je davčna morala v Sloveniji in kako nanjo vplivata starost in spol?

Z anketo je bil ocenjen vpliv starosti na davčno moralo posameznikov v Sloveniji. Starost namreč v skladu z literaturo predstavlja enega izmed pomembnejših dejavnikov pri davčni morali. Stanje davčne morale pri mladih je izrednega pomena, saj mladina predstavlja prihodnost vsake družbe. Z empirično raziskavo sem preučil, kako spremenljivka starosti vpliva na davčno moralo in ali prihaja do razlik pri stopnji davčne morale med starejšo in mlajšo populacijo. S tem namenom sem s pomočjo ankete poskušali ovrednotiti razlike v stopnjah davčne morale pri štirih vzorcih populacije (16-29 let, 30-49 let, 50-64 let in nad 65 let).

Rezultati o vplivu dejavnikov starosti in spola lahko pomagajo pri raziskavi stanja davčne morale v Sloveniji ter pri odgovoru, kako se lotiti zviševanja davčne morale v Sloveniji. Raziskovani vpliv posameznih dejavnikov bi lahko dal odgovor, na katero populacijo bi Slovenija oziroma Finančna uprava Republike Slovenije potrebovala skoncentrirati svoje ukrepe, da bi dosegli boljše izpolnjevanje davčnih obveznosti pri prebivalstvu. Višja davčna morala po preučenih raziskavah namreč vodi v višje izpolnjevanje davčnih obveznosti. Višje izpolnjevanje davčnih obveznosti bi moral biti cilj vsake države in hkrati cilj vsake davčne uprave, ki deluje v interesu države in zviševanju javnega proračuna.

5.3 Raziskovalni vprašnji magistrskega dela

Na podlagi teorije sta bili oblikovani raziskovalni vprašnji povezanosti dejavnikov starosti in spola z davčno moralo. Kot že opisano, je v pregledani literaturi ugotovljeno, da je davčna morala nižja pri mlajši populaciji kot pri starejši. Prav tako je ugotovljeno, da ženske prikazujejo višjo stopnjo davčne morale kot moški. Cilj raziskave je ugotoviti, ali sta raziskovalni vprašnji v tej raziskavi statistično potrjeni ali ovrženi za populacijo v Sloveniji.

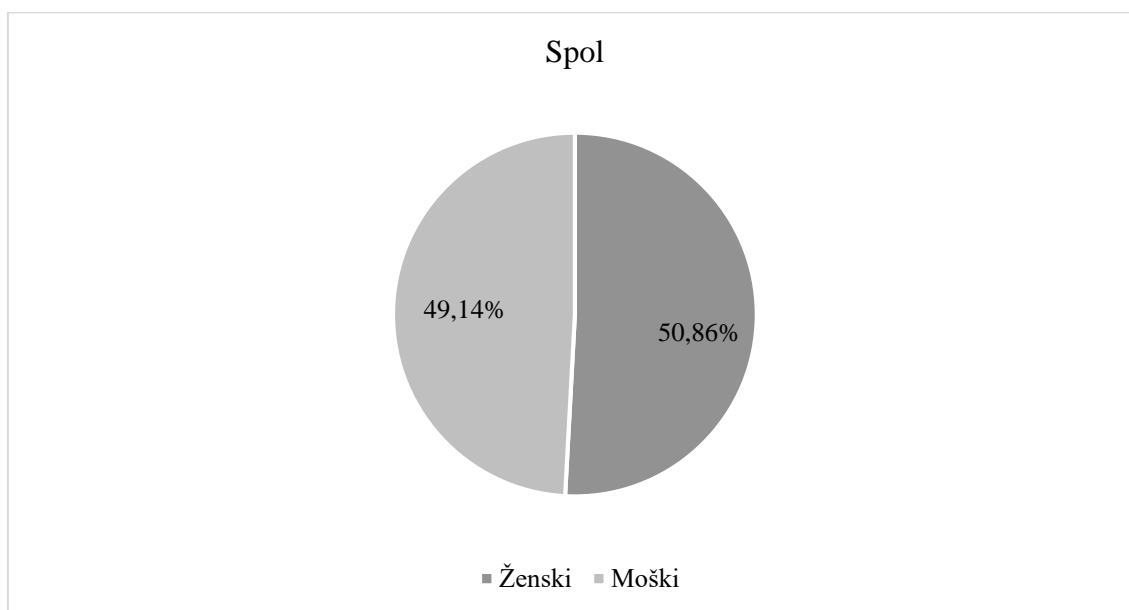
Raziskovalno vprašanje 1: Mlajša populacija ima nižjo davčno moralo in je bolj naklonjena davčnemu izogibanju in utajam davkov.

Raziskovalno vprašanje 2: Ženske izkazujejo višjo stopnjo davčne morale kot moški.

5.4 Predstavitev anketirancev

V raziskavi je sodelovalo 175 oseb ($n = 175$), ki so vse izpolnile vprašalnik v celoti. Od tega je bilo predstavnikov moškega spola 86 oseb (49,14 %) ter ženskega spola 89 oseb (50,86 %). Porazdelitev anketirancev po spolu je razvidna s slike 3.

Slika 3: Porazdelitev anketirancev po spolu

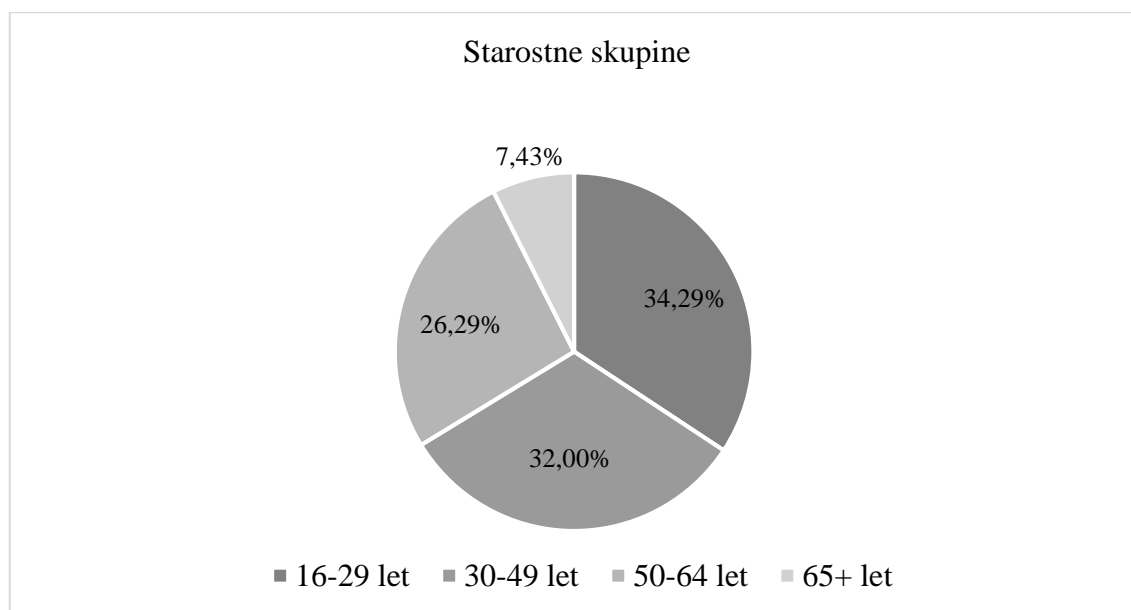

Vir: lastno delo.

Anketirance sem povprašal po njihovi starosti; pri tem je bil najmlajši anketiranec star 17 let (min = 17 let) ter najstarejši 92 let (max = 92 let). V skladu z literaturo sem intervjuval samo posameznike, starejše od 16 let, saj naj bi imeli več znanja o davkih in so bolj aktivno vključeni v davčni sistem. Povprečna starost anketirancev je bila 42,18 let (avg = 42,18 let).

Nato sem anketirance razvrstili v štiri različne starostne skupine, in sicer 16-29 let, 30-49 let, 50-64 let in tiste nad 65 let. Starostne skupine sem določil na podlagi načina, kako so bile v pregledani literaturi določene starostne skupine. Od tega je 60 oseb (34,29 %) spadalo v starostno skupino 16-29 let, 56 oseb (32,00 %) v starostno skupino 30-49 let, 46 oseb (26,29 %) v starostno skupino 50-64 let ter 13 oseb (7,43 %) v starostno skupino nad 65 let. Porazdelitev po starostnih skupinah je podrobno prikazana v sliki 4.

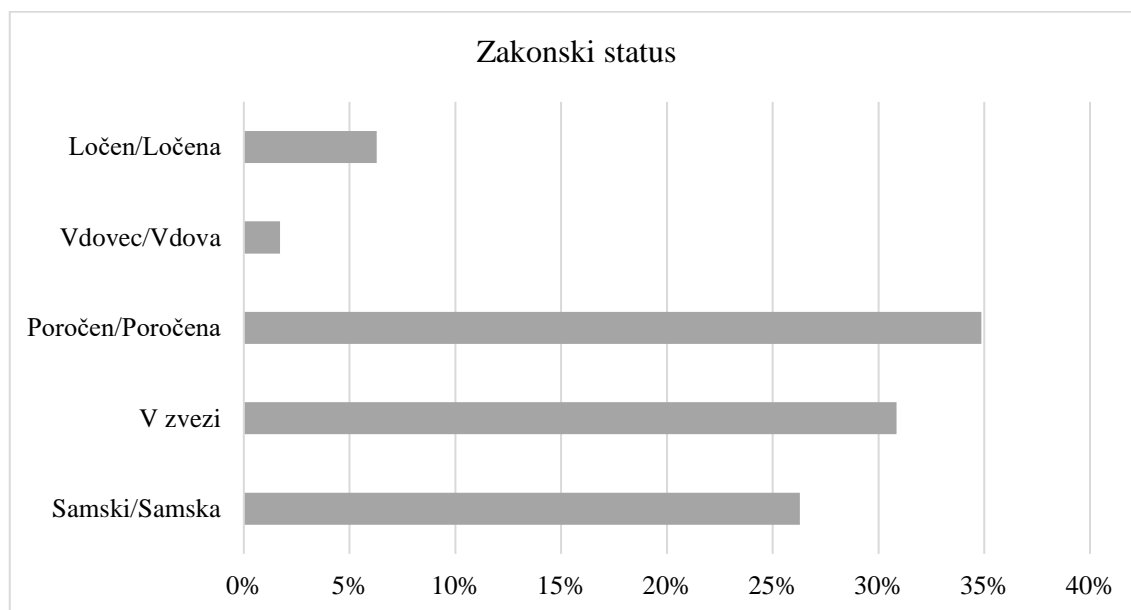
Slika 4: Porazdelitev anketirancev po starostnih skupinah

Vir: lastno delo.

Glede na zakonski status sem anketirancem ponudil pet različnih odgovorov. Anketiranci so se lahko opredelili kot samski oziroma samska, v zvezi, poročen oziroma poročena, vdovec oziroma vdova ali pa kot ločen oziroma ločena. Za samske se je označilo 46 oseb (26,29 %), da so v zvezi 54 oseb (30,86 %), da so poročeni 61 oseb (34,86 %), da so vdovci 3 osebe (1,71 %) in da so ločeni 11 oseb (6,29 %). Porazdelitev anketirancev po zakonskem statusu je razvidna s slike 5.

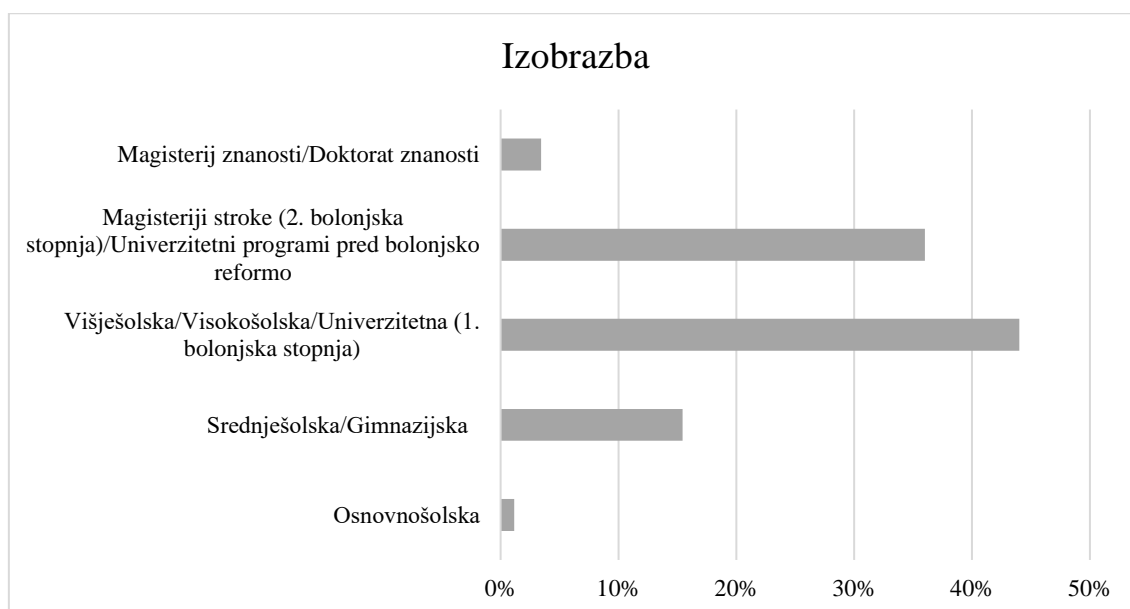
Slika 5: Porazdelitev anketirancev po zakonskem statusu

Vir: lastno delo.

Pri vprašanju izobrazbe so nam anketiranci predstavili svojo doseženo izobrazbo. Skupine sem oblikoval od najnižje izobrazbe do najvišje v pet skupin (osnovnošolska, srednješolska/gimnazijska, višješolska/visokošolska/univerzitetna (1. bolonjska stopnja), magisteriji stroke (2. bolonjska stopnja)/univerzitetni programi pred bolonjsko reformo in magisterij znanosti/doktorat znanosti). Osnovnošolsko izobrazbo sta imela le dva anketiranca (1,14 %); srednješolsko ali gimnazijsko izobrazbo je imelo dokončano 27 anketirancev (15,43 %); višješolsko, visokošolsko ali univerzitetno (1. bolonjsko stopnjo) je imelo 77 anketirancev (44,00 %); magisterij stroke (2. bolonjska stopnja) ali univerzitetni program pred bolonjsko reformo je imelo končanih 63 anketirancev (36,00 %); magisterij znanosti ali doktorat znanosti je imelo zaključenih 6 anketirancev (3,43 %). Porazdelitev anketirancev po končani izobrazbi je podrobno prikazana na sliki 6.

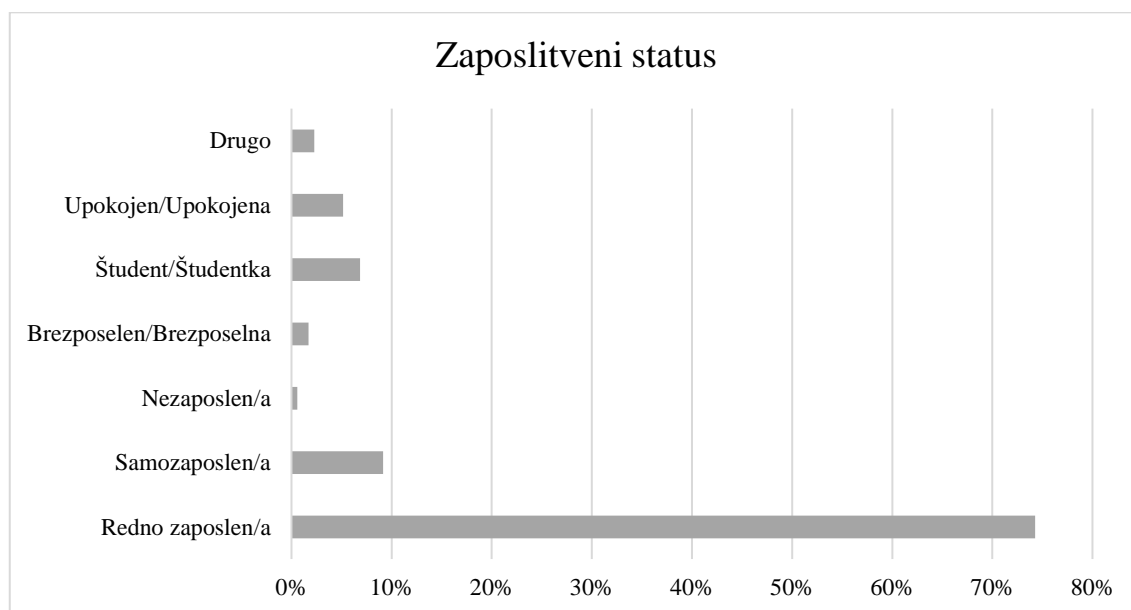
Slika 6: Porazdelitev anketirancev po izobrazbi

Vir: lastno delo.

Naslednji kriterij, ki naj bi po pregledani literaturi vplival na stanje davčne morale pri anketirancih, je njihov zaposlitveni status. Pri zaposlitvenem statusu sem anketirance razvrstil v sedem skupin, in sicer na redno zaposlene, samozaposlene, nezaposlene, brezposelne, študente, upokojence in drugo. Večina anketirancev je bilo redno zaposlenih – 130 anketirancev (74,29 %); samozaposlenih je bilo 16 anketirancev (9,14 %); nezaposlen je bil 1 anketiranec (0,57 %); brezposelni so bili 3 anketiranci (1,71 %); 12 anketirancev je bilo študentov (6,86 %); upokojencev je bilo 9 anketirancev (5,14 %); pod drugo so se opredelili 4 anketiranci (2,29 %). Porazdelitev anketirancev po zaposlitvenem statusu je razvidna iz slike 7.

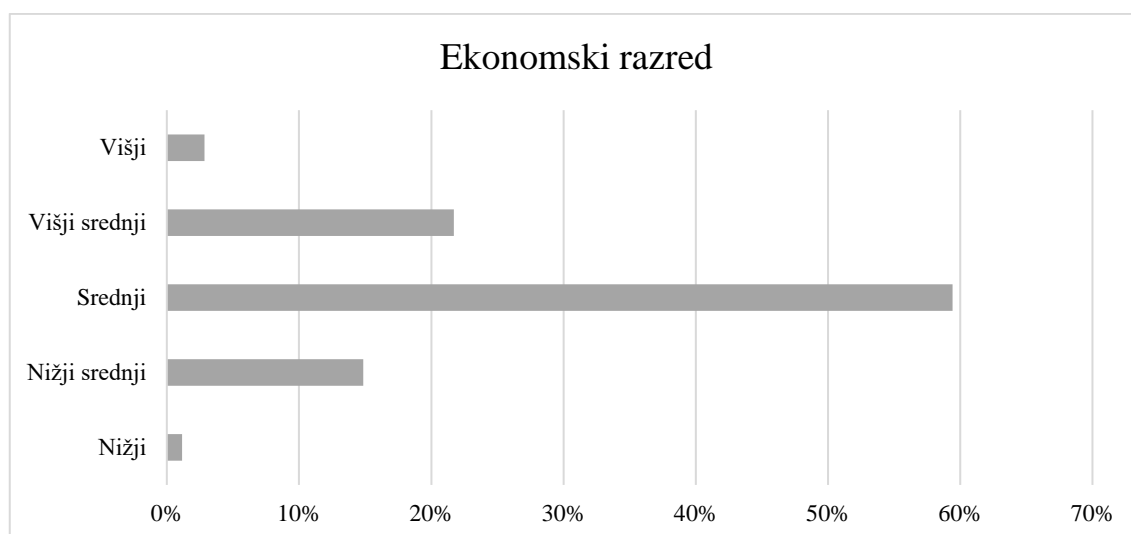
Slika 7: Porazdelitev anketirancev po zaposlitvenem statusu

Vir: lastno delo.

Preverjali sem tudi vpliv ekonomskega razreda na anketiranca. Anketirance sem razdelil v pet razredov na podlagi lastne ocene ekonomskega razreda posameznega anketiranca. Le dva anketiranca (1,14 %) sta se opredelila kot pripadnika nižjega ekonomskega razreda; 26 anketirancev se je opredelilo kot pripadnikov nižje srednjega (14,86 %), 104 anketiranci kot pripadniki srednjega (59,43 %), 38 kot pripadniki višje srednjega (21,71 %) ter le pet kot pripadniki višjega ekonomskega razreda (2,86 %). Porazdelitev anketirancev po ekonomskih razredih je razvidna v sliki 8.

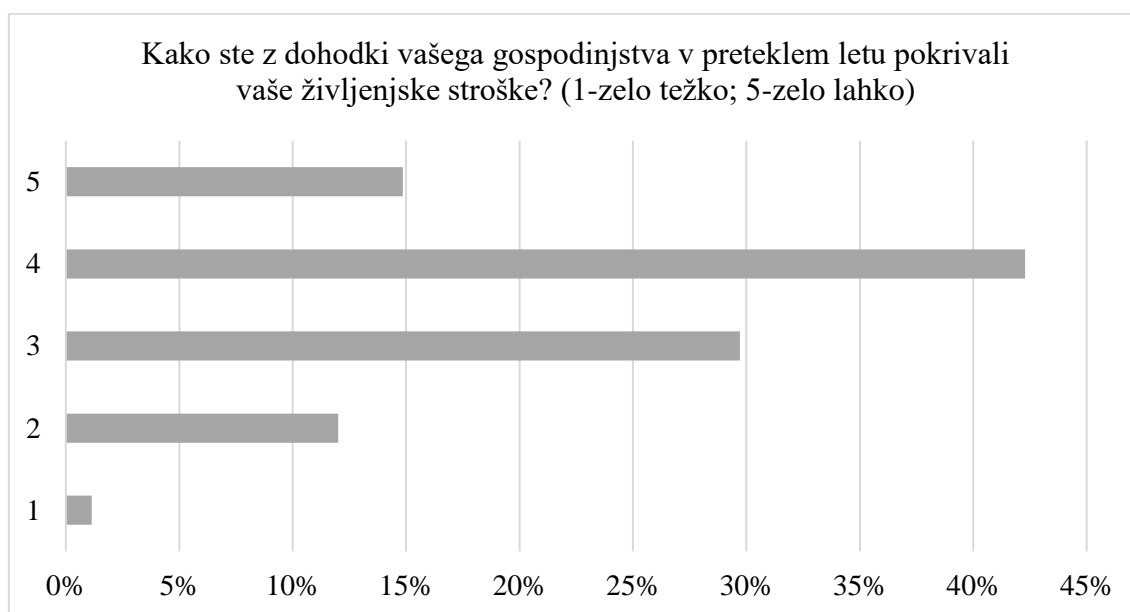
Slika 8: Porazdelitev anketirancev po ekonomskih razredih

Vir: lastno delo.

V naslednjem koraku sem anketirance povprašal, kako so z dohodki njihovega gospodinjstva v preteklem letu pokrivali svoje življenjske stroške. Odgovor so anketiranci podali na podlagi lestvice 1 do 5, pri čemer je vrednost 1 predstavljala odgovor: zelo lahko ter vrednost 5 odgovor: zelo težko. Le dva anketiranca (1,14 %) sta odgovorila, da sta težko pokrivala življenjske stroške. 21 anketirancev (12,00 %) je vrednostno podalo odgovor 2, 52 anketirancev (29,17 %) je podalo odgovor 3, 74 anketirancev (42,29 %) je podalo odgovor 4 in 26 anketirancev (14,86 %) je podalo odgovor 5. Porazdelitev anketirancev po finančni stiski je razvidna s slike 9.

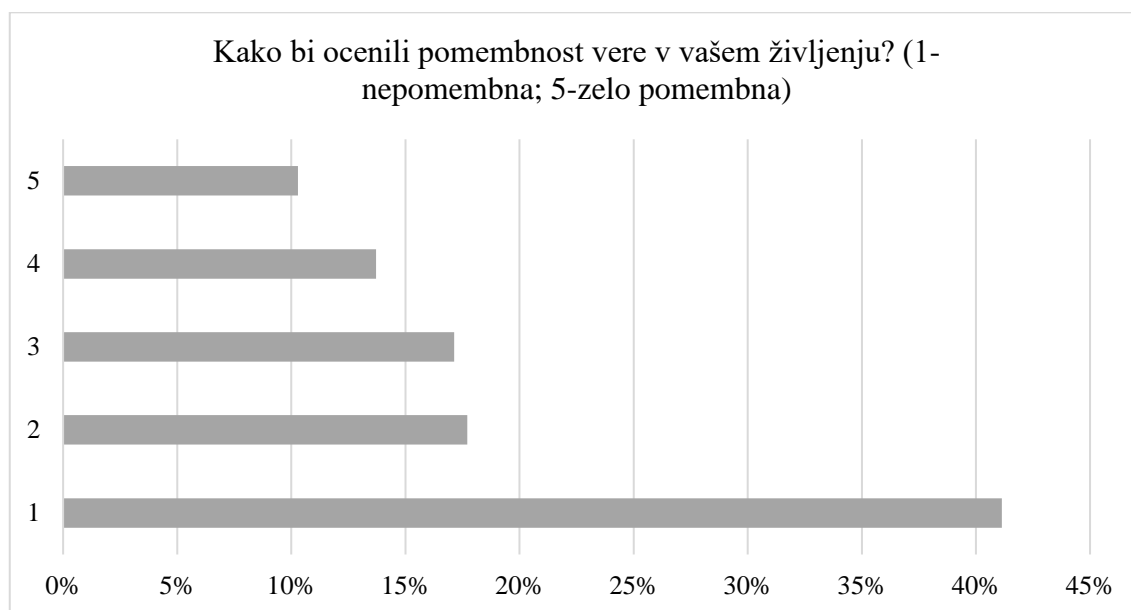
Slika 9: Porazdelitev anketirancev po finančni stiski

Vir: lastno delo.

Religija po pregledani literaturi pomembno in značilno vpliva na stanje davčne morale pri posamezniku, zato sem anketirance povprašal o pomembnosti vere v njihovem življenju. Odgovori so bili podani v obliki lestvice, pri čemer je vrednost 1 pomenila, da jim je vera nepomembna, in vrednost 5, da jim je zelo pomembna. Največja skupina anketirancev 72 (41,14 %) je odgovorila, da jim je vera nepomembna (1); 31 anketirancev (17,71 %) je vrednostno podalo odgovor 2; 30 anketirancev (17,14 %) je podalo odgovor 3; 24 anketirancev (13,71 %) je podalo odgovor 4; 18 anketirancev (10,29 %) je podalo odgovor, da je vera v njihovem življenju zelo pomembna (5). Porazdelitev anketirancev po pomembnosti vere v njihovem življenju je razvidna s slike 10.

Slika 10: Porazdelitev anketirancev po pomembnosti vere v njihovem življenju

Vir: lastno delo.

Zaradi vpliva zaupanja v davčne organe, javne institucije in vlado na stanje davčne morale sem raziskal tudi zaupanje anketirancev do teh institucij. Podani odgovori so razvidni iz tabele 3.

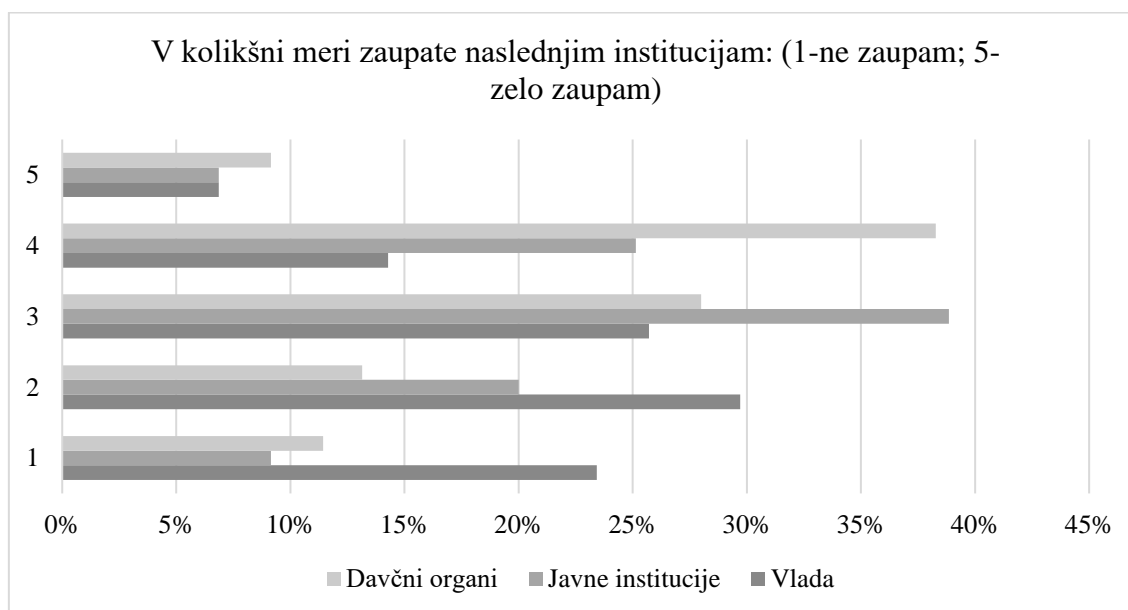
Tabela 3: Zaupanje v institucije

Institucije /Št. anketirancev	1	2	3	4	5
Vlada	41	52	45	25	12
Javne institucije	16	35	68	44	12
Davčni organi	20	23	49	67	16
Institucije /Št. anketirancev (%)	1	2	3	4	5
Vlada	23,42	29,71	25,71	14,29	6,86
Javne institucije	9,14	20,00	38,86	25,14	6,86
Davčni organi	11,43	13,14	28,00	38,29	9,14

Vir: lastno delo.

Podani odgovori anketirancev o zaupanju institucijam so prav tako razvidni iz slike 11.

Slika 11: Porazdelitev anketirancev po zaupanju v institucije

Vir: lastno delo.

Izračunal sem tudi povprečne stopnje zaupanja do posameznih institucij. Iz izračuna je razvidno, da imajo anketiranci v povprečju najnižje zaupanje do vlade in največje do davčnih organov. Povprečne vrednosti zaupanja v institucije so razvidne iz tabele 4.

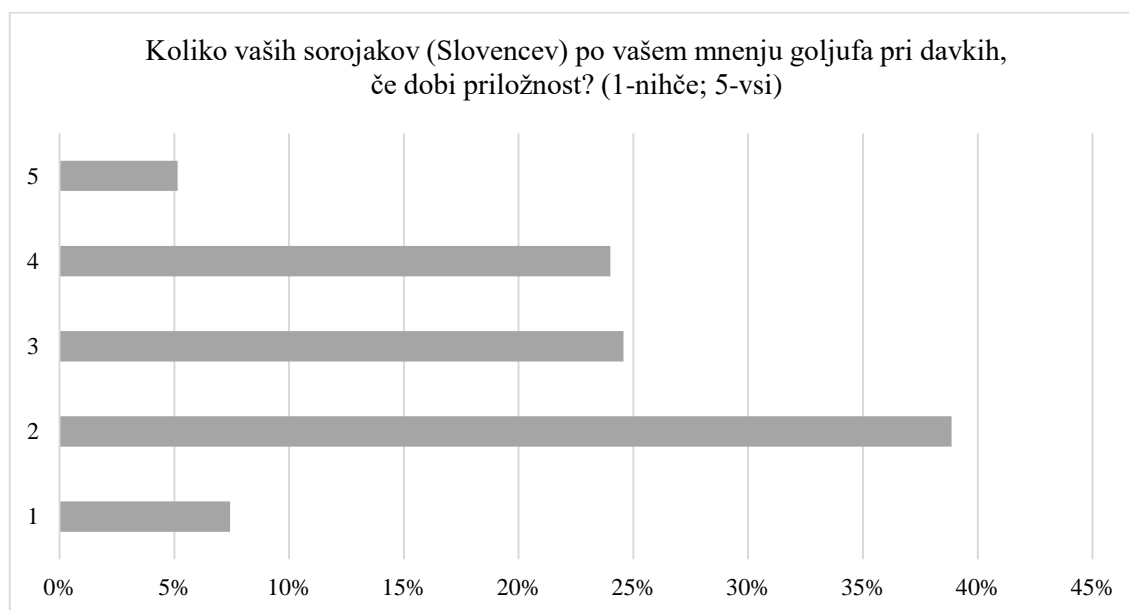
Tabela 4: Povprečne vrednosti zaupanja v institucije

Institucija	Vlada	Javne institucije	Davčni organi
Povprečno zaupanje	2,51	3,01	3,21

Vir: lastno delo.

Zadnji dejavnik, ki sem ga raziskal, je splošno zaznavanje stanja davčne morale v Sloveniji. Anketirance sem vprašal, koliko njihovih sorojakov (Slovencev) po njihovem mnenju goljufa pri davkih, če dobi priložnost. Odgovori so bili podani v obliki lestvice, pri čemer je vrednost 1 pomenila nihče in vrednost 5 vsi. 13 anketirancev (7,43 %) je odgovorilo, da po njihovem mnenju nihče ne goljufa. 68 anketirancev (38,86 %) je vrednostno podalo odgovor 2; 43 anketirancev (24,57 %) je podalo odgovor 3; 42 anketirancev (24,00 %) je podalo odgovor 4; 9 anketirancev (5,14 %) je podalo odgovor, da po njihovem mnenju goljufajo vsi, če dobijo priložnost (5). Porazdelitev anketirancev po zaznavi stanja davčne morale v Sloveniji je razvidna s slike 12.

Slika 12: Porazdelitev anketirancev po zaznavi stanja davčne morale v Sloveniji

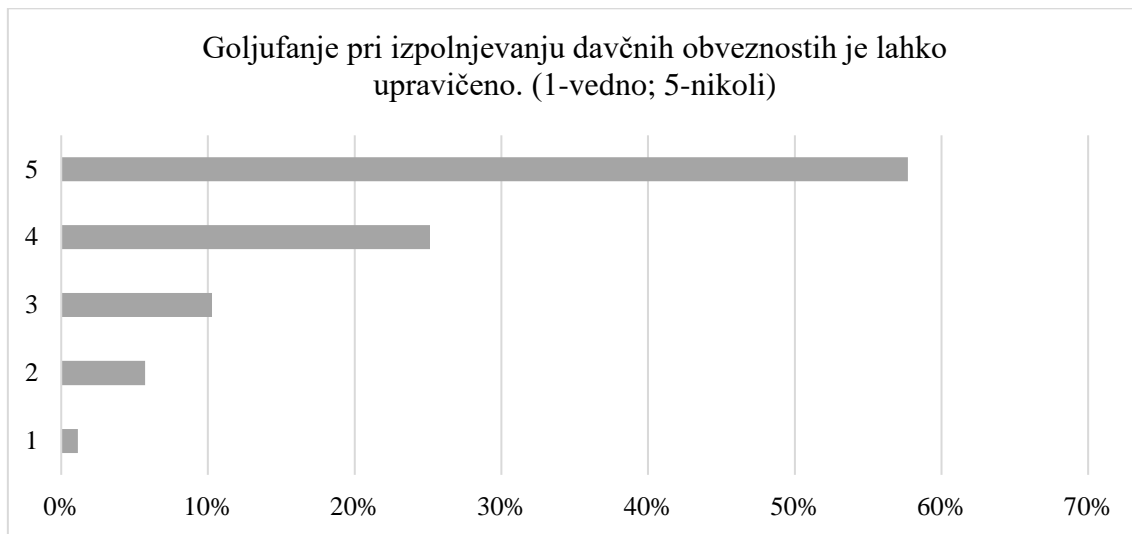

Vir: lastno delo.

5.5 Predstavitev stanja davčne morale v Sloveniji

Stanje davčne morale sem določil na podlagi stopnje strinjanja vsakega anketiranca s trditvijo, da je goljufanje pri izpolnjevanju davčnih obveznosti lahko upravičeno, na podlagi lestvice. Ta trditev je v skladu s pregledano literaturo največkrat uporabljena kot merilo za stanje davčne morale. To vprašanje je primerno merilo davčne morale in odraža pojmovanje Kirchlerja (1997) in drugih, da je davčna morala opredeljena kot odnos do davčnih prekrškov (Alm & Gomez, 2008, str. 76). Pri prvotnem vprašanju iz ankete je vrednost 1 pomenila, da za anketiranca goljufanje pri davkih ni nikoli upravičeno, vrednost 5 pa je pomenila, da je za anketiranca goljufanje pri davkih vedno upravičeno. Lestvico sem preobrnil na način, da višja številka predstavlja višjo davčno moralo. Enako so ravnali tudi v pregledani literaturi. Za večino anketirancev goljufanje pri davčnih obveznostih ni nikoli upravičeno (101 anketirancev oziroma 57,71 %). 44 anketirancev (25,14 %) je vrednostno podalo odgovor 4. 18 anketirancev (10,29 %) je podalo odgovor 3; 10 anketirancev (5,71 %) je podalo odgovor 2 in le 2 anketiranca (1,14 %) sta podala odgovor, da je goljufanje pri izpolnjevanju davčnih obveznosti vedno upravičeno. Aritmetična sredina pri davčni morali je znašala 4,33 s standardnim odklonom 0,95. Porazdelitev anketirancev po stanju davčne morale je razvidna s slike 13.

Slika 13: Porazdelitev anketirancev po stanju davčne morale

Vir: lastno delo.

Stanje davčne morale anketirancev prav tako prikazuje tabela 5.

Tabela 5: Davčna morala

Davčna morala: 1 – najnižja; 5 – najvišja (n = 175)					
Davčna morala	1	2	3	4	5
Frekvenca	2	10	18	44	101
Procentualno (%)	1,14	5,71	10,29	25,14	57,71
Aritmetična sredina:		4,33	Standardni odklon:		0,95

Vir: lastno delo.

5.6 Regresijski model davčne morale

Na podlagi prejetih podatkov pri anketi je bil oblikovan multipli linearni regresijski model. Model je bil zasnovan tako, da je davčna morala predstavljala odvisno spremenljivko, ki je bila razvrščena v pet stopenj (Likertova lestvica). Ostale spremenljivke, ki so podrobneje predstavljene že v teoriji, so predstavljale neodvisne spremenljivke (spol, zakonski status, izobrazba, verska prepričanja, zaposlitveni status, ekonomski razred, zadovoljstvo s finančnim stanjem, splošno zaupanje v vlado, javne institucije in davčne organe in splošno zaznavanje stanja davčne morale v državi).

Pri večini spremenljivk so anketiranci svoje odgovore podajali v obliki ordinalne lestvice. Štiri spremenljivke (spol, starost, zakonski status in zaposlitveni status) so bile nominalne spremenljivke. Za njih je značilno, da jih razvrščamo v kategorije brez posebnega vrstnega reda. Spol je bil v modelu edina prava dihonomna nominalna spremenljivka. Na podlagi

teorije sem tudi spremenljivko zakonski status spremenil v dihotomno spremenljivko, saj sem podane odgovore o zakonskem statusu anketirancev razporedil v dve skupini, in sicer na tiste v zvezi (V zvezi/Poročeni) in na samske (Samski/Ločeni/Vdovci). Pri tretji nominalni spremenljivki zaposlitveni status sem v modelu ohranil skupine redno zaposleni, samozaposleni in upokojeanci. Brezposelne in nezaposlene sem združil v skupino nezaposleni, študente in drugo (večinoma dijaki) pa v skupino študenti zaradi podobnosti znotraj skupine. Skupina redno zaposleni je bila zaradi kolinearnosti izvzeta iz modela, saj jo ostale nominalne spremenljivke iz zaposlitvenega statusa že definirajo.

Spremenljivko starosti sem prekodiral tako, da sem starosti posameznih anketirancev razdelil v štiri skupine (1 = 16-29 let, 2 = 30-49 let, 3 = 50-64 let in 4 = 65+ let). Nato sem starost razvrstil v štiri nominalne dihotomne spremenljivke, kjer je 1 predstavljala, da je anketiranec član določene starostne skupine, in 0, da ni član. Prva starostna skupina je bila zaradi kolinearnosti izvzeta iz modela, saj jo ostale starostne spremenljivke že definirajo. Nato sem določili osnovni model regresijske analize, ki je razviden iz enačbe (5).

$$\hat{Y} = \beta_0 + \beta_1 * ZaupVladi + \beta_2 * ZaupInstit + \beta_3 * ZaupDavOrg + \beta_4 * DavMnenje + \beta_5 * EkoRaz + \beta_6 * FinStiska + \beta_7 * Religija + \beta_8 * Izobrazba + \beta_9 * Spol + \beta_{10} * Vzvezi + \beta_{11} * Samozaposleni + \beta_{12} * Nezaposleni + \beta_{13} * Študent + \beta_{14} * Upokojen + \beta_{15} * Starost_2 + \beta_{16} * Starost_3 + \beta_{17} * Starost_4 + \varepsilon \quad (5)$$

\hat{Y} = Davčna morala (Odvisna spremenljivka; 1(nižja)-5(višja))

β_0 = Konstantna

β_i = Parcialni regresijski koeficienti (i = 1,2,3 ...)

ZaupVladi = Zaupanje v vlado (Neodvisna spremenljivka; 1(nižje)-5(višje))

ZaupInstit = Zaupanje v institucije (Neodvisna spremenljivka; 1(nižje)-5(višje))

ZaupDavOrg = Zaupanje v davčne organe (Neodvisna spremenljivka; 1(nižje)-5(višje))

DavMnenje = Mnenje o davčni morali pri Slovencih (Neodvisna spremenljivka; 1(nizka morala pri Slovencih)-5(visoka morala pri Slovencih))

EkoRaz = Ekonomski razred (Neodvisna spremenljivka; 1(nižji)-5(višji))

FinStiska = Finančna stiska (Neodvisna spremenljivka; 1(višja)-5(nižja))

Religija = Religija (Neodvisna spremenljivka; 1(vera nepomembna)-5(vera zelo pomembna))

Izobrazba = Izobrazba (Neodvisna spremenljivka; 1(nižja)-5(višja))

Spol = Spol (Neodvisna spremenljivka; 0 = moški; 1 = ženska)

Vzvezi = Zakonski status (Neodvisna spremenljivka; 0 = samski, ločeni in vdovci; 1 = v zvezi in poročeni)

Samozaposleni, Nezaposleni, Študent in Upokojen = Zaposlitveni status (Neodvisna spremenljivka; 0 = ni pripadnik; 1 = pripadnik)

Starost₂, Starost₃ in Starost₄ = Starost (Neodvisna spremenljivka; 0 = ni pripadnik; 1 = pripadnik; 2 = 30-49 let, 3 = 50-64 let in 4 = 65+ let)

ε = Napaka

Po zastavitvi osnovnega modela sem najprej izvedel test Pearsonovega koeficienta korelacij, ki je razviden iz Priloge 2. Nato sem model preizkusil v programu SPSS, ki nam je podal rezultate predstavljene v tabeli 6.

Tabela 6: Regresijski model

	R	r^2	Prilagojen r^2	Standardna napaka modela
Model	0,686	0,470	0,413	0,731
Odvisna spremenljivka	Davčna Morala (DavMor)			
Neodvisne spremenljivke	Zaupanje vladi (ZaupVladi), Zaupanje institucijam (ZaupInstitut), Zaupanje davčnim organom (ZaupDavOrg), Mnenje o davčni morali (DavMnenje), Ekonomski razred (EkoRaz), Finančna stiska (FinStiska), Religija (Relig), Izobrazba (Izobrazba), Spol (Spol), Zakonski status (Vzvezi), Zaposlitveni status (Samozaposleni, Nezaposleni, Študent in Upokojen) in Starost (Starostne skupine 2,3 in 4).			

Vir: lastno delo.

Determinacijski koeficient ($r^2 = 0,470$) nam pove, da lahko 47,0 % variiranja davčne morale pri anketirancu pojasnimo z variiranjem neodvisnih spremenljivk, ki sem jih vključil v model. Za družboslovce, ki analizirajo spremembe v človeškem vedenju, je značilno, da zelo težko dobijo vrednost r^2 veliko nad 25 % ali 30 % (Penn State Eberly College of Science, brez datuma). Na podlagi tega, da predstavljena regresijska analiza analizira človeško vedenje, njihovo davčno moralo, lahko ocenimo, da je model dobro zaobjel davčno moralo. Tabela 7 prikazuje rezultat regresijske analize (oceno regresijskih koeficientov). Izpis celotne regresije (iz programa SPSS) je razviden iz Priloge 3.

Tabela 7: Ocena regresijskih koeficientov

Model	Nestandardizirani koeficienti		Standardizirani koeficienti	t	p-vrednost
	B	Standardna napaka	Beta		
(Konstanta)	3,403	0,391		8,706	0,000
ZaupVladi	-0,087	0,068	-0,108	-1,275	0,204
ZaupInstitut	-0,043	0,094	-0,047	-0,455	0,650

se nadaljuje

Tabela 8: Ocena regresijskih koeficientov (nad.)

ZaupDavOrg	0,239	0,089	0,286	2,691	0,008***
DavMnenje	-0,224	0,064	-0,247	-3,525	0,001***
EkoRaz	-0,045	0,100	-0,034	-0,451	0,652
FinStiska	0,098	0,075	0,095	1,302	0,195
Relig	0,031	0,052	0,045	0,595	0,553
Izobrazba	0,163	0,085	0,136	1,915	0,057*
Spol	0,344	0,127	0,181	2,723	0,007***
V zvezi	0,188	0,128	0,094	1,465	0,145
Samozaposleni	-0,186	0,210	-0,056	-0,886	0,377
Nezaposleni	-0,507	0,404	-0,080	-1,255	0,211
Študent	-0,138	0,223	-0,042	0,617	0,538
Upokojen	0,641	0,389	0,149	1,647	0,102
Starost_30_49	0,139	0,168	0,068	0,803	0,408
Starost_50_64	0,333	0,182	0,154	1,831	0,069*
Starost_65	0,236	0,339	0,065	0,697	0,487

*Statistična značilnost pri $0,05 < p < 0,1$.

** Statistična značilnost pri $0,01 < p < 0,05$.

*** Statistična značilnost pri $p < 0,01$.

Vir: lastno delo.

Na podlagi zastavljenega modela sem ugotovil, da so spremenljivke, ki imajo statistično značilen vpliv na davčno moralo pri zastavljenem regresijskem modelu pri stopnji zaupanja (p -vrednost $\leq 0,05$), zaupanje davčnim organom, mnenje o stanju davčne morale pri Slovencih in spol anketirancev. Pri stopnji zaupanja (p -vrednost $\leq 0,1$) imata statistično pomemben vpliv tudi spremenljivki izobrazba in pripadnost starostni skupini (50-64 let) pri anketirancih.

Če posamezniki bolj zaupajo davčnim organom, to vodi v povišanje davčne morale. Enako ima pozitiven učinek na davčno moralo tudi višja stopnja izobrazbe posameznega anketiranca. Negativen učinek na davčno moralo ima mnenje posameznikov, da je stanje izpolnjevanja davčnih obveznosti davkoplačevalcev v Sloveniji slabo. Na podlagi rezultatov iz programa SPSS sem se nato lotil preverjanja raziskovalnih vprašanj magistrskega dela. Ti dve raziskovalni vprašanji sta se navezovali na dejavnika starosti in spola.

5.7 Preverjanje raziskovalnih vprašanj

V nadaljevanju bom predstavil raziskovalni vprašanji, ki sem jih zastavil pri magistrskem delu. Raziskovalni vprašanji sem zastavil na podlagi prebrane teorije, po kateri naj bi imeli spremenljivki spol in starost pri anketirancih pomemben vpliv na njihovo stopnjo davčne morale. Na podlagi regresijske analize sem preveril obe raziskovalni vprašanji v programu SPSS.

5.7.1 Raziskovalno vprašanje 1 = Mlajša populacija ima nižjo davčno moralo in je bolj naklonjena davčnemu izogibanju in utajam davkov.

Temeljno raziskovalno vprašanje magistrskega dela je temeljilo na vprašanju o stanju davčne morale pri mladih. Mladi imajo vlogo, da diktirajo prihodnost vsake družbe in je zato pri njih stanje davčne morale izrednega pomena. Na podlagi ankete sem raziskal povezavo med stopnjo davčne morale in starostjo anketiranca. Posamezne anketirance sem razvrstil v štiri starostne skupine (1 = 16-29 let, 2 = 30-49 let, 3 = 50-64 let in 4 = 65+ let). V tabeli 8 sta razvidna povprečna davčna morala in standardni odklon pri davčni morali za vsako starostno skupino posebej.

Tabela 9: Starost in davčna morala

Skupine (n = 175)	Povprečna davčna morala	Standardni odklon
1 (16-29 let)	3,80	1,10
2 (30-49 let)	4,45	0,83
3 (50-64 let)	4,74	0,65
4 (65+ let)	4,77	0,44

Vir: lastno delo.

Za preverjanje raziskovalnega vprašanja 1 je bila uporabljena multipla linearna regresijska analiza, kjer sem za preverjanje uporabil standardiziran regresijski koeficient (beta). Pri preverjanju raziskovalnega vprašanja sem postavil ničelno hipotezo, da pripadnost starostnim skupinam (2, 3 in 4) nima vpliva na davčno moralo. Alternativna hipoteza, ki sem jo zastavil, je, da je povišana davčna morala pri vsaki od izbranih starostnih skupin (2, 3 in 4). Postavitev raziskovalnega vprašanja 1 na podlagi standardiziranih regresijskih koeficientov je razvidna iz enačbe (6).

$$H_0: \beta_{15} = \beta_{16} = \beta_{17} = 0 \quad (6)$$

$$H_A: \beta_{15} > 0$$

$$\beta_{16} > 0$$

$$\beta_{17} > 0$$

H_0 = Ničelna hipoteza

H_A = Alternativna hipoteza

$\beta_{15,16,17}$ = Standardizirani regresijski koeficient pri starosti

Raziskovalno vprašanje sem preverjal na podlagi opravljene regresijske analize, ki je razvidna iz tabel 6 in 7 in iz Priloge 3. V regresijski analizi sem preverjal, ali pripadnost

starejšim starostnim skupinam vpliva na davčno moralo. Iz izpisa je razvidno, da pripadnost drugi starostni skupini (30-49 let) izboljša davčno moralo ($\beta = 0,068$).

Pripadnost tretji starostni skupini (50-64 let) jo izboljša še močneje ($\beta = 0,154$). Medtem jo pripadnost četrti najstarejši skupini (65+) izboljša približno na nivoju druge starostne skupine ($\beta = 0,065$).

Iz izpisa je razvidno, da vpliv pripadnosti dvema starostnima skupinama ($Starost_2$ (30 – 49 let), $Starost_3$ (65+)) ni statistično značilen pri stopnji zaupanja (p -vrednost $> 0,1$), saj znaša pri teh dveh starostnih skupinah standardiziran regresijski koeficient (β) 0,408 oziroma 0,487. Razlika je statistično značilna le pri pripadnosti tretji starostni skupini ($\beta = 0,069$) pri stopnji zaupanja (p -vrednost $> 0,1$). Tako lahko na podlagi opisanega zaključimo, da ima statistično povišano davčno moralo pri stopnji zaupanja (p -vrednost $> 0,1$) le tretja starostna skupina (50-64 let). Pri stopnji zaupanja (p -vrednost $> 0,05$) ni statistično značilna nobena razlika.

5.7.2 Raziskovalno vprašanje 2 = Ženske prikazujejo višjo stopnjo davčne morale kot moški.

Drugo raziskovalno vprašanje temelji na podlagi razlik med spoloma, ki naj bi na podlagi teorije vodila do nižje davčne morale pri moških. Z anketo sem raziskoval korelacijo med stopnjo davčne morale in spolom anketiranca. Pri spolu sem oblikoval dve skupini (1 = ženska; 0 = moški). V tabeli 9 sta razvidna povprečna davčna morala in standardni odklon pri davčni morali za oba spola.

Tabela 10: Spol in davčna morala

Skupini (n = 175)	Povprečna davčna morala	Standardni odklon
Ženske (1)	4,66	0,64
Moški (0)	3,98	1,10

Vir: lastno delo.

Za preverjanje raziskovalnega vprašanja 2 je bil prav tako uporabljen isti regresijski model, razviden iz tabel 6 in 7 in iz Priloge 3. Za preverjanje raziskovalnega vprašanja sem uporabil standardiziran regresijski koeficient (β). Pri preverjanju raziskovalnega vprašanja sem postavil ničelno hipotezo, da ni razlik pri davčni morali moškega in ženskega spola. Alternativna hipoteza, ki sem jo zastavil, je bila, da ima ženska populacija višjo davčno moralo od moške populacije. Postavitev raziskovalnega vprašanja 2 na podlagi standardiziranih regresijskih koeficientov je razvidna iz enačbe (7).

$$H_0: \beta = 0 \quad (7)$$

$$H_A: \beta > 0$$

H_0 = Ničelna hipoteza

H_A = Alternativna hipoteza

β = Standardizirani regresijski koeficient pri spolu

Iz izpisa je razvidno, da znaša standardizirani regresijski koeficient (beta) pri spolu v modelu 0,181 pri p-vrednosti (statistični značilnosti) 0,007. Ker je p-vrednost (statistična značilnost) veliko manjša od 0,01 (p-vrednost < 0,01), lahko zavrnilo ničelno hipotezo, saj se pri opravljanem modelu pri spremembi spola iz moškega v ženskega poveča davčna morala za 0,181. Na podlagi tega lahko zavrnilo ničelno hipotezo pri stopnji zaupanja 0,01 (p-vrednost <= 0,01).

5.8 Diskusija interpretacija raziskav

Pri empirični raziskavi sem na podlagi zastavljenega regresijskega modela s pomočjo vprašalnika raziskoval davčno moralo pri anketirancih. Pri svoji raziskavi sem ugotovil, da so spremenljivke, ki imajo statistično značilen vpliv na davčno moralo pri zastavljenem regresijskem modelu pri stopnji zaupanja (p-vrednost <= 0,05), zaupanje davčnim organom, mnenje o stanju davčne morale pri Slovencih in spol anketirancev. Pri stopnji zaupanja (p-vrednost <= 0,1) imata statistično pomemben vpliv tudi spremenljivki izobrazba pri anketirancih ter pripadnost tretji starostni skupini (50-64 let).

Spremenljivke zaupanje vladi, zaupanje institucijam, ekonomski razred, finančna stiska, religija, zakonski in zaposlitveni status v zastavljenem modelu niso imele statistično značilnega vpliva na davčno moralo. Na podlagi opravljene regresijske analize je razvidno, da večje zaupanje v davčne organe vodi v povečanje davčne morale. Pozitiven vpliv na davčno moralo ima tudi višja izobrazba anketirancev. Negativno pa vpliva na davčno moralo, če so anketiranci zaznali utajo davkov v Sloveniji kot pogosto in običajno.

S pomočjo anketnega vprašalnika sem pri tem delu analiziral tudi dve postavljeni raziskovalni vprašanji, ki se navezujeta na stopnjo davčne morale posameznika in vpliva dejavnikov starosti in spola na stanje davčne morale. Pri davčni morali in vplivu starosti so rezultati prikazali, da se statistično razlikuje davčna morala le pri tretji starostni skupini. Pri tej starostni skupini je pri p-vrednosti 0,069 delno potrjeno raziskovalno vprašanje, saj ima ta starostna skupina statistično značilno višjo davčno moralo. To je le delno potrdilo raziskovalno vprašanje, da imajo mlajši posamezniki nižjo davčno moralo in so bolj naklonjeni davčnemu izogibanju ter goljufanju.

Hkrati sem s pomočjo regresijske analize analiziral tudi stanje davčne morale in vpliv spola. V skladu z literaturo naj bi namreč ženske prikazovale višjo stopnjo davčne morale. To naj bi izhajalo tudi iz psiholoških razlik in iz manjše naklonjenosti tveganju kot moški. Pri davčni morali in vplivu starosti so rezultati prikazali, da ženske prikazujejo višjo stopnjo

davčne morale kot moški. Na podlagi rezultatov je razvidno, da je vpliv spola bolj statistično značilen kot vpliv starosti. Povzetek preverjanja raziskovalnih vprašanj je razviden iz tabele 10.

Tabela 11: Preverjanje raziskovalnih vprašanj

Raziskovalni vprašanji	Preverjanje raziskovalnega vprašanja
Raziskovalno vprašanje 1 = Mlajša populacija ima nižjo davčno moralo in je bolj naklonjena davčnemu izogibanju in utajam davkov.	Raziskovalno vprašanje je le delno potrjeno $Starost_2$ (beta = 0,068; p-vrednost = 0,408) $Starost_3$ (beta = 0,154; p-vrednost = 0,069) $Starost_4$ (beta = 0,065; p-vrednost = 0,487)
Raziskovalno vprašanje 2 = Ženske prikazujejo višjo stopnjo davčne morale kot moški.	Raziskovalno vprašanje je potrjeno (beta = 0,181; p-vrednost = 0,007)

Vir: lastno delo.

SKLEP

Davčna morala pri davkoplačevalcih je izrednega pomena, saj obstaja visoka korelacija med davčno moralo in izpolnjevanjem davčnih obveznosti. Čeprav na davke veliko ljudi gleda kot na nevšečnost, so v resnici izrednega pomena. Višja količina prejetih davkov omogoča državam hitrejši razvoj in izboljšanje infrastrukture za vse državljane. V EU je ta tema zelo aktualna, saj je zviševanje števila pobranih davščin in pravična obdavčitev ena izmed njenih prioritetenih nalog.

Na davčne utaje bi davkoplačevalci morali gledati kot na kriminalno dejanje, za katerega ni opravičila. Davčne utaje namreč vodijo v resne izgube prihodkov za vlade, kar vodi v premajhno financiranje javnih storitev in "nepošteno" breme poštenih zavezancev. Dandanes pogostokrat slišimo o primerih davčnih utaj bogatašev. Posamezniki z nespoštovanjem davčnih pravil kradejo vsem državljanom. Na davčno utajo se vse preveč prepogosto ne gleda kot na kriminalno dejanje, primerljivo z ropom ali krajo. Višjo davčno moralo bi dosegli s spreminjanjem norm, vrednot in prepričanj glede sprejemljivosti davčnih utaj. Vse davčne uprave bi morale zasledovati cilj čim večjega števila pobranih davkov ob upoštevanju pravične obdavčitve in racionalnih davčnih pravil. Hkrati bi se davčne uprave morale zavedati odgovornosti, ki jo imajo, da ohranjajo davčni sistem pravičen in transparenten. Tudi na podlagi opravljene regresijske analize sem ugotovil, da bolj ko posamezniki zaupajo v davčne organe v Sloveniji, večja je njihova davčna morala. Zato morajo davčni organi dvigniti raven svojega poslovanja in spodbuditi zaupanje ljudi do davčnih organov, če želijo izboljšati davčno moralo. Ukrepov, kako dvigniti davčno moralo

davkoplačevalcev ni malo; samo poseči morajo po njih. Če je v državi ustvarjena klima, kjer davkoplačevalci opazijo, da je neizpolnjevanje davčnih obveznosti ustrezno sankcionirano in je neizpolnjevanja davčnih obveznosti malo, to izboljša davčno moralo celotne populacije.

Zviševanje davčne morale sicer ni enostavna naloga, toda z njo bi se morala spoprijeti vsaka davčna uprava. Davčne uprave morajo ciljati na prave skupine davkoplačevalcev za zviševanje davčne morale, zato je potrebno, da analizirajo davčno moralo in dejavnike, ki vplivajo nanjo. Davčne uprave bi se morale zavedati, katere populacije davkoplačevalcev so statistično bolj nagnjene k davčnim utajam, in na te populacije skoncentrirati ukrepe za zviševanje davčne morale. Kot je razvidno iz regresije, se bolj izobraženi ljudje bolj zavedajo pomena davkov, kar vpliva na njihovo davčno moralo. Ukrep, po katerem bi državni organi lahko posegli in je hkrati precej enostaven, je izobraževanje davkoplačevalcev, čemur so namenjeni njihovi davčni prispevki. Stopnja izobrazbe ima zelo pomembno vlogo na stanje davčne morale pri posamezniku. Na ta dejavnik lahko država vpliva z večjo količino sredstev vloženih v šolstvo in s spodbujanjem ozaveščanja pomembnosti izobraževanja posameznikov. Ob zavedanju, da imajo v mnogih raziskavah ženske višjo davčno moralo kot moški, bi država lahko poskrbela tudi za večjo vključenost žensk v poslovni svet. Vlade bi morale zelo preudarno porabljeni denar davkoplačevalcev ob zavedanju, da so odhodki državljanov namenjeni za davčne odhodke težko prisluženi, in z njimi ravnati skrajno preudarno ter s tem zvišati zaupanje v državo kot dobrega gospodarja.

Iz raziskav je razvidno tudi, da starost davkoplačevalca pomembno vpliva na njegovo davčno moralo. Mladi pogostokrat zaradi egoizma ali nevednosti zanemarjajo svoje obveznosti, ki jih imajo do države. Državni organi bi torej morali skoncentrirati svoje ukrepe na mlade in jih že od malih nog bolj ustrezno informirati o davkih in čemu so le-ti namenjeni. Dandanes se vse preveč mladih ne zaveda, čemu vse so državni prihodki namenjeni in kaj nam vse omogočajo. Prihodki iz davkov državam omogočajo razvoj celotne infrastrukture, potrebne za življenje v civilizirani družbi. Pomagalo bi, da bi država vključila predmet davki že v osnovnošolski program, kjer bi tudi predstavili vrste davkov in prispevkov ter čemu so namenjeni. Ta ukrep bi izobrazil mlade državljanke, da bi se že od malih nog zavedali pomena davkov in dejstva, da je neizpolnjevanje davčnih obveznosti kaznivo dejanje, ki škodi vsem državljanom in onemogoča izpolnjevanje določenih kolektivnih ciljev vseh državljanov. Dobro poznavanje davčne morale davkoplačevalcev bi državnim organom omogočalo, da prepoznajo ciljno skupino, na katero bi bilo potrebno ciljati ukrepe za zviševanje davčne morale. Davčni organi bi tako tudi lažje prepoznali ciljne skupine, pri katerih bi lahko poostriili nadzor pri njihovem izpolnjevanju davčnih obveznosti, saj na podlagi teorije obstaja močna korelacija med davčno moralo in izpolnjevanjem davčnih obveznosti. S tem bi državni organi svoje nadzorne aktivnosti bolj optimizirali in ciljali ukrepe v skupine, za katere je največja potencialna verjetnost, da bodo goljufale pri svojem izpolnjevanju davčnih obveznosti.

LITERATURA IN VIRI

1. Adams, C. (1993). *For Good and Evil. The Impact of Taxes on the Course of Civilization*. London: Madison Books.
2. Alasfour, F., Samy, M. & Bampton, R. (2016). The Determinants of Tax Morale and Tax Compliance: Evidence from Jordan. *Advances in Taxation*, 23, 125–171.
3. Allingham, M. G. & Sandmo, A. (1972). Income Tax Evasion: A Theoretical Analysis. *Journal of Public Economics*, 1(3–4), 323–338.
4. Alm, J. (2012). Measuring, Explaining, and Controlling Tax Evasion: Lessons from Theory, Field Studies and Experiments. *International Tax and Public Finance*, 19, 54–77.
5. Alm, J. & Gomez, J.L. (2008). Social Capital and Tax Morale in Spain. *Economics Analysis and Policy*, 38(1), 73–87.
6. Alm, J. & McClellan, C. (2012). *Tax Morale and Tax Compliance from the Firm's Perspective. Working Papers 1211*. New Orleans: Tulane University Department of Economics.
7. Alm, J. & Torgler B. (2006). Culture differences and tax morale in the United States and in Europe. *Journal of Economic Psychology*, 27(2), 224–246.
8. Alm, J. & Torgler, B. (2011). Do Ethics Matter? Tax Compliance and Morality. *Journal of Business Ethics*, 101, 635–651.
9. Alm, J., Martinez-Vazquez, J. & Torgler, B. (2010). *Developing Alternative Frameworks for Explaining Tax Compliance*. New York: Routledge.
10. Alm, J., McClelland, G. H. & Schulze, W. D. (1992). Why Do People Pay Taxes?. *Journal of Public Economics*, 48, 21–48.
11. Alm, J., Sanchez, I. & de Juan, A. (1995). Economic and Noneconomic Factors in Tax Compliance, *Kyklos*, 48(1), 3–18.
12. Andreoni, J., Feinstein, J. & Erard, B. (1998). Tax Compliance. *Journal of Economic Literature*, 36, 818–860.
13. Baloh, T. (2010). *Davčna morala v Republiki Sloveniji* (diplomsko delo). Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
14. Bayer, R. C. & Sutter, M. (2004). *The excess burden of tax evasion: an experimental detection-concealment contest. Working paper 2004/07*. Avstralija: University of Adelaide School of Economics.
15. Becker, G. S. (1968). Crime and Punishment: An Economic Approach, *Journal of Political Economy*, 76, 169–217.
16. Bobek, D. D., Roberts, R. W., & Sweeney, J. T. (2007). The social norms of tax compliance: Evidence from Australia, Singapore, and the United States. *Journal of Business Ethics*, 74, 49–64.
17. Braithwaite, V. & Ahmed, E. (2005). A threat to tax morale: the case of Australian higher education policy. *Journal of Economic Psychology*, 26(4), 523–540.

18. Cevik, S. (2016). Tax Morale and Tax Compliance in Socio-Political Context. V Aydin M. & Sami Tan S. (ur.), *Political Economy of Taxation* (str. 37–57). Istanbul: IJOPEC Publication.
19. Cummings, R. G., Martinez-Vazquez, J., McKee, M., & Torgler, B. (2009). Tax morale affects tax compliance: Evidence from surveys and an artefactual field experiment. *Journal Of Economic Behavior & Organization*, 70(3), 447–457.
20. Čokelc, S. & Križman, A. (2014). Davčna miselnost in davčna morala v Sloveniji, *Naše gospodarstvo: revija za aktualna gospodarska vprašanja*, 60(1–2), 47–61.
21. Daude, C., Gutierrez H. & Melguizo A. (2012). *What drives tax morale? Working paper No. 315*. Pariz: OECD Development Centre.
22. Dell'Anno, R. (2009). Tax evasion, tax morale and policy maker's effectiveness. *Journal of Socio-Economics*, 38, 988–997.
23. Dobovšek, B. & Slak, B. (2017). Politika in davčna (ne)morala. V Frangež, D. & Slak, B. ur. *Davčna kriminaliteta v teoriji in praksi* (str. 11–16). Maribor: Univerzitetna založba Univerze v Mariboru.
24. Doyle, E. (2015). Taxing times: an educational intervention to enhance moral reasoning in tax, *Irish Educational Studies*, 34(2), 183–205.
25. Dwenger, N. , Kleven, H., Rasul, I. & Rincke, J. (2014). Extrinsic and Intrinsic Motivations for Tax Compliance: Evidence from a Field Experiment in Germany. *American economic journal: Economic policy*, 8(3), 203–32.
26. Evropska komisija. (2012). *Communication from the Commission to the European Parliament and the council (2012). On concrete ways to reinforce the fight against tax fraud and tax evasion including in relation to third countries (COM (2012) 351 final)*. Bruselj: Evropska Komisija.
27. Evropska komisija (2016). *The fight against tax fraud and tax evasion: A huge problem*. Pridobljeno 22. decembra 2019 iz https://ec.europa.eu/taxation_customs/fight-against-tax-fraud-tax-evasion/a-huge-problem_en.
28. Feld, L. P. & Frey, B. S. (2002). Trust breeds trust: How taxpayers are treated. *Economics of Governance*, 3, 87–99.
29. Feld, L. P. & Torgler, B. (2007). Tax Morale After the Reunification of Germany: Results from a Quasi-Natural Experiment. *CESifo Working Paper*, 1921.
30. Filipović, V. (2009). *Merjenje davčne morale pri podjetnikih posameznikih v Sloveniji* (magistrsko delo). Maribor: Ekonomsko-poslovna fakulteta.
31. Frey, B.S. (1994). Tertium Datur: Pricing, Regulating and Intrinsic Motivation. *Kyklos*, 45, 161–184.
32. Frey, B.S. & Torgler, B. (2007). Tax morale and conditional cooperation. *Journal of Comparative Economics*, 35, 136–159.
33. Frey, B.S. & Weck, H. (1983). Estimating the Shadow Economy: A 'Naive' Approach. *Oxford Economic Papers*, 35(1), 23–44.
34. García, G. A., Azorín, J. D. B. & de la Vega, M. d. M. S. (2018). Tax Evasion in Europe: An Analysis Based on Spatial Dependence. *Social Science Quarterly*, 99, 7–23.

35. Halla, M. (2012). Tax Morale and Compliance Behavior: First Evidence on a Causal Link. *Journal of Economic Analysis & Policy*, 12(1), 1–27.
36. Hashimzade, N., Myles, G. D. & Tran-Nam, B. (2013). Applications of behavioural economics to tax evasion. *Journal of Economic Surveys*, 27, 941–977.
37. Hauptman, L. & Matajič, M. (2012). Davčna morala podjetnikov v severovzhodni Sloveniji. *Management*, 4, 295–308.
38. Hofmann, E., Hoelzl, E. & Kirchler, E. (2008). Preconditions of Voluntary Tax Compliance: Knowledge and Evaluation of Taxation, Norms, Fairness, and Motivation to Cooperate. *Journal of Psychology*, 216(4), 209–217.
39. Hofmann, E., Voracek, M., Bock, C. & Kirchler, E. (2017). Tax compliance across sociodemographic categories: Meta-analyses of survey studies in 111 countries. *Journal of Economic Psychology*, 62, 63–71.
40. Jackson, B. R. & Milliron, V. C. (1986). Tax compliance research: Findings, problems and prospects. *Journal of Accounting Literature*, 5, 125–165.
41. James, S., Hasseldine, J., Hite, P. & Toumi, M. (2001). Developing a Tax Compliance Strategy for Revenue Services. *Bulletin for International Fiscal Documentation*, 55(4), 158–164.
42. Kamleitner, B., Korunka, C. & Kirchler, E. (2012). Tax Compliance of Small Business Owners: A Literature Review and Conceptual Framework. *International Journal of Entrepreneurial Behaviour and Research*, 18(3), 330–351.
43. Kirchler, E. (2007). *The economic psychology of tax behaviour*. Cambridge: Cambridge University Press.
44. Kleven, H., Knudsen, M., Kreiner, C. T., Pedersen, S. & Saez, E. (2011). Unwilling or Unable to Cheat? Evidence From a Tax Audit Experiment in Denmark. *Econometrica*, 79(3), 651–692.
45. Kohlberg L. (1969). *Stage and sequence: the cognitive-developmental approach to socialization*. Chicago: Rand McNally.
46. Lago-Penas, I. & Lago-Penas, S. (2010). The determinants of tax morale in comparative perspective: Evidence from European countries. *European Journal of Political Economy*, 26, 441–453.
47. Lubian, D. & Zarri, L. (2011). Happiness and tax morale: An empirical analysis. *Journal of Economic behaviour & Organisation*, 80(1), 223–243.
48. Luttmer, E. F. P. & Singhal, M. (2014). Tax morale. *Journal of Economic Perspectives*, 28(4), 149–168.
49. McLure, E. C., Neumark F. & Cox, S. M. (2019). "Taxation". *Encyclopædia Britannica*. Pridobljeno 9. januarja 2020 iz <https://www.britannica.com/topic/taxation>.
50. Murphy, R. (2012). *Closing the European tax gap. A report for group of the Progressive Alliance of Socialists & Democrats in the European Parliament*. Pridobljeno 4. aprila 2020 iz <https://www.socialistsanddemocrats.eu/publications/closing-european-tax-gap-report-group-progressive-alliance-socialists-democrats>.
51. Nordblom, K., & Žamac, J. (2012). Endogenous norm formation over the life cycle-The case of Tax morale. *Economic Analysis & Policy*, 42(2), 153–170.

52. OECD. (2013). *What drives tax morale*. Pariz: Tax and Development Programme Center for Tax Policy and Administration / Development Co-operation Directorate.
53. OECD (brez datuma). *Glossary of Tax Terms*. Pridobljeno 1. aprila 2020 iz www.oecd.org/ctp/glossaryoftaxterms.html.
54. Orviska, M., & Hudson, J. (2002). Tax evasion, civic duty and the law abiding citizen. *European Journal of Political Economy*, 19(1), 83–102.
55. Penn State Eberly College of Science. (brez datuma). *Lesson 2: Simple Linear Regression (SLR) Model; 2.5 – The Coefficient of Determination, r-squared*. Pridobljeno 1. decembra 2020 iz <https://online.stat.psu.edu/stat462/node/95/>.
56. Pommerehne, W. W. & Weck-Hannemann, H. (1996). Tax Rates, Tax Administration and Income Tax Evasion in Switzerland. *Public Choice*, 88, 161–170.
57. Richardson, G. (2006). Determinants of Tax Evasion: A Cross-Country Investigation. *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, 15(2), 150–169.
58. Rodriguez-Justicia, D. & Theilen, B. (2018). Education and tax morale. *Journal of Economic Psychology*, 64(C), 18–48.
59. Russo, F. (2013). Tax morale and tax evasion reports. *Economics Letters*, 121(1), 110–114.
60. Saeed, A. & Shah A. (2011). Enhancing tax morale with marketing tactics: a review of the literature. *African Journal of Business Management*, 5(35), 13559–13565.
61. Scott, D., Michelle, M. & Edward L. (2008). Long-Run Corporate Tax Avoidance. *The Accounting Review*, 83(1), 61–82.
62. Singer, P. (2020) *Ethics*. *Encyclopædia Britannica*. Pridobljeno 3. aprila 2020 iz www.britannica.com/topic/ethics-philosophy.
63. Smith, A. (1976). *Theory of Moral Sentiments*. Oxford: Oxford University Press.
64. Torgler, B. (2003). *Tax morale: theory and empirical analysis of tax compliance* (doktorska disertacija). Basel: Universität Basel.
65. Torgler, B. (2006). The importance of faith: Tax morale and religiosity. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 61(1), 81–109.
66. Torgler, B. (2012). Tax morale, Eastern Europe and European enlargement, *Communist and Post-Communist Studies*, 45(1), 11–25.
67. Torgler, B. & Schaltegger, C. (2005). Tax Morale and Fiscal Policy. *CREMA Working Paper*, 2005–30.
68. Torgler, B. & Schneider, F. G. (2006). What shapes attitudes toward paying taxes? Evidence from multicultural European countries, *Social Science Quarterly*, 88(2), 443–470.
69. Torgler, B. & Schneider, F. G. (2007). The Impact of Tax Morale and Institutional Quality on the Shadow Economy. *Journal of Economic Psychology*, 30(2), 228–245.
70. van Brederode, R.F. (2020) *Ethics and Taxation*. Singapur: Springer.
71. Vogel, J. (1974). Taxation and public opinion in Sweden: an interpretation of recent survey data. *National Tax Journal*, 27, 499–513.
72. Wenzel, M. (2002). The Impact of Outcome Orientation and Justice Concerns on Tax Compliance. *Journal of Applied Psychology*, 87, 629–645.

73. Williams, C. & Horodnic, I. (2016). Tackling the undeclared economy in the European Union: an evaluation of the tax morale approach. *Industrial Relations Journal*, 47(4), 322–340.
74. World Bank. (2019). *Why It Matters in Paying Taxes - Doing Business - World Bank Group*. Pridobljeno 1. aprila 2020 iz www.doingbusiness.org/en/data/exploretopics/paying-taxes/why-matters.

PRILOGE

Priloga 1: Anketni vprašalnik magistrskega dela

ANKETNI VPRAŠALNIK

Spoštovani!

Sem študent Ekonomske fakultete Aljaž Nečimer. Za potrebe izdelave magistrskega dela izvajam raziskavo na temo zaznav glede izpolnjevanja davčnih obveznosti v naši državi.

Hvaležen bom, če si boste vzeli približno 3 minute časa in odgovorili na vprašanja. Pri vsakem vprašanju obkrožite samo en odgovor. Zbrani podatki bodo zaupni ter anonimni.

Vnaprej se vam najlepše zahvaljujem za vaš prispevek k anketi.

- 1) Opredelite svoje strinjanje z naslednjo trditvijo: Goljufanje pri izpolnjevanju davčnih obveznosti je lahko upravičeno. (obkrožite svojo oceno na lestvici od 1 do 5)**

1	2	3	4	5
Nikoli	Redkokdaj	Pogosto	Skoraj vedno	Vedno

- 2) V kolikšni meri zaupate naslednjim institucijam: (obkrožite svojo oceno na lestvici od 1 do 5)**

Vlada	1	2	3	4	5
Javne institucije	1	2	3	4	5
Davčni organi	1	2	3	4	5
	Ne zaupam				Popolnoma zaupam

- 3) Koliko vaših sorojakov (Slovencev) po vašem mnenju goljufa pri davkih, če dobi priložnost? (obkrožite svojo oceno na lestvici od 1 do 5)**

1	2	3	4	5
Nihče				Vsi

- 4) Spol (obkrožite)**

- a) Moški
- b) Ženski

5) Starost (vpišite)

6) Zakonski status (obkrožite)

- a) Samski/Samska
- b) V zvezi
- c) Poročen/Poročena
- d) Vdovec/Vdova
- e) Ločen/Ločena

7) Stopnja izobrazbe (dokončana) (obkrožite)

- a) Osnovnošolska
- b) Srednješolska/Gimnazijska
- c) Višješolska/Visokošolska/Univerzitetna (1. bolonjska stopnja)
- d) Magisteriji stroke (2. bolonjska stopnja)/Univerzitetni programi pred bolonjsko reformo
- e) Magisterij znanosti/Doktorat znanosti

8) Zaposlitveni status (obkrožite)

- a) Redno zaposlen/a
- b) Samozaposlen/a
- c) Nezaposlen/a
- d) Brezposeln/Brezposelna
- e) Študent/Študentka
- f) Upokojen/ Upokojena
- g) Drugo

9) Kako bi ocenili svoj ekonomski razred ? (obkrožite)

- a) Nižji
- b) Nižji srednji
- c) Srednji
- d) Višji srednji
- e) Višji

10) Kako ste z dohodki vašega gospodinjstva v preteklem letu pokrivali vaše življenjske stroške? (obkrožite svojo oceno na lestvici od 1 do 5)

1	2	3	4	5
Zelo težko				Zelo lahko

11) Kako bi ocenili pomembnost vere v vašem življenju? (obkrožite svojo oceno na lestvici od 1 do 5)

1	2	3	4	5
Nepomembna				Zelo pomembna

Priloga 2: Izpis iz SPSS-a: Pearsonov koeficient korelacije

		Korelacija																
		Zau	Zaup	Zaup	Dav		Fin		Izob			Samo	Neza	Štu	Upo	Staros	Staros	Star
		pVla	Instit	DavO	Mne	Eko	Stis	Reli	razb	Spo	Vzv	zaposl	posle	den	koje	t_30_	t_50_	ost_
		di	ut	rg	nje	Raz	ka	g	a	l	ezi	eni	ni	t	n	49	64	65+
ZaupVI adi	Pearsono	1	,554**	,580**	-	,12	,12	,41	,129	,24	,06	-,204**	-,130	-	,313	,033	,222**	,262*
	va				,393*	5	0	1**		2**	9			,18	**			*
	korelacija													7*				
	Zna. (2- stranska)		,000	,000	,000	,09	,11	,00	,089	,00	,36	,007	,085	,01	,000	,665	,003	,000
	N	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175
ZaupIn stitut	Pearsono	,554	1	,802**	-	,26	,21	,20	,239	,15	,08	-,040	-,147	-	,048	,067	,233**	,019
	va	**			,339*	6**	0**	7**	**	9*	5			,19				
	korelacija													2*				
	Zna. (2- stranska)	,000		,000	,000	,00	,00	,00	,001	,03	,26	,602	,052	,01	,526	,381	,002	,800
	N	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175
ZaupD avOrg	Pearsono	,580	,802**	1	-	,14	,15	,17	,189	,20	,07	-,127	-,128	-	,003	,016	,291**	-,013
	va	**			,384*	9*	9*	9*	*	8**	8			,17				
	korelacija													9*				
	Zna. (2- stranska)	,000	,000		,000	,04	,03	,01	,012	,00	,30	,094	,090	,01	,965	,834	,000	,865
	N	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175
DavMn enje	Pearsono	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	,211**	,175*	,23	-	-,083	-,212**	-,072
	va	,393	,339**	,384**		,19	,05	,14	,195	,23	,13			0**	,006			
	korelacija	**				4*	6	7	**	7**	4							
	Zna. (2- stranska)	,000	,000	,000		,01	,46	,05	,010	,00	,07	,005	,021	,00	,935	,273	,005	,341
	N	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175
EkoRa z	Pearsono	,125	,266**	,149*	-	1	,49	,11	,385	,06	,15	,065	-,075	-	,003	,089	,222**	-,010
	va				,194*		8**	3	**	1	4*			,18				
	korelacija													4*				
	Zna. (2- stranska)	,098	,000	,049	,010		,00	,13	,000	,42	,04	,393	,323	,01	,972	,239	,003	,893
	N	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175
FinStis ka	Pearsono	,120	,210**	,159*	-,056	,49	1	,07	,308	,08	,26	-,048	-,137	-	,079	-,044	,091	,035
	va					8**		3	**	2	9**			,09				
	korelacija													1				
	Zna. (2- stranska)	,113	,005	,035	,465	,00		,33	,000	,27	,00	,528	,070	,23	,300	,562	,232	,642
	N	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175

Relig	Pearsonova korelacija	,411**	,207**	,179*	-,147	,11	,07	1	,113	,31	,05	-,050	-,147	-	,426	,086	,142	,384*
	Zna. (2-stranska)	,000	,006	,018	,053	,13	,33		,137	,00	,45	,514	,051	,07	,000	,257	,061	,000
	N	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175
Izobrazba	Pearsonova korelacija	,129	,239**	,189*	-	,38	,30	,11	1	,22	,21	-,050	-	-	-	,306**	,072	-,117
	Zna. (2-stranska)	,089	,001	,012	,010	,00	,00	,13		,00	,00	,508	,001	,00	,590	,000	,342	,124
	N	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175
Spol	Pearsonova korelacija	,242**	,159*	,208**	-	,06	,08	,31	,224	1	,15	-,045	-,156*	-	-	,209**	,016	,017
	Sig. (2-tailed)	,001	,036	,006	,002	,42	,27	,00	,003		,03	,553	,040	,55	,695	,006	,836	,824
	N	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175
Vzvezi	Pearsonova korelacija	,069	,085	,078	-,134	,15	,26	,05	,213	,15	1	-,105	-,131	-	,005	,108	,158*	-,025
	Zna. (2-stranska)	,362	,266	,307	,077	,04	,00	,45	,005	,03		,167	,084	,01	,951	,153	,037	,743
	N	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175
Samozaposleni	Pearsonova korelacija	-	-,040	-,127	,211*	,06	-	-	-	-	-	1	-,049	-	-	,037	-,099	-,014
	Zna. (2-stranska)	,007	,602	,094	,005	,39	,52	,51	,508	,55	,16		,524	,18	,331	,623	,191	,851
	N	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175
Nezaposleni	Pearsonova korelacija	-	-,147	-,128	,175*	-	-	-	-	-	-	-,049	1	-	-	-,105	-,091	-,043
	Zna. (2-stranska)	,085	,052	,090	,021	,32	,07	,05	,001	,04	,08	,524		,52	,640	,167	,229	,569
	N	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175
Študent	Pearsonova korelacija	-	-	-,179*	,230*	-	-	-	-	-	-	-,101	-,049	1	-	-,175*	-,189*	-,090
	Zna. (2-stranska)	,013	,011	,018	,002	,01	,23	,07	,003	,55	,01	,185	,524		,331	,020	,012	,237
	N	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175

Upokoj en	Pearsono va korelacija	,313 **	,048	,003	-,006	,00 3	,07 9	,42 6**	- ,041	- ,03	,00 5	-,074	-,036	- ,07 4	1	-,160*	-,080	,723*
	Zna. (2- stranska)	,000	,526	,965	,935	,97 2	,30 0	,00 0	,590	,69 5	,95 1	,331	,640	,33 1		,035	,291	,000
	N	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175
Starost _30_49 va	Pearsono va korelacija	,033	,067	,016	-,083	,08 9	- ,04	,08 6	,306 **	,20 9**	,10 8	,037	-,105	- ,17 5*	- ,160	1	-,410**	- ,194*
	Zna. (2- stranska)	,665	,381	,834	,273	,23 9	,56 2	,25 7	,000	,00 6	,15 3	,623	,167	,02 0	,035		,000	,010
	N	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175
Starost _50_64 va	Pearsono va korelacija	,222 **	,233**	,291**	- ,212*	,22 2**	,09 1	,14 2	,072	,01 6	,15 8*	-,099	-,091	- ,18 9*	- ,080	-,410**	1	- ,169*
	Zna. (2- stranska)	,003	,002	,000	,005	,00 3	,23 2	,06 1	,342	,83 6	,03 7	,191	,229	,01 2	,291	,000		,025
	N	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175
Starost _65+ va	Pearsono va korelacija	,262 **	,019	-,013	-,072	- ,01 0	,03 5	,38 4**	- ,117	,01 7	- ,02 5	-,014	-,043	- ,09 0	,723 **	-,194**	-,169*	1
	Zna. (2- stranska)	,000	,800	,865	,341	,89 3	,64 2	,00 0	,124	,82 4	,74 3	,851	,569	,23 7	,000	,010	,025	
	N	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175	175

** . Korelacija je značilna pri 0,01 (2-stranska).

* . Korelacija je značilna pri 0,05 (2-stranska).

Priloga 3: Izpis iz SPSS-a: Linearni regresijski model

Spremenljivke Vnešene/Izločene^a

Model	Spremenljivke vnešene	Spremenljivke izločene	Metoda
1	Starost_65+, EkoRaz, Spol, Samozaposleni, Nezaposleni, Študent, Vzvezi, ZaupDavOrg, Starost_30_49, DavMnenje, Relig, Izobrazba, FinStiska, ZaupVladi, Starost_50_64, Upokojen, ZaupInstitut ^b	.	Enter

a. Odvisna spremenljivka: DavčnaMorala

b. Vse spremenljivke vnešene.

Model Povzetek

Model	R	r^2	Prilagojen r^2	Standardna napaka modela
1	,686 ^a	,470	,413	,731

a. Napovedovalci: (Konstante), Starost_65+, EkoRaz, Spol, Samozaposleni, Nezaposleni, Študent, Vzvezi, ZaupDavOrg, Starost_30_49, DavMnenje, Relig, Izobrazba, FinStiska, ZaupVladi, Starost_50_64, Upokojen, ZaupInstitut

ANOVA^a

Model		Vsota kvadratov	Prost. stopnje	Povprečni kvadrat	Razmerje F	Zna.
1	Regresija	74,512	17	4,383	8,200	,000 ^b
	Rezidual	83,922	157	,535		
	Skupaj	158,434	174			

a. Odvisna spremenljivka: DavčnaMorala

b. Napovedovalci: (Konstante), Starost_65+, EkoRaz, Spol, Samozaposleni, Nezaposleni, Študent, Vzvezi, ZaupDavOrg, Starost_30_49, DavMnenje, Relig, Izobrazba, FinStiska, ZaupVladi, Starost_50_64, Upokojen, ZaupInstitut

Koeficienti^a

Model		Nestandardizirani koeficienti		Standardizirani	t	p-vrednost
		B	Standardna napaka	koeficienti		
				Beta		
1	(Constant)	3,403	,391		8,706	,000
	ZaupVladi	-,087	,068	-,108	-1,275	,204
	ZaupInstitut	-,043	,094	-,047	-,455	,650
	ZaupDavOrg	,239	,089	,286	2,691	,008
	DavMnenje	-,224	,064	-,247	-3,525	,001
	EkoRaz	-,045	,100	-,034	-,451	,652
	FinStiska	,098	,075	,095	1,302	,195
	Relig	,031	,052	,045	,595	,553
	Izobrazba	,163	,085	,136	1,915	,057
	Spol	,344	,127	,181	2,723	,007
	Vzvezi	,188	,128	,094	1,465	,145
	Samozaposleni	-,186	,210	-,056	-,886	,377
	Nezaposleni	-,507	,404	-,080	-1,255	,211
	Študent	-,138	,223	-,042	-,617	,538
	Upokojen	,641	,389	,149	1,647	,102
	Starost_30_49	,139	,168	,068	,830	,408
	Starost_50_64	,333	,182	,154	1,831	,069
	Starost_65+	,236	,339	,065	,697	,487

a. Odvisna spremenljivka: DavčnaMorala